

Міністерство освіти і науки України

Університет митної справи та фінансів

**«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОВИЙ ВИМІР:
ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ
НА ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ
ВИКЛИКИ»**

**МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

27 травня 2022 р.

Дніпро

Міністерство освіти і науки України

Університет митної справи та фінансів

**«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОВИЙ ВИМІР:
ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ
НА ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ
ВИКЛИКИ»**

**МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

27 травня 2022 р.

Дніпро

УДК 340:341

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України,
Університет митної справи та фінансів

Склад редакційної групи: Бережнюк І. Г., Бочаров Д. О., Варава В. В.,
Віддоусон Д., Дерев'янка Т. П., Крастиньш А.,
Колесников К. М., Ліпинський В. В.,
Макаренко А. В., Марценюк О. О.,
Мінка Т. П., Перепьолкін С. М.,
Приймаченко Д. В., Разживін В. М.,
Ченцов В. В., Чижович В.

ISBN 978-966-328-187-2

Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. 164 с.

Матеріали науково-практичної конференції, які включені до збірника, присвячені актуальним питанням верховенства права у регулюванні приватноправових відносин, у кримінальному провадженні та оперативно-розшуковій діяльності; актуальним проблемам здійснення адміністративних та митних процесів; проблемним аспектам суверенності держави і людини; науковим аспектам у контексті впливу міжнародного права на розвиток правової системи України

Збірник матеріалів може становити інтерес для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також фахівців у галузі права та зовнішньоекономічної діяльності.

ISBN 978-966-328-187-2

© Колектив авторів, 2022

© Університет митної справи та фінансів, 2022

ЗМІСТ

Секція 1. Правове регулювання приватноправових відносин в умовах міжнародних інтеграційних процесів

Філатов В. В. Міжнародне право у сфері прав людини як основа реалізації майнових прав в умовах воєнного стану	7
Мінченко А. О. Проблема визначення місця проживання малолітньої дитини з одним із батьків у практиці ЄСПЛ та України	10
Тіхонова М. А. Кодифіковані нормативно-правові акти як джерела спортивного приватного права	13
Назаренко А. О. Поняття і види монополії	15
Суша А. О. Засоби підтримки суб'єктів господарювання за українським законодавством	18
Макарчук В. В. Поняття нормотворчої діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони	20
Нестеренко К. О. Гендер і корупція: теоретичні аспекти взаємодії	21
Зуєва О. А. Правові підстави введення воєнного стану як спеціального режиму господарювання	24
Соцький А. М. Соціально-трудова сторона відносин державних службовців у контексті реформування системи управління державною службою	26
Пилипенко А. А. Тимчасове зупинення дії міжнародних трудових гарантій згідно із Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»	28
Свистун Л. Я. Договори перевезення пасажирів автомобільним транспортом	30

Секція 2. Адміністративні та митні процеси в умовах глобалізації

Юрченко В. В. Особливості визначення процедури надання електронних послуг у сфері міграції та громадянства	32
Лашкун А. І. Особливості надання публічних послуг у сфері справляння податків	34
Лісняк (Овсякова) М. Ю. Особливості адміністративно-правового статусу помічника судді	36
Легеза Є. О. Особливості професійної майстерності підготовки юристів у сфері надання публічних послуг	38
Самонова В. В. Електронні докази та їх класифікація	40
Ліпинський В. В. Деякі питання адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення митних правил	42

Дояр Є. В. Відступ верховним судом від його висновків щодо застосування норм права: питання дії у часі	44
Макушев П. В. Сучасні європейські правові норми та стандарти організації митної справи	47
Хрідочкін А. В. Правові моделі побудови митних адміністрацій країн – членів Європейського Союзу	49
Єсімов С. С. Адміністративні форми та методи забезпечення інформаційної безпеки в митних органах	51
Тараненко С. М. Про кредитні канікули в умовах воєнного стану (актуальні питання сьогодення)	53
Доненко В. В. Існуючий ресурс адміністративного примусу потребує оновленого розгляду	56
Харченко М. В. Розсуд судді як різновид розсуду процесуального характеру	59
Коломоєць Т. О. Чи є альтернатива «вимушеній паузі» у діяльності публічних службовців на період правового режиму воєнного стану в Україні?	60
Кремova Д. С. Присяга державного службовця в Україні: новий погляд на відповідальність за її порушення у період дії правового режиму воєнного стану.....	62
Сластьоненко О. О., Онофрей В. С. Особливості визначення поняття адміністративної відповідальності за порушення митних правил в умовах глобалізації	64
Федчишин С. А. Види заохочень, які застосовуються до дипломатичних службовців (досвід США)	65
Філіпенко Т. В. Державний контроль у системі управління корупційними ризиками	68
Новицька Н. Б., Новицький А. М. Обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану	70
Булгакова О. В. Виклики електронного адміністрування в умовах глобальних загроз	72
Мазур А. В. Конфіскація в Митному кодексі України: принцип співмірності адміністративного стягнення і вчиненого правопорушення в інтерпретації Конституційного суду України	74
Соколов А. О. Медіабельність спору: система критеріїв	76
Острікова Т. Тест на АЕО	78
Герасимчук С. С. Актуальні питання здійснення цивільного судочинства в умовах введеного в Україні воєнного стану	84
Мінка Т. П. Функціонування системи OSINT в інших країнах: позитивний досвід для України	87
Дорофеєва Л. М. Пропуск гуманітарної допомоги в умовах воєнного часу: динамічні зміни порядку та ризики їх реалізації	88
Widdowson David. Customs in times of crisis	92

Бережнюк І. Г. Першочергові кроки щодо відновлення ефективної митної служби	94
Даньков І. Роль інституту митного аташе в умовах воєнного стану та післявоєнного розвитку	95
Науменко В. П. Виклики перед митницею в умовах війни, шляхи їх подолання	96
Бабаєв Ігбал. Концептуальний підхід до вимог сучасної митної служби	99
Приймаченко Д. В. Правове регулювання митного режиму спільного транзиту в Україні	101

Секція 3. Суверенність держави і людини в міжнародних відносинах; теоретико-правова еволюція та історичні практики

Морозов О. В. Континентальна блокада 1806–1813 рр.: історичний та міжнародно-правовий досвід	102
Обушенко Н. М. Специфіка систематизації підзаконних нормативно-правових актів	104
Кучук А. М. Міжнародне право в сучасному світі через національний контекст: нові виклики	107
Дячок О. О. Право народу на спротив: конституційно-правовий аспект	109
Колесников К. М. Під знаком «Z»: ідеологічний дрейф «Ш Риму»	112

Секція 4. Верховенство права у кримінальному провадженні та оперативно-розшуковій діяльності: національна доктрина в умовах глобалізації

Гурбанова Н. Н. Новели КПК України в умовах воєнного стану: військова служба замість тримання під вартою	115
Олексієнко Т. В. Принципи судово-експертної діяльності як запорука верховенства права	117
Дивнич А. В. Можливості судової економічної експертизи під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель	119
Батраченко Т. С. Верховенство права на прикладі реалізації основних засад забезпечення кібербезпеки	121
Єфімова І. В., Сухацька І. Ю. Правові аспекти призначення та проведення судової експертизи	123
Карнаухов О. В. Криміналістичне забезпечення правової держави	125
Коросташова І. М. Філософія Закону України «Про національну поліцію» та верховенство права	128

Максимова А. Я. Compliance with the principle of the rule of law during implementation of operational and exploratory activities under the conditions of Ukrainian democratic transit	130
Ріпка М. О., Максимова А. Я. Реалізація принципу верховенства права національною поліцією України та напрями його вдосконалення	132
Варава В. В. Актуальні питання правового регулювання оперативно-розшукової діяльності	134
Тертишник В. М. Верховенство права в діяльності правоохоронних органів	136

Секція 5. Міжнародне право ХХІ століття і його вплив на правову систему України

Самонова В. В. Застосування електронних доказів в Європейському Союзі	138
Древаль Ю. Д. Від правової культури до правової держави	140
Завгородня Ю. С. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав дитини та їх вплив на вітчизняне право	142
Перепьолкін С. М., Кошиль К. П. Міжнародний комітет Червоного Хреста та Україна	144
Філяніна Л. А. Колективна безпека у системі міжнародних відносин	146
Легка О. В. Міжнародний досвід із запобігання конфлікту інтересів	148
Сушко С. В., Лютіков П. С. Вплив норм міжнародного гуманітарного права на національне право України в ХХІ сторіччі	150
Нікітенко О. І. Міжнародне співробітництво в галузі інформації щодо забезпечення безпеки у прикордонних районах України	153
Іванова М. Р. Поняття і принципи адміністративної юстиції в зарубіжному правовому законодавстві	155
Малімон В. І. Міжнародне законодавство у сфері публічного управління соціальними ризиками	158
Запорожченко Ю. В. Fundamentals and topical issues of human rights law education at the University of Customs and Finance	160

*Секція 1. Правове регулювання приватноправових відносин
в умовах міжнародних інтеграційних процесів*

**МІЖНАРОДНЕ ПРАВО У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА
РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Філатов В. В.

Початок повномасштабної війни Росії проти України значно трансформував національний контекст перехідного правосуддя. Зокрема, з'явилися нові системні порушення прав людини, які усім цивілізованим світом кваліфікуються як воєнні злочини проти українського народу. Так, 16 березня Міжнародний суд ООН своїм рішенням зобов'язав Російську Федерацію припинити військову операцію в Україні. По суті суд визнав факт вторгнення та безпідставної агресії проти України, а також зруйнував міф про геноцид російськомовного населення в нашій державі, на якому ґрунтується уся ідеологія конфлікту [1]. З огляду на це, виникає потреба сконцентруватися на вимірі прав людини та визначенні його місця в системі принципів і напрямків перехідного правосуддя.

Пропонуємо звернутися до витоків ідеї захисту прав людини на міжнародно-правовому рівні. Вітчизняні теоретики міжнародного права зазначають про існування глибокого світоглядного конфлікту щодо розуміння прав людини на переговорах про Статут ООН. Цей конфлікт свідчить про нездатність сторін дійти згоди про загальноцивілізаційне розуміння прав людини. Однак головним було закріплення в Статуті ООН самої згадки про цінність прав людини та необхідність співпрацювати в цій сфері, навіть за умови різного на той час ставлення держав до розуміння таких прав [2, с. 66]. Нагадаємо, що у нормах Статуту ООН зазначено, що створення умов для дотримання і захисту основоположних прав людини є ключовим завданням міжнародної спільноти [3]. Слід припустити, що майнові права людини розглядаються як системотвірна категорія для міжнародних глобальних інституцій. Тобто діяльність означених суб'єктів спирається на фундаментальні цінності прав людини, які мають бути непорушними навіть в умовах конфліктів і соціальних потрясінь.

На підтвердження цієї тези слід навести думку А. Л. Деркача, який наголошує, що сфера захисту прав і свобод людини не є полем діяльності винятково однієї країни, оскільки ця сфера належить до напряму діяльності більшості міжнародних організацій. Сьогодні нараховується більше 300 міжнародно-правових актів, що мають за мету задекларувати та закріпити на глобальному світовому рівні основоположні права та свободи людини. Усі вони розглядаються як міжнародні стандарти, оскільки засновані на звичаєвих нормах, що сформувалися внаслідок визнання державами юридичної сили правил поведінки, які були проголошені

Генеральною Асамблеєю ООН [4, 124]. На нашу думку, існування такої системи міжнародно-правових актів, які утворюють міжнародне право у сфері прав людини, свідчить про те, що в основі колективної безпеки, знаходиться всеосяжна ідея захисту прав людини.

У своїй роботі С. Б. Цебенко систематизує усі міжнародно-правові акти ООН у сфері прав людини в рамках наступних кластерів: 1) міжнародні стандарти щодо гідності людини (усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності, а їхні права випливають із властивої людській особі гідності); 2) міжнародні стандарти щодо свободи людини (права людини проголошуються на міжнародному рівні з метою поліпшення умов життя при більшій свободі); 3) міжнародні стандарти окремих прав і свобод людини (обсяг інструментів захисту окремих прав людини є не однаковим та залежить від специфіки реалізації таких прав) [5, 426]. Такий підхід, на нашу думку, вказує на дві основні закономірності. По-перше, міжнародні стандарти захисту прав людини формуються в залежності від змісту окремих прав, який визначає способи їхнього захисту. Тобто, в основі міжнародно-правового захисту є контекст порушення прав людини, що повністю корелюється з вихідними ідеями перехідного правосуддя. По-друге, засоби захисту прав не є універсальними, адже вони пов'язані з самими правами, які порушуються. Це достатньо логічно, оскільки загрози і ризики порушення прав людини в умовах різних соціальних потрясінь є індивідуальними, і вимагають особливого правового захисту. Такий підхід повністю пояснює розмежування поставторитарного та постконфліктного етапів застосування напрямків перехідного правосуддя.

Однак в теорії міжнародного права у сфері прав людини є певне протиріччя, яке позначаються і на моделі перехідного правосуддя. З цього приводу Н. М. Гродецька зазначає, що відправною точкою концепції протиріччя категорій суверенітет та захист прав людини є класичне розуміння державного суверенітету як його верховенства у внутрішніх справах і незалежності на міжнародній арені [6, 121]. Інакше кажучи, міжнародно-правовий захист прав людини входить в конфлікт з ідеями суверенітету, який передбачає виняткове право держави вирішувати усі внутрішні питання. На нашу думку, таке протиріччя вельми важливе, оскільки напрямки перехідного правосуддя мають наднаціональний характер, і повинні застосовуватися в будь-якому національному контексті.

Уточнюючи позицію попереднього науковця Е. В. Габрелян зазначає, що одночасне існування двох доктрин – універсальних стандартів прав людини та принципу незалежності прав держав, коли уявлення суверенітету як найвищої цінності вже не домінує, а універсалістський підхід до прав людини ще не панує – призводить до появи внутрішньо суперечливою конституції ідеї «обмеженого суверенітету» [7, 44]. Вбачається, що обмеження суверенітету є достатньо умовним та відбувається через об'єктивну необхідність гарантувати громадянам

комплекс основоположних прав і свобод, які є непорушними, і жодним чином не залежать від політичних режимів. Слід визнати, що в умовах поставторитарних та постконфліктних періодів розвитку держав, коли відбувається застосування моделі перехідного правосуддя, також спостерігаються певні обмеження суверенітету, які навіть є більшими за обсяги, аніж в умовах мирного соціуму.

Це одночасно є об'єктивною потребою та нагальною проблемою правозастосування. При чому об'єктивна необхідність полягає в потребі запровадження на перехідних етапах розвитку держави особливих правових режимів та механізмів подолання наслідків конфліктів, а також у залученні міжнародних спостерігачів та експертів на етапі миробудування. Звісно, це може розглядатися у якості стороннього втручання у внутрішні справи держави з боку наднаціональних інституцій. Однак відзначимо, що мова йде виключно про випадки повалення в державі авторитарних політичних режимів та громадянські війни. Тобто, здебільшого обмеження суверенітету в рамках застосування моделі перехідного правосуддя відбувається на поставторитарному етапі розвитку держави. Щодо постконфліктних станів зазначимо, що обмеження суверенітету має місце у разі внутрішніх збройних конфліктів без участі третьої сторони.

Коли мова йде про наслідки війни між окремими державами, наприклад, війна Росії проти України, то тут ми маємо говорити не про обмеження суверенітету, а про правомірне втручання світової спільноти у конфлікт задля його припинення. Це пов'язане з ймовірними наслідками таких війн, які неодмінно позначаються на усіх державах. Скажімо, ядерний тероризм Російської Федерації, коли її війська захоплюють українські атомні електростанції, може загрожувати не тільки нашій державі, а й країнам Європи [8]. Тому варто зазначити, що об'єктивність обмеження суверенітету держави на етапі застосування перехідного правосуддя визначається ступенем загроз для світової спільноти, які виникають в умовах конфліктів. Тобто, перехідне правосуддя також диференційоване на рівні суспільної небезпеки соціальних потрясінь та завжди є виправданою мірою реагування міжнародної спільноти на порушення прав і свобод людини.

Таким чином, ми можемо говорити про існування нагальної проблеми протидії спробам звести дискусію навколо досліджуваної моделі в площину обмеження суверенітету держави. Йдеться про те, що майже завжди одна зі сторін буде апелювати до неприпустимості обмеження суверенітету на перехідному етапі. Така позиція ймовірно буде обумовлена небажанням визнавати свою провину та нести відповідальність. З правової точки зору, така позиція може проявлятися у гальмуванні та дискредитуванні законодавчих ініціатив в рамках перехідного періоду, а також обґрунтуванні неприпустимості втручання у внутрішні справи держави через призму безпекового сектора.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний суд ООН зобов'язав Росію негайно припинити війну – що це означає для України. URL: <https://www.5.ua/polityka/mizhnarodnyi-sud-oon-zoboviazav-rosiiu-nehaino-prypynyty-viinu-shcho-tse-oznachaie-dlia-ukrainy-27159-5.html> (дата звернення 20.03.2022).
2. Асірян С. Р. Концепція захисту прав людини в Статуті ООН. *Альманах міжнародного права*. 2017. № 11. С. 65–72.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 червня 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/card-6#Public (дата звернення 20.03.2022).
4. Деркач А. Л. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.
5. Цебенко С. Б. Всесвітні міжнародні стандарти прав людини, прийняті Організацією Об'єднаних Націй. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 424–427.
6. Гродецька Н. М. Колізія міжнародних принципів поваги прав людини та невтручання у внутрішні справи держав. *Держава та регіони*. 2017. № 2 (56). С. 120–124.
7. Габрелян Э. В. Суверенитет и права человека в условиях глобальной модернизации. *Правоведение*. 2013. № 4. С. 41–50.
8. Україна в ОБСЄ: Росія займається ядерним тероризмом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3423275-ukraina-v-obse-rosia-zajmaetsa-ader-ni-m-terorizmom.html> (дата звернення 21.03.2022).

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ТА УКРАЇНИ

Мінченко А. О.

1. Розрив у шлюбних відносинах призводить до необхідності вирішення питання щодо визначення майбутнього місця проживання дитини. За даних обставин батьки можуть скористатися декількома способами досягнення визначеності у своїх правовідносинах. Найбільш прийнятним, і таким, що демонструє усвідомлення ролі кожного з батьків у необхідності обопільної участі у вихованні дитини є досягнення ними згоди за сумісним волевиявленням, що може, зокрема, підтверджуватися укладенням ними договору про визначення місця проживання дитини, участь у її вихованні та забезпечення умов її життя. Назва такого договору є досить умовною і батьки вправі виносити у його назву ті позиції, щодо яких існує принципова домовленість.

2. Водночас у судовій практиці непоодинокими є ситуації, коли у батьків виникають розбіжності у баченні можливих шляхів вирішення питання про майбутнє місце проживання дитини. Найбільш контрверсійна

судова практика, присвячена цій проблематиці, напрацьована саме у тих ситуаціях, коли дитина, місце проживання якої батьки намагаються визначити, є малолітньою. Так, зокрема ст. 160 СК України передбачається, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.

Таким чином, аргументи того з батьків, який намагається довести у суді, що малолітня дитина сама висловила бажання проживати із ним, судом просто не можуть бути прийнятими, адже, в першу чергу суд буде звертати увагу на інші фактори та умови, які можуть гарантувати (запропонувати) кожен із батьків, що сприяли б повноцінному розвитку дитини. Хоча, особиста прихильність дитини до кожного з батьків під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини судом беруться до уваги (ч. 1 ст. 161 СК України).

На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення.

У своїх рішеннях ЄСПЛ зауважує, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним [1].

Варто зазначити, що на сьогодні більшість рішень українських судів у таких справах ґрунтуються на принципі 6 Декларації прав дитини, де зазначається що малолітня дитина, крім випадків, коли є виняткові обставини, не має розлучатися зі своєю матір'ю. Такими винятковими обставинами закон (ч. 2 ст. 161 СК України) називає відсутність самостійного доходу, зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, можливість перешкодження розвитку дитини своєю аморальною поведінкою. Якщо дані обставини відсутні, то малолітня дитина зі своєю матір'ю розлученою бути не може.

Аналогічні правові позиції викладені у Постанові Верховного Суду України від 12.07.2017 року у справі № 6-564цс17; Постанові Верховного Суду України від 14 грудня 2016 р. у справі № 6-2445цс16 тощо.

ЄСПЛ у своїх останніх рішеннях відступає від подібної практики (рішення у справах «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року, «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року). ВССУ ж у свою чергу зазначає, що під час вирішення такої категорії справ судам слід керуватись ст. 51 Конституції України, яка гарантує кожному із подружжя рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Схожа норма міститься також у ч. 6 ст. 7 СК України, відповідно до якої рівність прав і обов'язків жінки та чоловіка у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї є однією із загальних засад

регулювання сімейних відносин. Це узгоджується з практикою ЄСПЛ, який неодноразово наголошував, що батьки повинні мати рівні права у спорах про опіку над дітьми, і жодні 5 презумпції, які ґрунтуються на ознаці статі, не повинні братись до уваги (рішення у справі «Зоммерфельд проти Німеччини» («Sommerfeld v. Germany») від 08 липня 2003 року, «Цаунеггер проти Німеччини» («Zaunegger v. Germany») від 03 грудня 2009 року).

«Вказане рішення підтвердило сталу позицію Європейського Суду, яка зводиться до визначення насамперед «якнайкращих інтересів дитини», а не батьків, що потребує детального вивчення ситуації, врахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, дотримання справедливої процедури у вирішенні спірного питання для всіх сторін» [2].

Суддя Карло Ранзоні від Ліхтенштейну у своїй окремій думці охарактеризував ситуацію, що притаманна українській судовій практиці, та підкреслив, що в цьому випадку національні суди, схоже, розробили методологію, засновану на принципі, який тягне за собою «презумпцію на користь матері» в справах по догляду за дитиною, тобто що дитина повинна жити з матір'ю, що може бути спростовано у випадках, де існували «виняткові обставини». Використовуючи цю презумпцію, національні суди обмежили сферу своїх зусиль щодо встановлення фактів, в основному прагнучи встановити, чи були «виключні обставини». Відповідно, у відсутності «виключних обставин» суди відмовилися від подальшої оцінки всіх інших непередбачуваних обставин, які могли б мати стосунок до вирішення спірного питання [3].

3. Викладені обставини є сталою європейською практикою у вирішенні подібних спорів. Наведені ЄСПЛ роз'яснення безсумнівно мають бути відображені в сьогочасній судовій практиці та взяті до уваги як судами, так і сторонами процесу. Разом із цим, підтримуючи заданий напрям розвитку думки, втіленої в практиці ЄСПЛ, хотілося б загострити увагу на тому, що основним суб'єктом, на якого має вплив прийняте рішення у подібних справах є саме малолітня дитина. Часто ситуації складаються таким чином, що дитина має прихильність до обох з батьків, кожен із батьків дбає про її інтереси, надає їм першочергового значення, належно ставиться до виконання своїх батьківських обов'язків, не підходить під характеристики «виняткових обставин», наведених у ч. 2 ст. 161 СК України тощо. Схилитися до сторони матері чи батька у таких спорах для суду є завданням вкрай непростим. І, мабуть, вирішального значення тут буде набувати майстерність адвоката (представника) у представництві інтересів свого клієнта, його вміння схилити шальки терезів на свою користь. Та чи справедливими будуть такі інструменти в розрізі ключової тези ЄСПЛ: «найкращі інтереси повинні мати першочергове значення»?

Як вже зазначалося вище, предметом дослідження перш за все є інтерес малолітньої дитини. Дитини, розумовий і духовний світ якої перебуває лише на стадії становлення. Та чи можливе подальше нормальне його становлення без матері – людини, з якою формування такого світу є нерозривно пов'язаним? Це те питання, яке суд має брати за основу при винесенні рішення. Цілком можна погодитися із тим, що існування «презупції на користь матері» в питаннях виховання дитини, якою зловживали і продовжують зловживати національні суди є неприпустимим. Однак, думається, за рівного положення батька та матері, забезпеченням якнайкращих інтересів малолітньої дитини буде невідривність її відносин із матір'ю. Навряд чи можна вести мову про доцільність набрання такою нормою законної сили, скоріше, суди мають нею керуватися через призму реалізації своїх дискреційних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Щодо окремих питань судової практики у справах про визначення місця проживання дитини. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.08.2017 № 9-1580/0/4-17.

2. Павло Пархоменко. Значення рішення ЄСПЛ у справі «М.С. проти України» для правозастосовчої практики. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/7/25/162658.htm> (дата звернення: 13.04.2018).

3. ЄСПЛ поставив під сумнів практику українських судів у справі про визначення місця проживання дитини. URL: <https://vl.ko.court.gov.ua/sud1010/pres-centr/news/373441> (дата звернення: 13.04.2018).

КОДИФІКОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ДЖЕРЕЛА СПОРТИВНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Тіхонова М. А.

Кодифікований нормативно правовий акт – це зведений акт, що системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин – на рівні галузі або підгалузі права. В Україні, на відміну від інших країн, не існує єдиного кодифікованого нормативно-правового акту, що регулював би відносини у сфері фізичної культури та спорту. Натомість норми, присвячені цій сфері містяться в багатьох законах України, починаючи від Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю, тощо. В запропонованих тезах ми оглянемо саме кодифіковані закони України, що безпосередньо регулюють відносини у сфері фізичної культури та спорту.

Цивільний кодекс України. Даний нормативно-правовий акт є генеральним актом приватного права [1, 55], і в першу чергу встановлює, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України).

Отже, саме норми цього закону будуть регулювати всі ті спортивні правовідносини у випадку неможливості їхнього врегулювання у відповідності з нормами спеціальних нормативно-правових актів (наприклад, ЗУ «Про фізичну культуру і спорт»). ЦК України встановлює правовий статус фізичних осіб та будь-яких юридичних осіб (товариств, установ або об'єднань), що діють в сфері як любительського (аматорського), так і у сфері професійного спорту. І саме на підставі одного з основних, базових принципів приватного права – свободи договору, що закріплений в п. 3 ч. 1 ст. 3 ЦК України, здійснюється діяльність спортивних агентів як, наприклад, норми Регламенту з діяльності футбольних агентів гравців FIFA, що визначають обов'язки спортивних агентів керуватись у своїй діяльності не лише регламентом, а і національним законодавством.

Кодекс законів про працю регулює правові відносини, що виникають між спортсменами професіоналами і відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту (наприклад, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту), спортсменами-аматорами, тренерами та іншими суб'єктами спортивного права при підписанні особливої форми трудового договору – контракту.

Податковий кодекс України регулює відносини оподаткування в сфері фізичної культури і спорту. Наприклад, об'єкти нежитлової нерухомості державних та комунальних центрів олімпійської підготовки, шкіл вищої спортивної майстерності, центрів фізичного здоров'я населення, центрів з розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також центрів олімпійської підготовки, шкіл вищої спортивної майстерності, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і спортивних споруд всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, їх місцевих осередків та відокремлених підрозділів, що є неприбутковими та включені до Реєстру неприбуткових установ та організацій не є об'єктом оподаткування (п. й ст. 266.2.2).

Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність за незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень; за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням; тощо.

Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369³).

Бюджетний кодекс України встановлює рівні бюджетів з фінансування спортивних заходів і т. д.

Правовідносини у сфері фізичної культури і спорту можуть регулюватись і іншими кодифікованими нормативно-правовими актами, що пов'язано з комплексністю сфери спортивного приватного права.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України: підручник . У двох частинах. Частина 1 / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Шишки Р. Б. та канд. юрид. наук, доц. Кройтора В. А. – Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 516 с.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ МОНОПОЛІЇ

Назаренко А. О.

Монополія – це ринок товарів або послуг, представлений одним єдиним продавцем. В силу повної відсутності конкуренції він активно впливає на обсяг продукції і диктує ціну на товар або послугу.

Монополія – небезпечна ринкова структура, від якої страждають найбільш незахищені верстви населення. Дефіцит товарів повсякденного попиту, не виправдано високі ціни – лише вершина айсберга.

Головною ознакою монополії є заняття монопольного положення. Монопольне становище є бажаним для кожного підприємця або підприємства. Воно дозволяє їм уникнути багатьох проблем і ризиків, пов'язаних з конкуренцією, зайняти привілейовану позицію на ринку, концентруючи в своїх руках визначену господарську владу. Монополістичні підприємства мають можливість із позицій сили впливати на інших учасників ринку, нав'язувати їм свої умови.

Підприємства природньої монополії наділені певними привілеями, а саме правом надання певних послуг і ціноутворення на них взаємін на гарантію задоволення потреб споживачів. Найбільш яскраві приклади – НАК «Нафтогаз України», ДП «Укрпошта», АТ «Укрзалізниця» – єдиний залізничний перевізник в Україні; «Енергоатом» – державне підприємство, оператор усіх діючих АЕС України; Deutsche Bahn AG – залізничний перевізник в Німеччині, Facebook – найбільша соціальна мережа в світі (не є абсолютним монополістом, але контролює лівову частку ринку); операційна система Windows від корпорації Microsoft – під її управлінням працює 90 % персональних комп'ютерів у світі. Головними їхніми привілеями є те, що вони самостійно можуть встановлювати ціну на товари та послуги. Також було зменшено величину оподаткування, оскільки ці природні монополії належать до державного сектора економіки і забезпечують основну масу доходів.

Для оцінювання монополії використовується т. зв. індекс Херфіндаля–Хіршмана. (ННІ). Він відображає ступінь концентрації конкретного ринку в руках його гравців. Вираховується як сума квадратів часток продажів кожної фірми в галузі:

$$\text{ННІ} = S_1^2 + S_2^2 + \dots + S_n^2,$$

де S_i – частка ринку i -ої фірми, n – кількість фірм на ринку.

Отже, чим більше питома вага продукції фірми в галузі, тим вище потенційні можливості для виникнення монополії.

Високим рівнем конкуренції вважається показник від нуля до 1000, середнім від 1000 – до 1800. Якщо ж він вище, то мова йде про високий рівень концентрації ринку з низькою конкуренцією і загрозою монополізації.

Розрізняють наступні види монополії.

– Закрита монополія. Вона захищена від конкуренції: юридичними обмеженнями, патентним захистом, інститутом авторських прав.

– Відкрита монополія – монополія, при якій одна фірма, принаймні на певний час, є єдиним постачальником продукту, однак не має спеціального захисту від конкуренції. У подібному становищі нерідко перебувають фірми, які вперше вийшли на ринок з новою продукцією.

– Природна монополія – галузь, у якій довгострокові середні витрати досягають мінімуму тільки тоді, коли одна фірма обслуговує весь ринок цілком. Із природними монополіями, в основі яких лежить економія на масштабах виробництва, тісно пов'язані монополії, засновані на володінні унікальними природними ресурсами.

Важливо враховувати, що сфери діяльності природних монополій, визначені ст. 5 Закону України «Про природні монополії», і товарні межі ринків не співпадають. У зв'язку з цим процес ідентифікації природних монополій має доповнюватись також їх класифікацією за критеріями, важливими для цілей регулювання. Таку класифікацію доцільно здійснювати за територіальними межами ринків, галузевою приналежністю, часовою прив'язкою, ступенем поєднання з іншими видами монополій та формами власності.

Закон України про природні монополії визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні.

У ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» вказані види діянь, що становлять собою зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку.

Зловживання монополюючим (домінуючим) становищем – це протиправна поведінка суб'єкта господарювання або групи суб'єктів господарювання, що займають монополююче (домінуюче) становище на ринку, шляхом використання ринкової влади, яка призводить або може призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції або ущемлення інтересів інших учасників ринкових відносин.

Відповідно до законодавства України сама по собі наявність у суб'єкта господарювання монополюючого становища не є протиправною. Такими є дії чи бездіяльність монополістів, які обмежують конкурентоспроможність інших учасників ринку, ущемляють їхні інтереси

чи інтереси споживачів. Запобігання, виявлення та припинення зловживань монопольним (домінуючим) становищем є напрямом роботи Антимонопольного комітету України.

За такі види зловживань, як і за будь-які інші, може наставати господарська й адміністративна відповідальність. Конкретними санкціями можуть бути штраф та примусовий поділ відповідно.

Що стосується господарсько-правової відповідальності за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, то вона регламентується Господарським кодексом України та Законом України «Про захист економічної конкуренції».

Відповідно до ст. 52 Закону, за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку органи Антимонопольного комітету України накладають штрафи в розмірі до десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, у якому накладається штраф.

У разі наявності незаконно одержаного прибутку, який перевищує десять відсотків зазначеного доходу (виручки), штраф накладається в розмірі, що не перевищує потрібного розміру незаконно одержаного прибутку. Розмір незаконно одержаного прибутку може бути обчислено оціночним шляхом.

У результаті монополії роблять економіку країни неефективною, поглинають невиправдано багато матеріальних, фінансових і людських ресурсів.

Утім треба сказати, що у монополій є і свої плюси – це можливість бути більш ефективними за рахунок ефекту масштабу, особливо яскраво вони проявляються при відкритті будь-якою компанією нового ринку. Втім, зменшення витрат при відсутності ефективного державного контролю монополії конвертують не в зниження цін, а в надмірне збільшення своїх же прибутків.

Список використаних джерел:

1. Монополія. Види монополій: веб-сайт. URL: <https://moyaosvita.com.ua/ekonomika/monopoliya-vidi-monopolij> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Поняття та види монополій: веб-сайт. URL: <https://economics.studio/ekonomicheskaya-teoriya/ponyattya-vidi-monopoliji-99276.html> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Монополія. Сам собі конкурент: веб-сайт. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/sam-sebe-i-konkurent-i-regulyator-chto-takoe-monopoliya-02062021-426816> (дата звернення: 05.05.2022).
4. Запобігання та припинення зловживань монопольним становищем: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/91862/pravo/zapobigannya_pripinennya_zlovzhivan_monopolnim_dominuyuchim_stanovischem (дата звернення: 05.05.2022).

ЗАСОБИ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Суха А. О.

Нині Україна переживає одні з найбільш складних часів за весь період свого існування. Повномасштабна війна в країні призвела до масової міграції населення, знищення місцевої інфраструктури, неможливості ведення підприємницької діяльності на територіях, де тривають активні військові дії. Страждає через війну й національна економіка України, для її підтримки важливого значення має діяльність суб'єктів господарювання. Від результативності їх діяльності залежать податкові надходження до державного бюджету, забезпечення роботою місцевого населення тощо. Водночас у таких умовах функціонувати українському бізнесу вкрай складно й необхідна державна підтримка.

Державна підтримка суб'єктів господарювання регулюється чинною нормативно-правовою базою, яка складається з різноманітних кодексів та законів України. Центральне значення відводиться основному закону – конституції України. У ст. 42 Конституції України [2] зафіксоване чітке зобов'язання держави забезпечити захист конкуренції, яка включає у себе і контроль за процедурою надання державної підтримки, яка може впливати на загальну конкуренцію між підприємствами. Відповідно Конституція України зобов'язує державу створити однакові умови для усіх суб'єктів господарювання. Іншим важливим нормативно-правовим актом є Господарський кодекс України [1], який у ст. 16 визначає можливість надання дотацій та інших засобів державної підтримки суб'єктів господарювання.

Також в Україні створений спеціальний закон, який регулює питання підтримки суб'єктів господарювання – Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 03.07.2018 р. Цей Закон встановлює правові основи для здійснення державної допомоги суб'єктам господарюванням.

Цей закон визначає такі форми допомоги суб'єктам господарювання [3]:

- 1) надання субсидій та грантів;
- 2) надання дотацій;
- 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів;
- 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання;
- 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами;
- 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових;

8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових;

9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів.

Зауважимо, що згідно Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» державна допомога суб'єктам господарювання визначається, як підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності.

Також слід додати, що в умовах можливого вступу України до ЄС та повноправного членства у даній організації, важливого значення набуває урахування європейського законодавства з даного питання. Підписавши у 2014 р. Угоду про асоціацію України з ЄС у ст. 262 цієї угоди визначено головні принципи, які повинна наша держава дотримуватися у формуванні державної політики надання підтримки суб'єктів господарювання. Згідно положень даної Угоди прийнятною державною підтримкою суб'єктів господарювання вважається [4]:

1) допомога для сприяння економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або із суттєвим рівнем безробіття;

2) допомога для сприяння виконанню важливого проекту задля спільного європейського інтересу або для виправлення значних порушень нормальної роботи в економіці України чи однієї з держав – членів ЄС;

3) допомога для сприяння розвитку певної економічної діяльності або певних економічних сфер, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін;

4) допомога для підтримки культури та збереження культурної спадщини, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін;

5) допомога для досягнення цілей, дозволених відповідно до правил ЄС щодо горизонтальних блоків винятків та правил щодо горизонтальної і галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до викладених у них умов.

Таким чином, в умовах складних політико-економічних процесів, ведення повномасштабної війни в Україні важливого значення набуває державна підтримка суб'єктів підприємництва. Дані питання регулюються в Україні Конституцією України, Господарським кодексом України та Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». В останньому законі визначено основні форми можливої державної підтримки суб'єктів господарювання. Окремі положення щодо державної підтримки суб'єктів господарювання закладено в Угоді про асоціацію України з ЄС.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 06.05.2022).

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2022).

3. Про державну допомогу суб'єктам господарювання від 03.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 06.05.2022).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27 червня 2014 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення: 06.05.2022).

ПОНЯТТЯ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Макарчук В. В.

Розвиток кожної країни повністю залежить від потужного законодавства, тобто чітко встановлених норм, які регулюють суспільні відносини в кожній галузі розвитку держави. Система правоохоронної діяльності не є винятком, розвиток цієї системи залежить від установлених нормативно-правових актів, які дають можливість чітко виконувати посадові обов'язки правоохоронним органам [1, 158] у тому числі під час формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони.

Серед повноважень правоохоронних органів як суб'єктів формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони належать нормотворчі повноваження. Вони також виступають суб'єктами нормотворчої діяльності.

Аналізуючи наукові дослідження можна констатувати, що в сучасній юридичній літературі не має однозначного загально визначеного поняття «нормотворча діяльність». В юридичній літературі як синоніми використовують також наступні словосполучення та слова: «нормотворчість», «законотворчість», «правотворчість», «законотворча діяльність», «правотворча діяльність». Тому варто розмежувати ці визначення й чітко визначити поняття саме «нормотворчої діяльності» правоохоронних органів як суб'єктів формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони.

Так, «нормотворчість» і «нормотворча діяльність», як і суміжні терміни («законотворчість» – «законотворча діяльність», «правотворчість» –

«правотворча діяльність») це синоніми, адже частина слова «творчість» означає діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей [2].

Як зазначає Н. Железняк, «правотворчість – це діяльність суб'єктів державної влади зі створення правових норм, їх зміни та скасування» [3, 31]. О. Рибалкіна конкретизує, що «правотворчість» це родове поняття, яке охоплює два різновиди створення норм права: законотворчість і нормотворчість. Де законотворчість – це створення правових норм, що закріплюються в актах вищої юридичної сили (законах), а нормотворчість – це діяльність, спрямована на прийняття актів відповідно до законів [4, 18]. Тому, враховуючи, що Конституцією України приймати акти вищої юридичної сили (закони) належить лише одному органу державної влади – Верховній Раді України, то всі інші суб'єкти державної влади, в тому числі і правоохоронні органи, можуть лише приймати участь у процесі формування державної політики щодо різних сфер суспільного життя. Але, що стосується саме «законотворчої діяльності» правоохоронні органи не є суб'єктами такої діяльності. Однак Конституція України також встановлює, що закони України можуть бути прийняті і шляхом прямого волевиявлення народу України через референдум. Отже, суб'єктами законотворчої діяльності є ВРУ і народ України.

Тому ми погоджуємося із позицією тих авторів, які вказують, що нормотворча діяльність, це насамперед діяльність уповноважених суб'єктів із формування (створення), зміни і скасування саме підзаконних актів.

Список використаних джерел:

1. Чернякович Є. Поняття й завдання нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 158–162.

2. Слово «творчість»: Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/tvorchistj> (дата звернення: 09.05.2022).

3. Железняк Н. В. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики: теоретичні та практичні проблеми. *Наукові записки*. Том 26. Юридичні науки. 2004. С. 29–37.

4. Рибалкін А. О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005. 182 с.

ГЕНДЕР І КОРУПЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Нестеренко К. О.

Протягом останніх десятиліть питанням гендерної рівності приділяється все більше уваги, а принципи недискримінації та неупередженого ставлення до громадян незалежно від статі закріплені в засадничих програмних документах глобального рівня.

Найбільш поширене визначення поняття «гендер» стосується соціально та культурно сконструйованих уявлень та ролей, які пов'язуються з представниками різних біологічних статей – чоловіками та жінками [1].

На концептуальному рівні цей термін закріплює розуміння, що соціальні очікування щодо моделей поведінки, особистих цінностей та життєвих пріоритетів жінок і чоловіків можуть відрізнятися. В свою чергу, жорстко визначені гендерні ролі та норми можуть обумовлювати прояви нерівного ставлення до жінок або чоловіків, обмежувати їх права та можливості повноцінної участі в суспільному житті. Наукові дебати щодо ролі гендерного чинника в корупційній діяльності розпочалися ще наприкінці минулого століття, коли автори низки поведінкових досліджень привернули увагу громадськості до відмінностей в ставленні жінок і чоловіків до соціальних питань.

Результати цих наукових праць демонстрували, що жінки відповідальніше ставляться до дотримання моральних та етичних норм, виявляють більшу емпатію, турботливість та готовність допомагати іншим людям, щедрість в ухваленні економічних рішень та меншу схильність до ризикованої поведінки.

На підставі цих висновків були обґрунтовані припущення, що жінки більше готові поступатися приватною вигодою задля цілей загального добробуту і на рівні державного управління, тому схильність до корупції або готовність протидіяти зловживанням владою також можуть визначатися впливом біологічних або соціально сконструйованих відмінностей жінок і чоловіків. Відповідно, зростання присутності жінок у національних парламентах та на вищих урядових посадах розглядалося як ключовий інструмент підвищення прозорості та ефективності державного управління.

Пізніше доказова база на користь цих аргументів була визнана недостатньою, хоча дебати щодо «природної» схильності жінок і чоловіків до корупції досі тривають. Незважаючи на подальшу зміну фокусу та методологічних підходів досліджень, ця перша хвиля гендерного аналізу корупції має вагоме значення, оскільки стала поштовхом для усвідомлення необхідності включення гендерної перспективи до антикорупційної політики [2].

Дослідження другої хвилі ґрунтувалися на міжнародних порівняннях сприйняття корупції населенням, що дозволили залучити до гендерного аналізу й оцінку інших факторів, пов'язаних із національним контекстом країн. Висновки показали, що гендерні відмінності в ставленні до корупції можуть суттєво залежати від інституційних чинників – особливостей державного устрою або економічного розвитку країни, рівня демократії, поширених культурних практик і традицій, що визначають гендерні норми та стереотипи.

На думку деяких дослідників, менше залучення жінок до корупційних практик може пояснюватися не стільки їх особистими перевагами, скільки дією зовнішніх бар'єрів, пов'язаних із існуванням чоловічих корпоративних мереж, що перешкоджають доступу жінок до владних повноважень [3].

Інші науковці доводять, що зв'язок між корупцією та рівнем політичного представництва жінок є несуттєвим, якщо до уваги беруться інші змінні характеристики справедливості державних інститутів – верховенство права, плюралізм думок та свобода слова [4].

У демократичних державах низький рівень корупції та паритетне представництво жінок у парламенті не завжди є взаємо залежними результатами, оскільки прогрес в обох випадках визначається загальною дієвістю суспільних інститутів. З іншого боку, в авторитарних режимах гендерні відмінності в ставленні до корупційних практик вірогідно скорочуватимуться, оскільки корупція виступає соціальною нормою, до якої пристосовуватимуться всі члени суспільства.

Третя хвиля наукового дискурсу з питань гендеру та корупції пов'язана з визнанням відмінностей у впливі корупції на життя жінок і чоловіків, а отже необхідності відмови від гендерно-сліпого підходу до розробки та реалізації антикорупційних програм і стратегій. Численні дослідження наголошують на підвищеній вразливості жінок до негативних наслідків корупції, особливо в таких секторах як охорона здоров'я, освіта, соціальні або побутові послуги [5].

Ці ризики пов'язані з репродуктивною діяльністю жінок, що визначає потребу в спеціалізованих медичних послугах, покладеними на жінок обов'язками щодо піклування про неповнолітніх дітей або непрацездатних родичів, необхідністю вирішення низки побутових питань, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності домогосподарства. Окрім безпосереднього впливу корупційних зловживань на життя жінок, вони частіше стають опосередкованими жертвами корупції, оскільки переважають у складі соціально вразливих категорій населення, добробут яких залежить від соціальної політики держави та цільового використання бюджетних ресурсів, що спрямовуються на її підтримку.

На цьому етапі розвитку гендерного аналізу корупції визнається існування особливих гендерно зумовлених форм корупції, наприклад зловживання владними повноваженнями для отримання сексуальних послуг.

В інших дослідженнях наголошується, що сексуальна експлуатація є специфічною формою корупції, до якої значно більше вразливі жінки та дівчата, ніж чоловіки.

Зокрема, за міжнародними оцінками, жінки становлять більше, ніж 80 % жертв торгівлі людьми, що зазнають трудової або сексуальної експлуатації, страждають від примусових шлюбів або торгівлі органами [6].

Нарешті, ризики корупції зростають в умовах нестабільності, військових дій або гуманітарних катастроф, а зловживання владними

повноваженнями під час кризи мають непропорційно вагоміші наслідки для жінок, які можуть стикатися з проявами гендерної дискримінації або гендерно зумовленого насильства з боку посадових осіб. Визнання різних впливів корупції на жінок і чоловіків, що посилюються гендерними нормами, проявами нерівності та дискримінації за ознакою статі, дозволило привернути увагу до необхідності інтеграції гендерного аналізу до розробки антикорупційної політики, і навпаки. Відповідно, на глобальному рівні існує розуміння доцільності одночасного просування гендерної рівності, розширення можливостей жінок та реалізації антикорупційних програм як взаємопідсилюючих стратегій розвитку [7].

Необхідність приділення уваги розширенню можливостей жінок, підтримці їх економічних можливостей, громадської активності, залучення жінок до освітніх програм із особливим фокусом на розвиток лідерського капіталу, визнається центральним елементом стратегій подолання корупції та її негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Корупція в Україні: 2020. Аналіз результатів пілотного застосування Методики оцінки рівня корупції в Україні, Київ, GfK Україна
2. *Seppanen M. and Virtanen P.* (2018).
3. *Corruption, Poverty and Gender: Case Studies of Nicaragua and Tanzania*, MoFA, Finland; UNIFEM (2016).
4. *The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and Western CIS*. 16 Goetz A. (2017).
5. 'Political Cleaners: How Women are the New Anti-Corruption Force. Does the Evidence Wash?' In: *Development and Change*, Volume 38, Issue 1: 87–105.
6. *Goetz A. and Jenkins R.* Reinventing Accountability: Making Democracy Work for Human Development, London: Palgrave. 2015.
7. UNDP (2012). *Sexual extortion toolkit*, BDP.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Зуєва О. А.

Згідно з Господарським кодексом України, можна виділити декілька різновидів спеціального режиму господарювання як одного з різновидів правових режимів. Правовий режим являє собою особливий порядок правового регулювання, який виявляється у певному поєднанні юридичних засобів, створює бажаний соціальний стан та конкретний ступінь сприяння або несприяння для задоволення інтересів суб'єктів права. Правові режими встановлюються законодавством і забезпечуються державою для врегулювання специфічними, відмінними від загальних, методами конкретних суспільних відносин шляхом виділення у часі та просторі

певних суб'єктів та об'єктів права [1, 11]. Як приклади правових режимів можна навести митний режим, режим вільних (офшорних) зон, режим мораторію, ембарго тощо.

Правову природу, визначення та підстави встановлення спеціального режиму господарювання детально розглянуто в роботі В. К. Мамутова та Є. Р. Зельдіної. Так, відмічають вони, спеціальний режим господарювання – це інститут господарського права, який визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території чи в певній галузі економіки, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбачений законодавством і запроваджується для досягнення встановлених державою цілей [2, 9].

За законодавством України спеціальні режими господарювання поділяються за спрямованістю на певне обмеження господарської діяльності та на створення певних пільг для розвитку господарської діяльності на відповідних територіях. До першого типу відноситься спеціальний режим господарювання 1) на державному кордоні; 2) у випадках введення надзвичайного або 3) воєнного стану; 4) на територіях природно-заповідного фонду. Другий тип спеціального режиму господарювання встановлюється: 1) у вільних економічних зонах; 2) на територіях пріоритетного розвитку; 3) в окремих галузях економіки та 4) у процесі здійснення певних господарських договорів [3, 835–836].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на території України 24 лютого 2022 року Указом Президента України було введено воєнний стан. [4] Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану» – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Для сфери господарювання введення такого спеціального режиму може мати впровадження таких заходів як:

- заборона торгівлі алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, а також зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;

- запровадження у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

- виданням наказів (розпорядження) про відсторонення від роботи керівників підприємств, установ та організацій без збереження заробітної

плати за неналежне виконання ними обов'язків та наказів (розпоряджень) про призначення виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ і організацій на час дії правового режиму воєнного стану;

– у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану здійснювати вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

– примусове відчуження майно, в тому числі те, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка та інші.

Звісно, відповідні обмеження скасовуються із закінченням воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия специальный правовой режим. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 2. С. 10–14.

2. Мамутов В. К., Зельдина Е. Р. Развитие законодательства о специальном режиме хозяйствования. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С. 9–12.

3. Хозяйственное право: учебник / под ред. акад. В. К. Мамутова. Киев: Юринком Интер, 2002. 912 с.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИЙ АСПЕКТ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ

Соцький А. М.

Процес побудови правової демократичної держави в Україні передбачає наявність дієвої системи управління. Ефективність системи державної служби лежить в основі ефективності держави, практичні завдання якої вирішують державні службовці. У цьому успіх здійснюваної державними службовцями діяльності з реалізації функцій держави залежить від адекватного сучасним реаліям регулювання їх правового становища, наявності цілісної системи державних гарантій і реального механізму забезпечення. Тому питання соціально-трудова відносин державних службовців в контексті реформування системи управління державною службою є актуальним та потребують негайного вирішення.

Досвід багатьох країн свідчить про те, що суспільство, яке належним чином не організувало працю державних службовців, а також не забезпечило їх правовий та соціальний захист, має серйозні труднощі з якістю державного управління. Державні гарантії на державній службі є найважливішим способом забезпечення соціальної захищеності державних службовців, правовим механізмом захисту їх права і свободи, і навіть дотримання законних інтересів. Тому збереження за державними службовцями основних трудових та соціальних гарантій, захищеності трудових прав, можливостей використання інструментів соціального партнерства в рамках проходження державної служби повинно бути одним із напрямків реформування системи управління державною службою.

Система управління державною службою – це визначена Конституцією та законами України, насамперед спеціальним Законом України «Про державну службу», цілеспрямована, розпорядча, організаційно-владна діяльність органів державної влади, спрямована на: 1) визначення, унормування та реалізацію єдиної державної кадрової політики у сфері державної служби, із широким залученням громадськості; 2) імплементація міжнародних стандартів у сфері публічної служби (міжнародні договори, зокрема, Угода про асоціацію України і ЄС; рекомендації Ради Європи і ЄС; оціночні документи SIGMA, документи TAIEH та ін.; рішення Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо захисту рівного права на доступ до державної служби й ін.); 3) утвердження комплексної та збалансованої системи управління державною службою, репрезентованої суб'єктами, які: а) формують державну політику у сфері публічної служби, з урахуванням міжнародних стандартів; б) реалізують державну кадрову політику та положення чинного законодавства, стратегій і програм з питань державної служби; в) забезпечують підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації корпусу державної служби; 4) формування та перманентне оновлення освіченого, високопрофесійного, патріотичного та добросовісного корпусу державної служби, що здійснюється транспарентно, на конкурсних засадах; 5) упередження конфлікту інтересів, неопотизму, «кумівства» та будь-яких проявів корупції під час вступу на державну службу та впродовж усього часу її проходження; 6) організація безперервної, впродовж усієї кар'єри державного службовця, його професійної підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації; 7) забезпечення соціального та правового захисту державних службовців, підвищення престижу державної служби в суспільстві та державі.

В умовах реформування системи управління державною службою необхідно докладати зусиль щодо збереження соціально-трудової складової державної служби, принципу стабільності трудових відносин державних службовців та підвищення рівня матеріального забезпечення, соціальних гарантій, в тому числі й шляхом надання службовцям засобів для ведення соціального діалогу та забезпечення соціального партнерства.

Соціальна орієнтація системи управління державної служби покликана сприяти захищеності головних реалізаторів реформування – працівників на службі у держави. Тому права та гарантії щодо вступу на державну службу та її припинення; свобода волевиявлення сторін при укладенні трудового договору чи контракту, законодавчі гарантії при виплаті заробітної плати, реалізації прав на об'єднання у профспілки та порядок вирішення колективних конфліктів, забезпечення охорони праці та соціального захисту державних службовців не можуть бути звужені під приводом реформування управління системою державної служби.

ТИМЧАСОВЕ ЗУПИНЕННЯ ДІЇ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ ГАРАНТІЙ ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Пилипенко А. А.

З того моменту, як 24 лютого 2022 року Україна зазнала російської військової агресії і розпочалась повномасштабна війна, всі галузі економіки країни, всі сфери діяльності мали швидко перелаштуватися на роботу в умовах воєнного стану, який в той самий день було введено Указом Президента України № 64/2022. Термінових змін потребувало, зокрема, й нормативне регулювання трудових відносин, оскільки важким викликом для держави стало максимальне збереження трудових ресурсів, ефективне функціонування яких є запорукою надходжень до державного бюджету.

Через небезпеку для життя частина людей змушена була переїхати в іншу місцевість (в іншу область, або навіть в іншу країну). Роботодавці стали перед складним вибором – продовжувати трудові відносини з такими працівниками чи звільнити їх, зберегти колектив чи швидко замінити відсутніх новими працівниками, організувати роботу чи оголосити простій. Так, лише за перший місяць війни 30 % підприємств вимушено зупинились. Тому забезпечення фінансового «виживання» підприємств, установ і організацій стало головним завданням для їх власників. А діяльність працівників в умовах руйнування інфраструктури та порушення нормального порядку функціонування трудових відносин вимагали суттєвого перегляду чинної системи їх організації.

Верховна Рада України для вирішення зазначеної кризової ситуації поспіхом прийняла Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон). Він набув чинності 24.03.2022 р. та значно звузив права і соціальні гарантії працівників, одночасно надавши значні важелі впливу роботодавцям без необхідності узгодження своїх дій з первинною профспілковою організацією й з трудовим колективом в цілому.

Зокрема, ст. 3 даного Закону дозволяє переведення працівників без їхньої згоди на іншу роботу, а також надає можливість змінювати істотні

умови праці без попередження за два місяці; ст. 6 збільшує максимальну тривалість робочого тижня до 60 годин (для працівників зі скороченим робочим часом до 50 годин), виключає святкові і неробочі дні з часу відпочинку; ст. 8, 9 знімають заборони щодо залучення вагітних жінок до нічних робіт, а матерів з маленькими дітьми до нічних і понаднормових робіт; ст. 24 зменшує тривалість щорічної основної відпустки до 24 днів, а ст. 12 дозволяє відмовити працівнику у наданні відпустки, якщо він зайнятий на об'єктах критичної інфраструктури. Найбільш суттєве звуження прав працівників міститься у ст. 11, що передбачає зупинення дії окремих положень колективного договору роботодавцем в односторонньому порядку, та у ст. 5, яка закріплює можливість звільнення працівника під час перебування на лікарняному, у відпустці й без отримання згоди профспілкової організації. Це фактично є призупиненням дії міжнародних трудових гарантій.

Крім того, при впровадженні даного Закону певні роботодавці почали зловживати своїми правами: проявляти свавілля у вирішенні міжособистісних конфліктів на підприємствах, робити кадрову «оптимізацію» швидко та безапеляційно, без урахування думки колективу і профспілки тощо.

Можна виправдати значні обмеження трудових прав в умовах війни, якщо Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є унікальним інструментом, новелою у світовій практиці, що дозволяє запобігти руйнуванню економіки та зберегти трудові ресурси. Але він фактично повторює зміст нормативного акту іншої країни, що не був ефективним у подібній ситуації.

Так, під час супротиву воєнній агресії у 1992 році в Боснії і Герцеговині 11.11.1992 р. було прийнято Постанову № 1353/92 «Про трудові відносини у воєнний час або у випадку безпосередньої загрози війни» (далі – Постанова), яка регулювала трудові відносини на підприємствах, у фондах, банках, організаціях усіх форм власності та видів діяльності. В ній було закріплено права військовослужбовців, які працювали до мобілізації, умови службової мобільності та тимчасового припинення служби, а також визначено випадки, коли відсутній робітник не отримує заробітну плату та можливість ненадання щорічної відпустки у разі війни. Проте, цей нормативно-правовий акт не можна вважати взірцем запровадження антикризових заходів задля збереження економіки країни. Постанова, яка давала «послаблення» роботодавцям, не змогла запобігти стрімкому поширенню незадекларованої праці та безробіття.

Резюмуючи вищевикладене, слід зазначити, що в умовах складної ситуації в Україні, коли люди страждають від воєнних дій, іноді втрачають своїх рідних, житло, шукають притулку та захисту, саме найгірше, що можна зробити – це зменшити для них соціальні гарантії у сфері праці. Тому законодавцю доцільно було б спрямовувати свою діяльність на максимальне збереження трудових ресурсів, зменшення їх відтоку за кордон задля підтримки економіки країни.

Для вирішення такої задачі потрібні нормативні акти, які максимально сприятимуть можливості реалізувати працездатній частині населення свої законні права на належні умови праці. Вони мають базуватися не лише на методі «батоба» та значному зменшенні обсягу соціального захисту працівників. Проте, не обов'язково застосовувати і метод «пряника», достатньо хоча б залишити певний ряд трудових гарантій на тому ж рівні, який був у мирний час (наскільки можливо). Це стане запорукою того, що люди відчують турботу держави, повагу до виконуваної ними роботи, і, відповідно, до них самих як найбільшої цінності в країні. Таке ставлення до працівників сприятиме й підтримці економіки під час війни, оскільки саме працюючі люди та підприємства є запорукою її сталості.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 09.05.2022).

2. Дудін В. Війна трудящим? Що не так із регулюванням праці під час воєнного стану. Економіка. 29.04.2022 р. URL: <https://commons.com.ua/uk/sho-ne-tak-iz-regulyvannyam-praci-pid-chas-voyennogo-stanu/#footnote-5> (дата звернення: 09.05.2022).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 09.05.2022).

4. Про трудові відносини у воєнний час або у випадку безпосередньої загрози війни: Постанова Боснії і Герцеговини від 11.11.1992 р. № 1353/92. URL: http://www2.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=45870&p_count=97962 (дата звернення: 09.05.2022).

ДОГОВОРИ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

Свистун Л. Я.

Правове регулювання перевезення пасажирів автомобільним транспортом здійснюється цілою низкою нормативно-правових актів.

Законом України «Про транспорт», Законом України «Про автомобільний транспорт», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту» від 18.02.1997 № 176; наказом Міністерства транспорту України «Про затвердження Порядку організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом» від 15.07.2013 № 480, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування» від 03.12.2008 р., та іншими спеціальними нормативно-правовими актами. Положення Закону України «Про ліцензування видів

господарської діяльності» вказують на необхідність отримання суб'єктами підприємницької діяльності ліцензії на здійснення перевезень пасажирів автомобільним транспортом.

Питання договірних відносин між перевізниками та пасажирями традиційно регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦК України). Поняття договору перевезення пасажирів закріплено у ст. 910 ЦК України. За договором перевезення пасажирів одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а в разі здавання багажу – також за його перевезення.

Це наразі є основою при регулюванні договору у контексті відносин щодо перевезення пасажирів автомобільним транспортом у межах цивільного законодавства. Воно відображає приватноправові засади такого регулювання, які в умовах розвитку демократичного суспільства є пріоритетними. Проте, при перевезенні пасажирів велике значення має вид транспорту, яким воно здійснюється. Зокрема, від цього залежать особливості забезпечення суб'єктивних прав пасажирів та їх захисту. Тож зміст ст. 910 ЦК України слід уважати загальним стосовно до відносин перевезення пасажирів автомобільним транспортом.

Відповідно до ст. 915 ЦК України перевезення, що здійснюється юридичною особою, вважається перевезенням транспортом загального користування, якщо із закону, інших нормативно-правових актів або ліцензії, виданої цій організації, випливає, що вона має здійснювати перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти за зверненням будь-якої особи. Договір перевезення транспортом загального користування є публічним договором.

На думку А. В. Присяжнюка, головним завданням нормативно-правового забезпечення перевезень автомобільним транспортом мають бути: науково обґрунтоване розмежування повноважень між органами управління галуззю та органами державної влади, які здійснюють регуляторну діяльність; запровадження ринкових механізмів; розв'язання існуючих протиріч між інтересами виробників послуг і споживачів. Метою державного забезпечення в широкому розумінні є приведення об'єкту до впорядкованого стану, тому воно наповнене організаційним змістом. Саме через організацію, через застосування різних способів і засобів досягається впорядкований стан, реалізується мета регулювання.

До органів публічного адміністрування, наділених повноваженнями з питань автомобільного транспорту, варто віднести Державне агентство автомобільних доріг України та Державну інспекцію з безпеки на наземному транспорті. Державне агентство автомобільних доріг України (Укравтодор) є центральним органом виконавчої влади, який діє на підставі Положення, затвердженого Указом Президента України від

13 квітня 2011 р. № 456/2011. Державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті (Укртрансінспекція України). Укртрансінспекція України є центральним органом виконавчої влади, правовий статус якої визначено Положенням, затвердженим Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. Укртрансінспекція України забезпечує реалізацію державної політики з питань безпеки на автомобільному транспорті загального користування, на перевезення яким видано ліцензію, міському електричному, залізничному транспорті, експлуатації автомобільних доріг загального користування.

Саме органи державної влади сприяють і забезпечують належне виконання перевізниками пасажирських перевезень автомобільним транспортом шляхом установчої, правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та контрольної діяльності, діючи спільно, перебуваючи у взаємозв'язку.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

2. *Присяжнюк А. В.* Теоретичні засади адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 127–130.

3. Про Положення про Державне агентство автомобільних доріг України: Указ Президента України від 13.04.2011 № 456/2011. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

4. Про Положення про Державну інспекцію України з безпеки на наземному транспорті: Указ Президента України від 06.04.2011 № 387/2011. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/sho>

Секція 2. Адміністративні та митні процеси в умовах глобалізації

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ТА ГРОМАДЯНСТВА

Юрченко В. В.

В Україні у використанні категорії «послуги» головний акцент робиться на юридичних аспектах, і зокрема, на адміністративній процедурі їх надання. Пояснити це можна тим, що головними ідеологами запровадження теорії послуг в Україні є, насамперед, представники науки адміністративного права. Через те, що головними опонентами цієї теорії є також представники юридичної науки, які ставлять під сумнів саму можливість вживання категорії «послуги» стосовно діяльності органів

державної влади та місцевого самоврядування, це зумовило особливо жваві дискусії із цього питання в юриспруденції.

Показовим у недосконалості сучасного нормотворчої діяльності є Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, в якому визначення поняття адміністративних послуг наводиться чомусь в преамбулі, а саме: «адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону». На наш погляд, відповідно до правил законотворчої практики, в преамбулі необхідно зазначити не визначення понять, а висвітлення основного змісту закону.

Погоджуючися з ученим Є. О. Легезою, який розуміє під адміністративною послугою – регламентована правовими актами діяльність органів публічної адміністрації із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу (ліцензії), посвідчення, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків.

На жаль, у чинних законодавчих нормативно-правових актах нашої держави немає визначення терміна «електронні послуги», тому звернемось до вивчення поглядів науковців з цього приводу.

Так, учений О. Ємельяненко під поняттям «Електронні послуги – це надання в електронній формі урядової інформації: програм і напрямів діяльності уряду, формування стратегій задля розв'язання найважливіших суспільних проблем. Електронні послуги характеризуються новими формами громадянської участі та співробітництва між владою й громадянами».

«Електронними послугами є різні види матеріальних і нематеріальних послуг, що надаються в електронній формі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), включаючи Інтернет». Або під електронними послугами розуміють державні та муніципальні послуги, а також інформаційні послуги, для надання яких використовуються ІКТ.

На думку вченого І. С. Куспляка, доречніше використовувати термін «електронні послуги», тобто в цифровому вигляді, пов'язані з використанням документообігу.

Електронні послуги – це послуги, які надаються за допомогою системи «Електронний Уряд» у зв'язку з тим, що «одним з пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою, з громадянами та юридичними особами на основі сучасних інформаційних технологій».

Електронні послуги у сфері міграції та громадянства – це послуги, які надаються за допомогою системи «Електронний Уряд» у зв'язку з тим, що

«одним з пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою, з громадянами та юридичними особами на основі сучасних інформаційних технологій».

Таким чином, процедура надання електронна послуга у сфері міграції та громадянства – це регламентована правовими актами діяльність органів публічної адміністрації (Державної міграційної служби та її територіальні підрозділи, консульства, дипломатичні установи тощо) за допомогою сучасних інформаційних комунікаційних технологій з розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акту (дозволу (ліцензії), посвідчення, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ

Лашкун А. І.

Законодавче закріплення повноважень на надання адміністративних послуг може мати різним, стосовно діяльності органів ДПС України обрано шлях визначення однією із функцій органів ДПС України діяльності з надання адміністративних послуг платникам податків, зборів, платежів (п. 19-1.1.3 ст. 19 ПК України) [1].

Проте лише законодавчого визначення повноваження органів ДПС щодо надання адміністративних послуг не достатньо. Підвищення якості такої діяльності пов'язано із чіткими та простими процедурами її реалізації, що не можливо без підзаконного рівня правового регулювання. Доцільно вказати, що порядок надання різних видів адміністративних послуг органами ДПС України встановлено численними нормативними актами різної юридичної сили, що вимагає їх групування з метою систематизації та виявлення недоліків у правовому забезпеченні надання адміністративних послуг органами ДПС України.

Спробу систематизації нормативних актів, що визначають підстави та процедури надання адміністративних послуг, здійснив І. А. Мордвін [2], науковий пошук якого стосувався лише податкових органів України, що дозволяє скористатися запропонованим підходом для систематизації напрямів правового регулювання надання адміністративних послуг із деякими зауваженнями та уточненнями.

Порядок надання конкретних реєстраційних, дозвільних та інших адміністративних послуг органів ДПС, зумовлена приписами частини 2

статті 3 Закону України «Про адміністративні послуги», відповідно до якої діяльність з надання адміністративних послуг відбувається із урахуванням приписів спеціальних законів, що регулюють суспільні відносини у відповідних сферах [3].

Окремі повноваження ДПС на надання адміністративних послуг визначено у міжнародних актах. Так, процедуру видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами врегульовано, крім національного законодавства, Митною конвенцією про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року [4]. Аналогічна ситуація і при прийнятті рішення про допуск перевізників-резидентів до перевезень на умовах Конвенції МДП.

Нормативно-правові акти, які визначають загальні засади надання адміністративних послуг у сфері справляння податків і зборів, другий - нормативно-правові акти, які визначають підстави та порядок надання окремих (платних та безоплатних) адміністративних послуг [2, с. 60]. Пропонуємо доповнити вказаний перелік нормативними актами, які визначають організаційні засади надання адміністративних послуг у сфері справляння податків і зборів.

До нормативних актів першої групи потрібно віднести: Конституцію України, ПК України, МК України, Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-III «Про адміністративні послуги», Закон України 02.03.2015 р. № 222-УШ «Про ліцензування видів господарської діяльності», постанову Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», Постанову Кабінету Міністрів України від 3 січня 2012 року № 13 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг», Постанову Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 року № 44 «Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги», Постанову Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 57 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг».

Отже, наведені нормативні акти визначають загальні засади надання адміністративних послуг органами публічної адміністрації, вимоги до діяльності суб'єкта надання адміністративних послуг незалежно від сфери реалізації його повноважень. Окремі із вказаних законодавчих актів, а саме ПК України, МК України, деталізують компетенцію органів ДПС як суб'єктів надання адміністративних послуг в частині спеціального уповноваження на проведення реєстраційних дій, надання дозволів та консультацій у податковій та митній сфері.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОМІЧНИКА СУДДІ

Лісняк (Овсякова) М. Ю.

Професор В. В. Галуцько до складу адміністративно-правового статусу особи відносить такі елементи: публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; правосуб'єктність особи; адміністративна відповідальність; іноді дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації. Д. В. Мандичев підкреслює, що правовий статус відображає головні особливості органу, його місце в системі державних органів влади, мету, завдання, функції, повноваження, компетенцію, відповідальність.

Безпосередньо особливості адміністративно-правового статусу досліджував О. М. Гумін, який під адміністративно-правовим статусом особи розуміє комплекс прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права. До елементів цього статусу науковець відносить правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Однак не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них належать лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах із органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Так само вчений говорить і про обов'язки. Адміністративно-правовий статус характеризують тільки ті, що обумовлюються виникненням взаємовідносин із органами публічної влади. Для національного законодавства залишається проблемним те, що у нормативно-правових актах йдеться не про права та обов'язки, а про «повноваження».

Ураховуючи позиції науковців, до елементів адміністративно-правового статусу помічника судді слід віднести: порядок та підстави набуття адміністративної правосуб'єктності помічника судді, функції та завдання помічника судді, адміністративні права та обов'язки, адміністративно-правові підстави взаємодії помічника судді з правоохоронними органами та адміністративно-правову відповідальність у сфері професійної діяльності помічника судді.

Далі варто визначити нормативні основи правового статусу помічника судді. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. визначено загальний статус помічника судді та вказує, що кожен суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів із питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Згідно із Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р., до посад патронатної служби належать посади помічників суддів. Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів. Але в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» про це жодного слова. Тому незрозуміло, в якому порядку призначається і звільняється помічник судді, хто в судах є керівником патронатної служби, а також який статус наукового консультанта, який, на відміну від помічника судді, повинен мати науковий ступінь.

Законом України «Про державну службу» визначено, що працівник патронатної служби призначається на посаду на строк повноважень особи, працівником патронатної служби якої він призначений. Трудові відносини з працівником патронатної служби припиняються в день припинення повноважень особи, працівником патронатної служби якої він призначений. Акт про звільнення приймається керівником державної служби. Працівник патронатної служби може бути достроково звільнений із посади за ініціативою особи, працівником патронатної служби якої він призначений, або керівника патронатної служби. На працівників патронатної служби поширюється дія законодавства про працю, крім ст. 39-1, 41-43-1, 49-2 Кодексу законів про працю України. Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів.

Отже, провідною особливістю адміністративно-правового статусу помічника судді є переведення його до суб'єктів патронатної служби, що призначається суддею для сприяння здійснення правосуддя з виконанням адміністративних повноважень для забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, надання адміністративних послуг та попередження адміністративних правопорушень у сфері здійснення судочинства.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Легеза Є. О.

Зміни в організації роботи є ознаками змін у культурі, що демонструють відданість організації або підприємства клієнтові. Зміна культури є видимою, коли покращується рівень обслуговування, ліквідовано дублювання, зменшено помилки, пілотні проекти ведуться за участю громадян і, нарешті, процеси постійно вдосконалюються.

Завдання (цілі) Service Ottawa на 2012–2014 рр. зосереджуються на громадянах і персоналі: 1) покращуючи задоволеність громадян/клієнтів, покращити досвід і взаємодію громадян і персоналу щодо послуг міста; 2) покращуючи виконавчу (операційну) здатність, покращити ефективність і результативність процесу надання послуг для досягнення рівня обслуговування, який схвалений Радою і чітко донесений до громадян і персоналу; 3) покращуючи зацікавленість працівників, покращити загальну задоволеність персоналу, який надає і підтримує послуги міста («Дорожня карта з підвищення якості послуг у м. Оттава 2012–2014 рр.»).

Доцільно визначити основні атрибути культури досконалості у наданні публічних послуг:

1. Прихильність до високої якості обслуговування – публічні службовці та керівники чітко зорієнтовані на високу якість в обслуговуванні громадян та клієнтів і задоволення їхніх потреб незалежно від каналу надання послуг та місцезнаходження.
2. Громадянин/клієнт у центрі уваги – публічні службовці та керівники забезпечують зорієнтованість усіх рішень на досягнення інтересів громадянина/клієнта (зовнішнього або внутрішнього); відбувається постійне вдосконалення програм та механізмів залучення зацікавлених сторін.
3. Постійне підвищення якості обслуговування – публічні службовці та керівники забезпечують перманентне покращення якості та своєчасності обслуговування громадян/клієнтів, а також партнерів шляхом прогнозування та адаптації до потреб.
4. Інноваційне організаційне середовище – публічні службовці та керівники забезпечують інноваційний підхід і співпрацю для досягнення бажаних результатів, а також мають відповідні інструменти, ресурси та організаційну підтримку для діяльності.
5. Включеність/емоційна залученість персоналу (engagement) – кожен зі службовців відіграє вирішальну роль в успіху організації, керівникам необхідно досягнути/забезпечити інтегрованість та продуктивність кожного співробітника на сто відсотків у процесі надання послуг.
6. Підтримуюче лідерство – необхідно забезпечити розвиток лідерства на всіх організаційних рівнях. Внески керівників повинні бути реальними, постійно видимими, відображати значення організації, а також підтримувати, заохочувати співробітників та сприяти досягненню ними високих результатів.
7. Чуйний сервіс – публічні службовці та керівники повинні оперативно виявляти зовнішні або внутрішні потреби громадянина/клієнта, швидко реагувати на них та забезпечувати належний рівень сервісу, знаходячи підхід до кожного громадянина/клієнта.
8. Постійне навчання – публічні службовці та керівники повинні постійно вдосконалювати свої навички. В основі діяльності – ідеологія «організація, що навчається».

Звернемо увагу на пункт 5 вищенаведених основних атрибутів культури у наданні послуг «включеність/емоційна залученість персоналу (engagement)». В управлінні персоналом у вітчизняній публічній службі цей термін поки що практично не використовується, а саме з розвитком

(підсиленням) включеності HR-менеджери сучасних публічних служб пов'язують можливості покращення якості надання публічних послуг. Включеність – це прагнення співробітників робити максимальний внесок у розвиток і успіх своєї організації. Фахівці глобального консалтингового HR-холдінгу «Hewitt Associates» вважають, що лише за критерієм включеності/емоційної залученості персоналу (Employee Engagement) можна судити не тільки про прийняття і розуміння співробітником цілей компанії, але й про його прагнення і зусилля, що робляться для досягнення конкретних результатів.

Модель включеності «Hewitt Associates» передбачає, що про включеність персоналу може свідчити така поведінка: а) співробітники постійно позитивно відгукуються про організацію серед колег, потенційних співробітників і клієнтів; б) співробітники постійно відчують потребу бути частиною організації; в) співробітники докладають додаткових зусиль на користь організації за власною ініціативою.

Саме тип поведінки «в» дослідники компанії «Hewitt» вважають визначальним. У решті випадків можна бути упевненим тільки в лояльності і задоволеності співробітника. З трьох видів поведінки складається модель включеності «Hewitt» 3 «S»: Say (висловлюватись) – Stay (перебувати) – Strive (старатися).

Навіть якщо нелояльні службовці в органі публічної влади домінують, можна налаштувати команду на високу якість послуг, цілеспрямовано працюючи з основними факторами, що підвищують включеність. Однак найскладніше в управлінні включеністю – правильно визначити ці чинники. Фактори включеності неповторні не тільки для кожного органу публічної влади, але і для кожної з груп співробітників.

Таким чином, критерії підвищення професійної майстерності підготовки юристів щодо надання публічних послуг в системі вищої освіти полягають у такому: доброзичливість і комунікабельність службовців; мінімізація ступеня формалізації. Працівникам, зайнятим у сфері обслуговування, бажано надавати певну свободу в діях, щоб вони могли оперативніше реагувати на мінливі потреби клієнтів; наділення службовців широкими владними повноваженнями. Службовці, яким надається можливість самостійно приймати багато рішень, що стосуються обслуговування клієнтів, роблять все, що, на їхню думку, необхідно для задоволення клієнтів; сформоване вміння слухати зовнішніх та внутрішніх клієнтів; ясність організаційних ролей; включеність/емоційна залученість службовців.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Самонова В. В.

У контексті сучасного розвитку електронних систем жодний процес в життєдіяльності людини неможливо уявити без використання електронних інформаційних технологій.

Електронні докази є інформативним цифровим компонентом, який приймає багато форм, наприклад це може бути письмо, зображення, аудіо та фотографії.

У КАСУ, зокрема в ст. 99, чітко визначено поняття електронних доказів. Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані найчастіше зберігаються на картах пам'яті чи мобільних телефонах, на серверах чи системах резервного копіювання, а також на інших місцях збереження даних в електронній формі, зокрема і в інтернет мережі.

Електронні докази можна розділити на кілька підрозділів і класифікацій за різними критеріями.

По-перше, електронні докази можна класифікувати за типом (формою електронних даних). Сюди входить письмове повідомлення, наприклад документи, написані на комп'ютері, повідомлення, написані та надіслані електронною поштою, а також тексти, надіслані мобільним телефоном. Він також включає записи голосу. Їх можна записати та зберегти на мобільному телефоні або в додатку. Цифрові фотографії є втіленням візуальних фактів правопорушень, роздрукованих або збережених у цифровому вигляді.

Електронні докази також можна класифікувати відповідно до методу, встановленого Міністерством юстиції США у 2002 році: однією з таких класифікацій є записи, створені за допомогою комп'ютерного програмного забезпечення, відомі як вихідні дані, такі як файли журналів, записи мобільних телефонів. Цю класифікацію можна визначити як класифікацію за методом створення даних. Іншим способом класифікації доказів є записи, збережені шляхом підключення даних, частина яких була створена комп'ютерними програмами та програмним забезпеченням. Сюди входять цінні папери, які містять дані, оброблені розрахунками Excel. Іншою класифікацією будуть записи, які зберігаються на комп'ютері, наприклад письмові документи, і зберігаються як файли обробки текстів. Сюди також входять повідомлення з чатів та збережені електронні листи.

Третій спосіб класифікації електронних доказів – відповідно до мети, для якої вони створені (класифікація, яку можна визначити як класифікацію за призначенням). Відповідно до цього стандарту електронні докази поділяються на дві категорії. Перший – це докази, які можуть бути засобом доказування. Сюди входять записи, створені автоматично, наприклад, рахунки за телефон і комп'ютерні записи. Він також включає записи, частина яких була збережена в машині та оброблена програмним забезпеченням. Другим підрозділом є докази, не підготовлені як засіб

доказування. Цей тип цифрових доказів ненавмисно залишає учасник публічно-правового спору.

Більша частина процесуальної діяльності учасників адміністративного судочинства пов'язана з установленням істини в адміністративній справі, доведенням та перевіркою фактичних обставин публічно-правового спору. Таку діяльність називають доказуванням. Під час розгляду й вирішення публічно-правового спору фактичні обставини справи встановлюються за допомогою чітко визначеного кола засобів доказування.

Доказами в адміністративному судочинстві є інформація, яка застосовується учасниками провадження в адміністративному судочинстві для встановлення наявності або відсутності певних фактів, обставин, подій і використовується для здійснення процедури доказування, що містить такі складники, як дослідження та оцінка цих доказів. Слід зазначити, що інформаційні відносини розвиваються надзвичайно динамічно в усіх сферах суспільного життя, тому система судочинства має відповідати вимогам часу. Основними тенденціями сучасності є вплив на всі суспільні відносини електронних джерел інформації. Законодавче закріплення електронних доказів на національному рівні є позитивним кроком, який визначає новий етап у доказовому процесі та надає додаткові можливості учаснику судового процесу захищати свої права. Належне наукове осмислення сутності електронних доказів дозволяє повністю використовувати їх під час розгляду й вирішення адміністративних спорів і сприяє підвищенню рівня захисту прав та інтересів учасників адміністративного процесу.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

2. *Warken C.* Classification of electronic data for criminal law purposes. Vol 4. Eucrim: the European Criminal Law Associations' forum, Freiburg, Germany, 2018. P. 3.

3. *Mason S, Seng D.* Electronic evidence. University of London Press. 2017. URL: <https://doi.org/10.14296/517.9781911507079>

4. *Abdel-Muttalib MAM.* Search and criminal investigation in the digital computer and Internet crimes. National Library. 2006.

5. *Ibrahim K. M.* The electronic evidence in cybercrime from the website. National Library. 2020.

6. *Abdel-Muttalib MAH, Qasim Z. M., Aziz A. A.* A proposed model for the rules for adopting the digital evidence for evidence in computer crimes. Arab J 5:2253–2238. 2003.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Ліпинський В. В.

Митним кодексом України (далі – МК України) визначено, що порушенням митних правил є адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений актами митного законодавства порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим, і за які цим митним законодавством передбачена адміністративна відповідальність. При цьому, адміністративна відповідальність за порушення митних правил настає у разі, якщо це воно не тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 458 МК України) [1]. Аналізуючи порушення митних правил у розрізі його окремих елементів, насамперед, констатуємо, що суб'єктом відповідальності за порушення митних правил законом визначені фізичні особи, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами – посадові особи цих підприємств (ч. 2 ст. 459 МК України) [1]. Водночас, Керівництвом щодо митних правопорушень до додатку Н до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (далі – Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур) встановлюється, що за порушення митних правил, вчинене фізичними особами від імені юридичних осіб, відповідна юридична особа може нести наслідки цих порушень. Вказується на те, що оскільки учасниками експортно-імпортних операцій зазвичай є юридичні особи, митні правопорушення можуть бути пов'язані з ними, адже через розмір сучасних підприємств не завжди вдається встановити фізичну особу, яка може скористатися правопорушенням або бути єдиним суб'єктом, який визначає спрямованість рішень в юридичній особі. Зокрема, у випадку невиконання митних правил через недбалість правопорушення зазвичай не стільки результатом одноособового рішення, скільки усіх корпоративних структур. За спостереженнями укладачів керівництва ця економічна та соціальна реальність дедалі більше визнається законодавцями: хоча країни загального права та деякі окремі країни цивільного права давно прийняли концепцію про відповідальність юридичних осіб, інші правові системи лише нещодавно почали вирішувати це питання [2, с. 6]. Таким чином, за змістом роз'яснень міжнародних організацій, що спеціалізуються на питаннях митного адміністрування, країни загального права та деякі окремі країни цивільного права давно запровадили концепцію про відповідальність юридичних осіб, зважаючи на те, що учасниками експортно-імпортних операцій зазвичай є юридичні

особи, а їх розмір та структура не завжди дозволяє встановити фізичну особу, яка є вигодонабувачем від правопорушення або бути єдиним суб'єктом, відповідальним за рішення, дію чи бездіяльність, яка визнана порушенням митних правил (наприклад, у випадку невиконання митних правил через недбалість правопорушення зазвичай є не стільки результатом одноособового рішення, скільки декількох корпоративних структур). Також, досліджуючи питання доцільності запровадження юридичних механізмів застосування адміністративно-правових заходів відповідальності до юридичних осіб за порушення митних правил, слід зважати й на те, що ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) [3] вимагає виключити можливість покарання особи за злочин, вчинений іншою особою, що рівною мірою стосується як фізичних, так й юридичних осіб. Зокрема, у світлі обставин справи «G.I.E.M. S.r.l.» та інші проти Італії» Європейський суд з прав людини вказав на те, що юридичні особи втратили частину майна у порядку конфіскації при тому, що вони не були учасниками будь-якого кримінального провадження, адже обвинувачення пред'явили лише їх законним представникам у особистій якості, а питання про недобросовісний та кримінально-караний характер рішень юридичних осіб у рамках кримінальних проваджень відносно її законних представників та учасників, не поставало. Призначення кримінального покарання юридичним особам за цих обставин міжнародна судова установа визнала несумісним із вимогами ст. 7 Конвенції (G.I.E.M. S.r.l. та інші проти Італії, заяви № 1828/06, 34163/07 і 19029/11, п. 271-272) [4].

Отже, призначення юридичним особам кримінального покарання (яким за у розумінні цього міжнародно-правового документа є значна кількість адміністративних стягнень за порушення митних правил) за обставин, коли вони не були учасниками будь-якого кримінального провадження, адже обвинувачення пред'явили лише їх законним представникам у особистій якості, а питання про недобросовісний та кримінально-караний характер рішень юридичних осіб у рамках кримінальних проваджень відносно її законних представників та учасників, не поставало, не відповідає зазначеній вимозі, що викликає необхідність внесення відповідних змін та доповнень у законодавство України про адміністративну відповідальність для визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративних правопорушень та розширення можливостей щодо тлумачення адміністративно-деліктних правових норм у відповідних справах.

Підсумовуючи вищевикладене, маємо підстави дотримуватись позиції щодо того, що оптимальною перспективою вдосконалення адміністративно-деліктних положень митного законодавства є встановлення відповідальності юридичних осіб за порушення митних правил. Це забезпечить застосування пропорційних адміністративно-правових наслідків порушення митних правил до належного суб'єкта, який поліпшує свій фінансовий стан внаслідок вчинення адміністративного

правопорушення особами із тісним правовим зв'язком із ним та ідентичними інтересами, а також належну реалізацію юридичними особами процедурних прав та гарантій під час розслідування та розгляду справ про порушення митних правил, у яких може мати місце застосування примусових процедурних заходів, що зачіпають права та законні інтереси юридичних осіб, пов'язаних з відповідним порушенням вимог митного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. Дата оновлення: 24 жовтня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

2. World Customs Organization. Kyoto Convention – Guidelines to Specific Annex H Chapter 1: Customs Offences. 2000. URL: <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/wto-atf/dev/rkc-guidlines-sa-h1.pdf>

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ Ради Європи від 4 листопада 1950 року. Дата оновлення: 2 жовтня 2013 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n42

4. G.I.E.M. S.r.l. и другие против Италии, жалобы № 1828/06, 34163/07 и 19029/11, 28 июня 2018 г. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-189067&filename=CASE%20OF%20G.I.E.M.%20S.R.L.%20AND%20OTHERS%20v.%20ITALY%20-%20%20%5BRussian%20translation%5D%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publishing%20Co.pdf>

ВІДСТУП ВЕРХОВНИМ СУДОМ ВІД ЙОГО ВИСНОВКІВ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА: ПИТАННЯ ДІЇ У ЧАСІ Дояр Є. В.

Одним з найбільш масштабних наслідків утвердження висновків Верховного Суду щодо застосування норм права як носіїв загальнообов'язкових зразків правильного правозастосування є поширення на них стандартів, які впливають з принципів верховенства права та належного врядування й використовуються для оцінки якості нормативно-правового регулювання. Звісно, це поширення має відбуватись з урахуванням особливостей природи цих правових висновків, що обумовлюють необхідність певного пристосування вимог до нормативно-правових актів для їх використання як стандартів, яким мають підпорядковуватись правозастосовні висновки Верховного Суду. Однак, ознайомившись з відповідним зарубіжним досвідом та положеннями законодавства України у цій сфері, маємо підстави констатувати значне зрушення лише у регламентації лише частини аспектів видання,

функціонування, зміни та припинення чинності правових висновків. Зокрема, у правових джерелах, як правило, належним чином визначається правовий статус цих висновків, впорядковується доступ до відповідних судових рішень, однак, зокрема, питання дії правових висновків у часі нерідко лишаються поза правовою регламентацією, утворюючи цим самим правовий вакуум.

Натомість, у правовій системі Сполученого Королівства домінуючою є позиція про майже безумовну ретроспективність зміненого прецедентного права. Зокрема, за поглядами, яких дотримується найвища судова інстанція, платежі, внесені на підставі попереднього закріпленого прецедентами уявлення про межі повноважень місцевих органів влади щодо укладення договорів про публічне замовлення, після перегляду прецедентів та визнання відсутніми відповідних повноважень, допускається повертати як безпідставно одержані. Разом з тим, значна кількість суддів Палати Лордів у окремих думках наголосила на тому, що наслідки зміни розуміння закону судом не мають відрізнитись від наслідків зміни закону парламентом. Оскільки платіж ґрунтувався на приписах, які на момент його здійснення були чинними, він має вважатись законним та правових підстав для його повернення бути не може, адже ця ситуація не є винятком з винятків з правила про зворотну силу права. Судді вважають неприйнятною точку зору, згідно з якою на дату платежу платник допускав помилку щодо того, яким є право, та мав передбачати шляхи можливого перегляду прецедентів, які є застосовними до його справ (Постанова Палати Лордів Сполученого Королівства «Клейнворт Бенсон» проти Міської ради Лінкольна та інших» від 29 липня 1998 р. 2 А.С. 349).

Водночас у порівнянні до Сполученого Королівства, американська прихильність до правового реалізму та визнання економічних міркувань одним з найважливіших чинників формування права забезпечує більш сприятливе середовище для зміни прецедентного права на майбутнє. Зокрема, за підсумками ґрунтовного вивчення еволюційного шляху поглядів Верховного Суду США на дію його прецедентів у часі, О. В. Пушняк особливу увагу звернув на позицію Верховного Суду США у справі «Chevron Oil Co. v. Huson», у якій цей суд підняв питання проспективної дії нових норм цивільного права, вказавши на 3 фактори, що визначають, чи слід застосовувати нове правило проспективно. По-перше, щоб бути застосованим неретроактивно, рішення має встановлювати нове правило. По-друге, слід зважувати переваги та недоліки в кожному конкретному випадку, звертаючи увагу на попередню історію відповідного правила, його мету і наслідки, і на те, чи буде ретроактивність сприяти чи гальмувати його дію. По-третє, потрібно зважати на наявність істотної несправедливості, пов'язаної з ретроактивним застосуванням прецедента.

З урахуванням передового зарубіжного досвіду доходимо висновку, що необхідною є диференційована концепція ретроспективних наслідків зміни найвищою судовою інстанцією її висновків щодо застосування норм

права, яка б виключала їх безумовну ретроспективність, допускаючи за деяких обставин їх застосування з моменту їх оприлюднення. Диференціація варіантів дії нових правових висновків у часі у світлі їх нормативного характеру цілком узгоджується з конституційною вимогою про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, а також із принципами публічного адміністрування, зокрема у сфері справляння податків і зборів, однією з яких є стабільність, яка передбачає, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за 6 місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Зокрема, вирішуючи питання про те, чи має поширюватись дія нового правового висновку на правовідносини, з яких випливає справа, у якій здійснений відступ від попереднього прецеденту, та на ті правовідносини, які виникли раніше та тривають, Верховний Суд має: 1) враховувати, чи рішення встановлює нове правило, яке замінює попередній чітко встановлений прецедент, чи вперше вирішує питання у спосіб, який не був явно передбачуваним; 2) зважати на переваги та недоліки ретроспективності в кожному конкретному випадку, звертаючи увагу на попередню історію відповідного правила, його мету і наслідки, і на те, чи буде ретроактивність сприяти чи гальмувати його дію; 3) визначити, чи має місце істотна несправедливість, пов'язана з ретроактивним застосуванням правового висновку, зокрема ступінь впливу попереднього правового висновку на принципове рішення особи щодо вступу, зміни або припинення нею відповідних правовідносин, а також фактична можливість особи відкоригувати її поведінку для уникнення негативних наслідків, пов'язаних зі зміною усталеного праворозуміння.

Список використаних джерел:

1. Пушняк О. В. Дія у часі судового прецеденту: досвід США. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 1 (15). С. 1–25.
2. Kleinwort Benson Ltd. v. Lincoln City Council et al. [1999] 2 A.C. 349. URL: http://translex.uni-koeln.de/310700/_/kleinwort-benson-ltd-v-lincoln-city-council-et-al-%5b1999%5d-2-ac-349

СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ НОРМИ ТА СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ

Макушев П. В.

У сучасних умовах взаємного впливу країн на процеси організації та здійснення митної справи стає зрозумілим, що процеси правової конвергенції національних митних систем держав стають значно ефективними, якщо вони здійснюються на підставі спеціальних

міжнародних угод, а в окремих випадках і на основі актів, прийнятих у межах міжнародних організацій, тобто шляхом створення «єдиних стандартів» у сфері митного регулювання. Призначеннями таких стандартів є фактичне оформлення і регламентація митних правовідносин між учасниками митного простору з питань удосконалення організації та управління в митних органах, підвищення рівня узгодженості та уніфікації національних митних систем, гармонізації та спрощення митних процедур, боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил.

Сучасне митне законодавство європейських держав передбачає, насамперед, повне законодавче забезпечення, а також прозорість і простоту процедур митного оформлення та контролю. Фахівці зазначають, що з огляду на традиційне місце митних служб світу в національних системах державних органів, визначаються два різновиди митної діяльності, щодо яких світовою практикою встановлюються певні стандарти. Перші з них – діяльність із застосування встановлених державами у митному законодавстві правил та процедур щодо транспортних засобів та вантажів, які переміщуються в законний спосіб, стандартні правила якої зосереджені в Кіотській конвенції. Відносно новим для світової практики стандартом взаємодії митних служб та учасників міжнародної торгівлі стали Рамкові стандарти безпеки та спрощення світової торгівлі. Друга група стандартів – це діяльність, у сфері протидії порушенням встановлених національним законодавством кожної країни митних правил та процедур. Об'єднання зусиль митних адміністрацій на світовому рівні ґрунтується на їх безпосередній взаємодії (інформаційний обмін, правова допомога), що й знайшло закріплення в двох основних міжнародних договорах: Міжнародній конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробійська конвенція) та Конвенції про адміністративну допомогу у сфері митних відносин (Йоганнесбурзька конвенція).

Особливе ж місце серед усіх стандартів належить Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур 1973 р. (м. Кіото), яка охоплює всі питання митного оформлення і митних процедур. Фактично ця Конвенція являє собою структурований перелік правил, які за формою поділяються на: правила стандартні (виконання яких країни, що приєднуються до Конвенції, визнають необхідним для досягнення гармонізації та спрощення митних процедур); правила стандартні з перехідним терміном (виконання яких визнається необхідним, але практичне їх впровадження потребує певного періоду часу для синхронізації законодавчої бази) та правила рекомендовані (які сприяють досягненню мети конвенції, а їх впровадження є бажаним). Основним результатом послідовного впровадження принципів Кіотської конвенції,

має стати спрощення торгівлі, на яке очікують трейдери всього світу. До основних факторів, що мають сприяти такому спрощенню, у першу чергу, слід віднести стандартизацію і спрощення митних процедур та безперервний розвиток і вдосконалення технологій митного контролю.

Ще один інструмент, вироблений в Європейському Союзі (далі – ЄС) та покликаний допомогти митним адміністраціям покращити свою діяльність – Митні прототипи (customs blueprints). В Угоді про асоціацію з ЄС наша країна взяла на себе зобов'язання використати цей інструмент у ході реформування митниці, але порядок їх застосування до тепер не формалізовано. Customs blueprints інколи називають зводом митних стандартів, однак митні прототипи власне стандартами не являються, вони скоріше становлять методику (схему) перебудови діяльності митних органів з урахуванням умов, що склались в певній країні. При цьому вони не застосовуються у повній мірі в жодній з європейських країн саме через різний стан митних систем. Фахівці порівнюють митні прототипи з настановами у лікуванні, або протоколами лікування, оскільки «customs blueprints» в узагальненому вигляді описують передову практику країн-членів ЄС у митній сфері, та являють собою список контрольних питань або показників, та переконують, що впровадження в нашій країні митних прототипів може дати набагато відчутніший ефект ніж ризиковані реформи, запропоновані урядом.

Отже, в умовах євроінтеграційного вибору нашої країни існує необхідність у вивченні організації діяльності митних адміністрації країн Євросоюзу для виявлення кращих практик їх діяльності. Крім того, вимоги до країн – кандидатів на вступ до Європейського Союзу потребують об'єктивної оцінки сучасного стану адаптації митного законодавства України до таких вимог для пошуку ефективних шляхів запровадження міжнародних стандартів митної діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Дорош М. М.* Розвиток співпраці митних органів України з митними органами держав-учасниць Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 23–27.

2. *Нижникова В. В.* Міжнародне співробітництво митних органів у сфері протидії контрафактній продукції. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: *Правознавство*. 2018. Т. 23. Вип. 1. С. 174–180.

3. *Адамів М. Є., Коць І. І.* Досвід міжнародних організацій щодо сприяння розвитку митних органів: проєкція на Україну. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 22–29.

ПРАВОВІ МОДЕЛІ ПОБУДОВИ МИТНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Хрідочкін А. В.

У процесі модернізації системи вітчизняних митних органів особлива увага повинна приділятися аналізу досвіду інших країн, його критичному аналізу та адаптованому використанню, а вибір європейського вектору розвитку нашої країни змушує приділити підсилену увагу дослідженню моделей управління митними адміністраціями в країнах – учасницях Європейського Союзу (далі – ЄС). Відомо, що основними видами діяльності, які виконуються всіма митними адміністраціями країн ЄС, є управління оформленням товарів (обробка митних декларацій та управління митними процедурами та ін.), контроль (перевірка документів і фізичні перевірки та ін.) та дотримання правил (розслідування та судовий розгляд). Беззаперечно, формування системи митних органів країн Європи відбувалось під впливом історичних традицій та у відповідності до національних систем державотворення. При цьому, організація митної служби, система її органів, підпорядкованість, компетенція в кожній з країн, має власну специфіку, яка обумовлена не лише нагальними завданнями цього виду публічної діяльності, а й історичними особливостями його виникнення і розвитку.

У зв'язку з цим слід наголосити, що уніфікуючи діяльність митних адміністрацій країн – учасниць ЄС та впроваджуючи єдині підходи до забезпечення митного контролю і впровадження однотипних процедур, Митні кодекси ЄС (1992, 2008 та 2013 рр.) жодним чином не визначали організаційні засади функціонування митних адміністрацій. Зокрема, до головних завдань, які Митний кодекс ЄС (2013 р.) поставив перед митними органами, віднесено здійснення контролю міжнародної торгівлі, сприяння справедливій та відкритій торгівлі і реалізації зовнішніх аспектів внутрішнього ринку, спільній торгівельній політиці та інших обов'язкових процедур, спрямованих на підтримку торгівлі, та забезпеченню безпеки ланцюга поставок в цілому.

Враховуючи існуючу тенденцію до інтеграції владних структур, у тому числі шляхом об'єднання фіскальних функцій в одному відомстві, пропонуємо власну класифікацію, яка включає чотири організаційні моделі.

До першої групи належать п'ять митних адміністрацій, які не підпорядковані жодному міністерству або відомству, являються фактично самостійними державними структурами митного спрямування, які підзвітні лише урядам: Агенція митниці та монополій Італії, Національна митна служба Румунії, Адміністрація митних та акцизних зборів Люксембургу, Митна адміністрація Чеської республіки, Митне управління Швеції.

Друга група включає одинадцять митних адміністрацій, чиї функції

також відокремлені від будь-яких інших державних органів, проте організаційно вони входять до складу Міністерства фінансів: Митне агентство Міністерства фінансів Болгарії, Генеральна дирекція митниць та акцизних зборів Міністерства фінансів Греції, Митний департамент Міністерства фінансів Кіпру, Митний департамент Міністерства фінансів Литви, Митний департамент Міністерства фінансів Мальти, Митна служба Федерального міністерства фінансів Німеччини, Митне управління Директорату Фінансової справи Міністерства фінансів Словаччини, Фінансова адміністрація Міністерства фінансів Республіки Словенії, Митна служба Фінляндії, Головне управління митниць та акцизних зборів Міністерства економіки та фінансів Франції, Митне управління Міністерства фінансів Хорватії.

Третя група об'єднує чотири митні адміністрації, які функціонують в якості фіскального відомства: Королівська податкова і митна служба Великобританії, Служба податків і мит Ірландії, Служба державних доходів Латвії, Національна податкова та митна адміністрація Угорщини.

Четверта група сформована з восьми об'єднаних податково-митних адміністрацій, що входять до складу фінансових відомств своїх країн в якості структурної одиниці: Митне управління Федерального міністерства фінансів Австрії, Головне управління митниць та акцизів Федеральної служба фінансів Бельгії, Центральна митна та податкова адміністрація Міністерства податків і зборів Данії, Податково-митний департамент Міністерства фінансів Естонії, Державне податкове агентство Міністерства економіки і фінансів Іспанії, Податкова та Митна адміністрація Міністерства фінансів Нідерландів, Національна податкова адміністрація Міністерства фінансів Польщі, Податково-митне управління Міністерства фінансів Португалії.

Таким, чином, єдина модель організації діяльності митних адміністрацій країн – учасниць Європейського Союзу сьогодні відсутня. Навіть з урахуванням тотожності завдань і функцій митних органів в країнах Євросоюзу, інтенсивно втілюваної гармонізації митних процедур та уніфікації принципів здійснення митної справи, серед них не можна знайти двох однакових. У кожній країні митна адміністрація формується з урахуванням уставленого порядку публічного управління, історичних традицій, способу формування урядових інституцій та є органічною частиною владного механізму.

Список використаних джерел:

1. *Смолій А.* Розвиток Європейських Митних Союзів на сучасному етапі. *Evropský politický a právní diskurz.* 2017. Sv. 4, Vyd. 2. С. 110–118.
2. *Прокіпчук Л. І.* Досвід Європейського Союзу у питаннях адміністрування митних платежів: теоретичні основи та практичні рекомендації. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 3. С. 71–75.

3. *Хитра О. Л.* Правова характеристика джерел митного права інститутів Європейського Союзу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2015. Вип. 4. С. 200–208.

АДМІНІСТРАТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В МИТНИХ ОРГАНАХ

Єсімов С. С.

Митні органи мають певну специфіку формування інформаційних ресурсів виключно за рахунок документів і відомостей, які, з одного боку, надаються учасниками зовнішньоекономічної діяльності відповідно до встановлених правил під час здійснення митних операцій, а з іншого – за рахунок документів, необхідних для здійснення таких операцій. У силу унікальності та особливої значущості щодо такого роду інформаційних ресурсів, не призначених для широкого розповсюдження та у зв'язку з цим підлягають правовій охорони від несанкціонованого доступу, встановлюються специфічні адміністративно-правові режими, зміст яких насамперед зводиться до режиму доступу.

Адміністративно-правовий режим інформаційної безпеки визначається нормами, що встановлюють: право власності на інформаційні ресурси; порядок документування інформації; категорію відомостей щодо права на доступ до них; порядок правової охорони та захисту інформації. Зазначені норми було сформульовано ще у законі «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [1].

Вибір методів протидії загрозам інформаційної безпеки є проблемою та частиною діяльності, орієнтованої на реалізацію ключових напрямів політики держави у цій галузі. Адміністративно-правові форми публічного адміністрування представляють зовні виражені дії виконавчого органу, здійснені у межах компетенції та викликають певні наслідки юридичного характеру чи мають певне юридичне значення.

Формами публічного адміністрування органу виконавчої влади, уповноваженого в галузі митної справи у сфері інформаційної безпеки будуть аналогічні дії, але спрямовані на досягнення встановлених цілей, вирішення повного спектра поставлених завдань, виконання функцій та реалізацію повноважень, які на законній підставі мають суб'єкти правовідносин у галузі забезпечення інформаційної безпеки митних органів.

Важлива особливість митних органів у тому, різні рівні управління у системі Державної митної служби України одночасно виступають як суб'єкти управління, але і як об'єкти. Управління у митних органах носить багаторівневий характер [2]. Кожному рівню управління відповідає суб'єкт та об'єкт управління. Якщо дії суб'єкта, створені задля забезпечення інформаційної безпеки, носять управлінський характер щодо інших суб'єктів правовідносин, вони мають зовнішній прояв. Якщо суб'єкт вживає певні дії, спрямовані на вирішення внутрішніх організаційних завдань, то ці дії становлять внутрішню форму.

Серед форм управлінської діяльності митних органів вирізняються: нормотворчість; правозастосовна та правоохоронна діяльність; діяльність, пов'язана зі здійсненням організаційно-штатних заходів; діяльність, спрямована на реалізацію організаційно-технічних заходів; здійснення матеріально-технічного, фінансового, інформаційного забезпечення.

Методи, що використовуються в державних інформаційних системах для забезпечення інформаційної безпеки: запобігання витоку інформації по технічних каналах, що виникає під час експлуатації технічних засобів обробки, зберігання та передачі; забезпечення інформаційної безпеки у разі підключення автоматизованих інформаційних систем митних органів до зовнішніх інформаційних систем і комунікаційних мереж, включаючи інформаційні системи митних адміністрацій іноземних держав; виявлення впроваджених на об'єктах технічні засоби перехоплення інформації; проведення атестації об'єктів інформатизації щодо вимог забезпечення безпеки інформації при роботах, пов'язаних з використанням відомостей, що становлять державну таємницю.

Методи забезпечення інформаційної безпеки митних органів у сфері економіки: заходи щодо організації та здійснення контролю за створенням, розвитком та захистом систем, засобів збору, обробки, зберігання та передачі статистичної інформації, інформації обмеженого доступу, що обробляється в митних органах; використання процедур сертифікації засобів захисту у системах та засобів збору, обробки, зберігання та передачі статистичної інформації, інформації обмеженого доступу, оброблюваної у митних органах.

Методи забезпечення інформаційної безпеки митних органів у сфері зовнішньої та внутрішньої політики: розробка та реалізація комплексу заходів щодо посилення інформаційної безпеки інфраструктури представництв ДМС України при митних службах іноземних держав і міжнародних організаціях; розробка дієвих організаційно-правових механізмів доступу засобів масової інформації та громадян до відкритої інформації про діяльність митних органів.

Методи забезпечення інформаційної безпеки митних органів у правоохоронній та судовій сферах, до яких можна віднести: створення захищеної багаторівневої системи інтегрованих баз даних довідкового, криміналістичного та статистичного характеру на базі спеціалізованих інформаційно-комунікаційних систем; підвищення рівня професійної та спеціальної підготовки користувачів автоматизованих інформаційних систем.

Використані адміністративно-правові методи та процедури забезпечення інформаційної безпеки митних органів, виражені у певні форми, спрямовані на реалізацію заходів з метою вирішення конкретних завдань з нейтралізації загроз інформаційної безпеки, що виникають.

Система забезпечення інформаційної безпеки митних органів – це сукупність сил і засобів забезпечення інформаційної безпеки, яка також включає механізм юридичної відповідальності посадових осіб та

працівників митних органів, інших учасників правових відносин. Забезпечення інформаційної безпеки – це одного з актуальних напрямів розвитку митної служби.

Список використаних джерел:

1. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80/94-%D0%B2%D1%80>

2. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>

ПРО КРЕДИТНІ КАНІКУЛИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ)

Тараненко С. М.

Як відомо, 24 лютого на світанку Росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону, від Луганська до Чернігова, а також із території Білорусі й окупованого Криму. Безперечно з початком війни в Україні життя мільйонів людей докорінно змінилось. Так, хтось залишив свій дім, хтось залишився його боронити, а хтось усвідомив, що вся Україна і є наш дім, тож треба відповідати на нові виклики сьогодення, щоб цей дім утримувати. Одним з таких викликів є кредитні відносини в умовах воєнного стану. Зокрема, як діяти у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором – розглянемо у цьому матеріалі. Відомо, що першим кроком у контексті вищезазначених подій був виданий Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який в подальшому затверджений Верховною Радою України, де з 24 лютого 2022 року строком на 30 днів по всій території України був запроваджений воєнний стан [1]. В той же час у відповідності до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» було зазначено, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із

зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Виходячи із викладеного вище Правлінням Національного банку України 25.02.2022 р. за № 23 було прийнято Постанову «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [3]. Де згідно з п. 1 Постанови були затверджені Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану. Іншими словами Національний банк дозволив банкам не враховувати несплату за кредитами як прострочення протягом дії воєнного часу та 30 днів після цього, якщо несплата пов'язана із російською агресією. В той же час зазначено, що автоматичного прощення кредитної заборгованості не буде. До речі, у цьому плані в НБУ розповіли, що про кредитні канікули потрібно домовитися безпосередньо з банком. Але якщо позичальники мають достатній запас ресурсів аби продовжувати діяльність та обслуговувати позики, варто надалі сплачувати. Доречно нагадати, що «кредитні канікули – це відтермінування сплати боргу, а не його прощення. Кредитні канікули – це тільки пауза, тобто відтермінування у розрахунках клієнта з банком під час воєнного стану в країні. Така «перерва» може стосуватися сплати основної суми кредиту («тіла» кредиту) чи нарахованих відсотків. Крім цього, є ще один аспект домовленість між банком і позичальником є суто добровільною. На сьогодні багато банків вже самостійно ініціювали відтермінування сплати за позиками, ця інформація доступна на їхніх офіційних сайтах. Якщо клієнт відчуває, що через падіння доходів «не тягне» кредит, варто звертатися до банку». При цьому кредитні канікули не зменшують суму боргу позичальника, а можливість відстрочки сплати основної суми кредиту чи нарахованих відсотків за кредитом залежить від пропозицій конкретного банку. Наприклад, ощадбанк запровадив кредитні канікули для клієнтів – фізичних осіб: до 31 травня по всім кредитним продуктам відмінюються платежі за такими кредитами та будь-які штрафні санкції. Райффайзен Банк ввів кредитні канікули для всіх фізичних осіб, приватних підприємців та корпоративних клієнтів до 31 березня. ПУМБ не стягуватиме штрафів за прострочену заборгованість, не застосовуватиме підвищену відсоткову ставку за всіма кредитами. Monobank продовжує на місяць пільговий період та скасовує внесення обов'язкового платежу цього місяця. Альфа-Банк запроваджує кредитні канікули за всіма кредитними картками та кредитами фізичних осіб, зокрема, відсотки сплачуються шляхом збільшення суми загальної заборгованості. ПриватБанк запровадив кредитні канікули для клієнтів фізичних осіб за всіма кредитними картками. Пільгові умови договору під 0,00001 % та без обов'язкового мінімального платежу діють до 1 червня за кредитними картками. Кредитні канікули діятимуть і за картками, які мали прострочення зобов'язань терміном до 90 днів включно. На період кредитних канікул клієнти можуть вносити кошти на кредитну картку за власним бажанням. Форвард Банк упродовж дії воєнного стану не вимагатиме внесення обов'язкових щомісячних платежів по кредитах та кредитних картках.

Підвищені відсотки та будь-які штрафні санкції не нараховуються, а термін дії карток продовжено.

І ще дуже важливий момент 15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-ІХ [4], яким розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України доповнено новими пунктом 18 відповідно до якого: у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем). Також розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» доповнено пунктом 6-1, відповідно до якого: «У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором. Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 Цивільного кодексу України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті. Норми цього пункту поширюються, у тому числі, на кредити, визначені частиною другою статті 3 Закону. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитором». Отже, як бачимо НБУ дозволив банкам не враховувати несплату за кредитами як прострочення протягом дії воєнного часу та 30 днів після цього, якщо несплата пов'язана із воєнним станом в якому опинилася Україна, а також проводити реструктуризацію кредитної заборгованості, в тому числі із застосуванням кредитних канікул.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 2102-IX від 24.02.2022. Зі змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 133/2022 від 14.03.2022.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250. Зі змінами, внесеними згідно із законами № 2124-IX від 15.03.2022, № 2126-IX від 15.03.2022.
3. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління Національного банку України від 25 лютого 2022 року № 23. *Право України*. URL: https://ips.ligazakon.net/resource/main_documents?sort_by_def=&p=0&q
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України № 2120-IX від 15.03.2021 р.

ІСНУЮЧИЙ РЕСУРС АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ ПОТРЕБУЄ ОНОВЛЕНОГО РОЗГЛЯДУ

Доненко В. В.

Сучасні дослідження адміністративно-правових проблем до заходів адміністративного примусу (поряд із заходами адміністративного попередження і адміністративного припинення) відносять і адміністративні стягнення (адміністративну відповідальність). Прихильниками такої позиції виступає переважна більшість вітчизняних адміністративістів [1].

Водночас сучасна модифікація змісту адміністративного права, оновлення та доповнення його інструментарію «об'єктивно передбачає зміну багатьох ознак адміністративного примусу, а отже, не відповідність деяких існуючих теоретичних положень реальним потребам сьогодення. Реально адміністративний примус отримав комплексний, поліструктурний характер, і раніше обрані критерії для його виділення, а відповідно й раніше сформовані дефініції вимагають перегляду» [2, 102–103].

На підтримку такої позиції, наведемо приклади, які мають місце в чинному законодавстві та вимагають відповідної доктринальної уваги, оцінки та місця в оновленій класифікації структури адміністративного примусу не лише як відповідного наукового обґрунтування, а також з метою практичного застосування та розвитку.

Звернемо увагу, на окремі існуючі в чинному законодавстві додаткові засоби адміністративного впливу, які не знайшли належної наукової підтримки, а сучасний їх розвиток стимулює до розвитку належного наукового підґрунтя.

Наприклад, нововведена стаття 317-1 КУпАП «Порядок виконання постанови про позбавлення права керування транспортним засобом» (Кодекс доповнено згідно із Законом № 1231-IX від 16.02.2021) [3] містить положення за якими після закінчення строку позбавлення права керування

транспортним засобом посвідчення водія повертається в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Відповідно до якого повернення посвідчень водія особам, позбавленим права на керування транспортними засобами здійснюється після складення теоретичного і практичного іспитів, а особам, позбавленим права на керування транспортними засобами за керування такими засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, посвідчення водія повертається після обов'язкового проходження позачергового медичного огляду та складення теоретичного і практичного іспитів. Повернення посвідчення водія, отриманого вперше, особі, позбавленій права на керування транспортними засобами не здійснюється. У такому випадку після набрання чинності рішенням суду про позбавлення особи права на керування транспортними засобами посвідчення водія вважається недійсним, підлягає вилученню та передається для знищення до територіального сервісного центру МВС за місцем проживання особи, зазначеним у цьому рішенні. Для отримання права на керування транспортними засобами така особа після закінчення строку, на який її позбавлено такого права, проходить позачерговий медичний огляд, повторну підготовку в закладі та складає теоретичний і практичний іспити у територіальному сервісному центрі МВС, після чого отримує посвідчення водія, яке вважається отриманим вперше. З наведеного слід зробити висновок, що особа, яка була позбавлена права на керування транспортним засобом, додатково після відбуття відповідного терміну, отримує додаткові несприятливі для себе наслідки. Тобто міра відповідальності у вигляді конкретного виду адміністративного стягнення, яка застосовується до особи за вчинене правопорушення, з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. (ст. 23 КУпАП) [3] не обмежується межами адміністративної санкції. На наш погляд, обов'язкове проходження позачергового медичного огляду та складення теоретичного і практичного іспитів, становить важливу складову, додатково посилює міру відповідальності та підвищує ефект її застосування. Виступає додатковим елементом адміністративного примусу. Яким?

На жаль, ця процедура в Україні має формальний характер з різних причин, високі корупційні ризики. Доречно звернутися до досвіду Федеративної Республіки Німеччина в якій існує порядок до осіб, які керували транспортним засобом у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, систематично порушували правила дорожнього руху та інші призначають медико-психологічне обстеження (МПУ) як перевірку здатності до керування транспортними засобами.

Іншим прикладом засобів впливу є новели, передбачені ст. 265-4 КУпАП, якими регламентується тимчасове затримання транспортних засобів інспекторами з паркування та здійснюється шляхом доставки для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку за допомогою спеціального автомобіля-евакуатора і дозволяється виключно у випадках, встановлених цією статтею.

Повернення транспортного засобу, затриманого шляхом доставки для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку, відбувається невідкладно за зверненням такої після сплати штрафу за вчинене правопорушення та оплати вартості послуг із транспортування та/або зберігання транспортного засобу. Не вдаючись до детального аналізу норм цієї статті, лише зазначимо що вартість послуг спеціального автомобіля-евакуатора майже у всіх випадках його застосування, перевищує розмір штрафу передбаченого ст. 152-1 КУпАП. Порушення правил паркування транспортних засобів та порушення правил обладнання майданчиків для платного паркування транспортних засобів, а відтак має значно більший превентивний вплив на порушника, маючи фінансово не вигідну позицію для порушника цих правил.

Іншим існуючим додатковим заходом впливу, пов'язаного з накладенням стягнення за адміністративне правопорушення, є положення ст. 39-1 КУпАП Направлення на проходження програм для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі. У разі вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чи Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3].

Таким чином, існуючий ресурс адміністративного примусу потребує нового підходу до їх застосування, а його об'єктивне розширення наукового обґрунтування.

Список використаних джерел:

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5. Адміністративне право / редкол.: Ю. П. Битяк та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. 960 с.

2. *Колпаков В. К.* Деліктний феномен в адміністративному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.ю.н.: 12.00.07. Харків, 2005. 36 с.

3. *Коломоєць Т. О.* Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-10. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1985. № 17. Ст. 415.

РОЗСУД СУДДІ ЯК РІЗНОВИД РОЗСУДУ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Харченко М. В.

Правозастосовча діяльність будь-якого суб'єкта, в т. ч. судді, безпосередньо пов'язана із законодавством. Суб'єкт відповідної діяльності для вирішення індивідуальної справи обирає ті акти, які передбачають можливі варіанти її вирішення, й за підсумками такого «проектування» індивідуальної спрямованості приймають індивідуальний правозастосовчий акт. У повній мірі це стосується й діяльності судді – правозастосовчої діяльності суддя. Класичною правозастосовча діяльність судді під час розгляду і вирішення будь-якої справи є діяльність «стандартного» характеру, яка пов'язана із обранням тієї норми права, яка фіксує варіант вирішення справи, щодо якої здійснюється розгляд і вирішення. Втім «якість» вітчизняного законодавства така, що, на жаль, вимагає більш складної, ніж у розумінні «механічного пошуку потрібної норми права для конкретної справи». І це вимагає додаткових зусиль з боку судді, які пов'язані із тлумаченням актів законодавства й за його підсумками вже застосування щодо конкретної справи. Отже, тлумачення як діяльність, пов'язана із застосуванням змісту нормативно-правового акту (його частини) та роз'ясненням того, якраз і вимагає додаткових зусиль з боку судді для забезпечення розгляду і вирішення справи. Така діяльність є не просто пошуком необхідного нормативно-правового акту у системі національного законодавства (а зараз й міжнародних правових стандартів, актів ЄСПЛ тощо), але й творчою діяльністю, оскільки передбачає роботу із «відкритими переліками або списками», «оціночними положеннями», «узагальненими текстами» тощо. Така діяльність є свого роду «проявом свободи» судді щодо з'ясування, роз'яснення та застосування положень нормативно-правових актів. Це «ступінь свободи особи» щодо з'ясування для себе, роз'яснення для інших, застосування актів нормативно-правового характеру для конкретної індивідуальної справи. Такий ступінь свободи традиційно вважається розсудом й обов'язково розглядається у безпосередньому зв'язку із тлумаченням та застосуванням нормативно-правових актів. Ступінь свободи особи (похідне від «розсудливості», від принципу розсудливості) не слід ототожнювати із довільністю, бо особа має певну свободу, що базується на загальних правових принципах, стандартах. Свобода фактично означає можливість особи, з урахуванням професійної підготовки, досвіду життєвого, обставин справи, розуміти і пояснювати ті положення нормативно-правових актів, які мають узагальнене, «трафаретне» змістовне значення, які передбачають різноваріативність погляду на них.

Отже, відповідна свобода розуміння та дій, із опрацюванням нормативно-правових актів, є розсудом. Такий розсуд залежно від суб'єкта, який використовує його у своїй діяльності, поділяється на: судовий та адміністративний. При цьому кожен різновид є своєрідним й відрізняється своєю унікальністю. Судовий розсуд за своїм обсягом є меншим у порівнянні з адміністративним, бо «прив'язаний» лише до судочинства. В той час як адміністративний охоплює всю позасудову сферу у всьому її видовому прояві. За суб'єктною ознакою судовий розсуд «прив'язаний» лише до конкретного суб'єкта (особи) – це розсуд судді, а натомість адміністративний – це розсуд будь-яких не судових суб'єктів (різні суб'єкти публічної влади, із різними повноваженнями, сферами дії тощо). З огляду на кількісні показники, судовий розсуд умовно можна розглядати і як різновид індивідуального розсуду і як різновид колективного розсуду (правові позиції, постанови Пленуму, роз'яснення тощо). І у цьому контексті є певна схожість судового розсуду й адміністративного розсуду. Натомість судовий розсуд істотно відрізняється від адміністративного залежно від сфери свого застосування. Так, зокрема, адміністративний розсуд може бути різновидом правотворчого характеру (у процесі правотворчої діяльності), виконавчого характеру або ж управлінського характеру (під час, наприклад, публічного адміністрування у всьому багатоманіття його зовнішнього прояву), юрисдикційного характеру тощо. Водночас судовий (з огляду на моносуб'єктність його) розсуд є виключно різновидом процесуального характеру (судочинського характеру), бо пов'язаний із діяльністю судді щодо розгляду та вирішення конкретних справ. Саме тому його не можна помилково ототожнювати із адміністративним аналогом, а навпаки зосереджувати на ньому увагу як на різновиді професійного, юрисдикційного розсуду, що фактично й має слугувати основою для визначення засад діяльності судді та засад судочинства в цілому

ЧИ Є АЛЬТЕРНАТИВА «ВИМУШЕНІЙ ПАУЗИ» У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ?

Коломоєць Т. О.

Істотна модифікація локаційного розподілу кадрового ресурсу публічної служби в Україні зумовлена внутрішньоміграційними та зовнішньоміграційними процесами внаслідок збройної агресії проти України, істотно актуалізувала проблематику спроможності публічних службовців виконувати свої професійні обов'язки, реалізовувати повноваження, безпосередньо перебуваючи на відстані від місця своєї служби і навіть за кордоном. Водночас забезпечення безперебійності реалізації всього ресурсу публічної служби в умовах воєнного стану не лише залишилося одним із пріоритетів розвитку держави, а й набуло ще

більшого значення, що, у свою чергу, актуалізувало потребу вирішення «кадрового питання» публічної служби у спосіб, який був би релевантним до вимог реального часу. Закріплюючи заборону діяльності публічних службовців у разі їх перебування за кордоном (Постанова КМУ № 440 від 12.04.2022 року) й надаючи можливість вирішення питання щодо дистанційної роботи публічних службовців на розсуд їх керівника, об'єктивно сформовано підстави для «вимушеної паузи» в основній діяльності публічних службовців у період дії правового режиму воєнного стану (простій, відпустка без збереження оплати тощо), а отже, й існування частки публічних службовців за умови відсутності або ж часткової оплати їхньої праці.

З огляду на вимушений характер «паузи» в основній діяльності публічних службовців, яка виникла не з їх вини, а також збереження відносин між публічним службовцем і органом публічної влади («пауза» не є припиненням публічної служби) цілком логічним є реагування з боку держави у вигляді пошуку оптимального варіанту вирішення: з одного боку, «кадрового» питання публічної служби на період воєнного стану та, з іншого боку, надання легальної можливості публічним службовцям отримання коштів, необхідних і достатніх для існування впродовж відповідного періоду. Тобто «вимушеній паузі» у основній професійній діяльності публічних службовців на період воєнного стану має корелювати «дозволена альтернатива» – дозволена тимчасова діяльність таких осіб поза основним місцем служби. Це цілком може бути як вже дозволене (унормоване) сумісництво публічних службовців, так й інші види діяльності, які не суперечать основній діяльності публічних службовців. Тобто дозволяючи «іншу оплачувану» діяльність публічних службовців впродовж дії правового режиму воєнного стану, варто закріпити положення про те, що вона не може створювати передумови для виникнення конфлікту інтересів з основною діяльністю службовців. Тобто на період воєнного стану (або ж його частини, однак у жодному разі не після і не до його впровадження) публічний службовець, основна діяльність якого на посаді публічної служби «вимушено на паузі» (відпустка без збереження оплати, протій тощо), може займатися іншою оплачуваною діяльністю, якщо це не пов'язано із суб'єктами, щодо яких така особа у своїй основній діяльності здійснювала функції контролю, нагляду або ж приймала будь-які акти адміністрування. Оскільки «альтернативна» діяльність публічного службовця є тимчасовою і у подальшому він знову ж продовжить свою основну діяльність, жодних «конфліктних» відносин не може бути ні у період основної, ні «альтернативної» тимчасової діяльності. «Альтернатива» має розглядатися як «вимушена», тимчасова «зовнішня» оплачувана діяльність публічного службовця на період «вимушеної паузи» у його основній діяльності, без будь-яких загроз і ризиків для останньої.

ПРИСЯГА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В УКРАЇНІ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЇЇ ПОРУШЕННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Кремова Д. С.

Питання перегляду існуючих у державі моделей поведінки державних службовців набуває особливої актуальності, з огляду на появу загрози територіальній цілісності та незалежності України, і, як результат, впровадження особливого правового режиму – правового режиму воєнного стану. Особливі умови потребують особливих моделей поведінки, зокрема і поведінки державних службовців.

За звичайних умов існування держави, положення щодо прийняття Присяги як обов'язкової умови вступу для осіб, що претендують на зайняття посад державної служби, особливості організації представниками Служби управління персоналом органу, на посаду у якому особа претендує, процедури складання Присяги, безпосередньо етапи складання Присяги державного службовця такою особою, зміст тексту Присяги, порядок зберігання виголошеного та підписаного тексту, внесення відомостей про результати проведення церемонії складання Присяги особою (або ж особами (у разі, якщо присяга складається групою осіб, колективно), а також закріплення умов відмови від складання Присяги особою, що визначена як переможець конкурсу та право суб'єкта призначення на повторне визначення переможця конкурсу на зайняття посади державного службовця, порядок проведення розслідування у разі, якщо особу може бути притягнуто до відповідальності, перелік проступків, серед яких і порушення Присяги державного службовця, за які особу може бути притягнуто до відповідальності, із визначенням стягнень, які передбачено за вчинення таких проступків – всі ці положення закріплені у «базовому» акті – Законі України «Про державну службу».

Та чи є актуальним підхід до визначення відповідальності за порушення Присяги державного службовця саме у період дії особливого правового режиму – правового режиму воєнного стану? З урахуванням особливостей такого правового режиму в державі та піднесеного духу Українського народу у зв'язку з посяганням на незалежність держави, доцільним є перегляд поглядів на відповідальність особи, зокрема державного службовця, за порушення Присяги, яку особа, вступаючи вперше на посаду державної служби, складала. Саме за таких умов, особа, яка має з гордістю нести високе звання державного службовця, повинна відчувати той «особливий» зв'язок із державою, якого така особа набуває, складаючи Присягу. Саме за умов дії правового режиму воєнного стану існує необхідність реалізації готовності особи, яка склала Присягу державного службовця, боротися за цінності держави та Українського народу, на вірність яким була така Присяга складена. Така особа, як ніколи, повинна усвідомлювати високу відповідальність за свої дії перед собою, перед Українським народом, перед державою та органом, на посаду якого вона була обрана.

Так, за звичайних умов питання відповідальності державного службовця за порушення складеної Присяги, закріплене у «базовому» Законі. Такий Закон дає розуміння, що неухильне дотримання Присяги державного службовця є одним із елементів службової дисципліни, на ряду із сумлінним виконанням службових обов'язків та виконанням правил службового розпорядку. Аналізуючи зміст тексту Присяги державного службовця, умовно можна поділити його на декілька змістовних частин: а) «присягання» на вірність Українському народові, повага захист честі держави; б) дотримання чинного законодавства України; в) повага, захист прав та свобод і законних інтересів людини і громадянина; г) змістовна частина, присвячена службовим обов'язкам особи, що складає Присягу, а саме «присягання» на сумлінне виконання своїх посадових обов'язків та усвідомлення свого особливого правового статусу – високого звання державного службовця. Всі ці змістовні частини підкреслюються усвідомленням особи відповідальності (високої відповідальності) за дотримання Присяги, яку така особа складає. Законодавець дає чітке визначення відповідальності за порушення Присяги державного службовця за звичайних умов існування держави, зазначаючи, що за такі дії, особа, що має із гордістю звання державного службовця, має нести дисциплінарну відповідальність, адже порушення Присяги державним службовцем законодавцем визначено як дисциплінарний проступок, та одночасно визначає вид стягнення за такий проступок – так як порушення Присяги державним службовцем підриває авторитет до статусу державного службовця в цілому, до державної служби, до органу, посаду у якому така особа займає, то до неї застосовується «найжорсткіший» вид дисциплінарних стягнень – звільнення з посади державного службовця. У період дії особливого правового режиму в країні – правового режиму воєнного стану, роль Присяги, яку складає особа, що претендує на зайняття посади державної служби вперше, набуває неоціненого значення, роль відповідальності за дії такої особи значно підвищується, оцінюється готовність служити державі «понад усе». І результатом такого підвищення має бути перегляд реакції держави на порушення такої Присяги. Доцільним вбачається впровадження кримінальної відповідальності за порушення Присяги державним службовцем (на ряду із нормами, що регулюють питання державної зради).

Таким чином, особливі умови, у яких опинилася держава та Український народ, впровадження правового режиму воєнного стану з його цілями, викликало необхідність нового погляду на питання відповідальності за порушення Присяги державного службовця на час дії особливого правового режиму поряд із нормативною моделлю притягнення до відповідальності за порушення Присяги у період існування держави за звичайних умов.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сластьоненко О. О., Онофрей В. С.

Вже більше ніж два місяці війни українська економіка впевнено тримається попри значні втрати. Такій стійкості сприяє, зокрема, оперативне реагування влади на потреби громадян та бізнесу, впровадження необхідних змін та спрощень. Зокрема, Державна митна служба України, як виконавчий орган влади, оперативно реагує на законодавчі зміни розробкою механізмів їх реалізації. Це стосується і удосконалення ефективності посилення відповідальності за порушення митних правил. Правове регулювання адміністративних суспільних відносин здійснюється через різноманітні норми та інститути адміністративного права, особливе місце серед яких посідає інститут адміністративної відповідальності. У свою чергу, адміністративна відповідальність за порушення митних правил є одним із найефективніших засобів забезпечення митної справи та реалізації державної митної політики України, зміцнення законності, зміцнення захисту прав і свобод громадян. По суті, адміністративна відповідальність за порушення митних правил є реакцією держави на заподіяну шкоду митними правопорушеннями та виступає як державна оцінка порушень митного законодавства. Тому метою нашого дослідження є підвищення ефективності адміністративної відповідальності за порушення митних правил в умовах глобалізації шляхом з'ясування особливостей цього виду відповідальності.

На нашу думку, адміністративне порушення митних правил в даний час слід розглядати як протиправне діяння, що спричинило конфлікт з приводу завдання одного з його учасників значної шкоди державі, правовим наслідком якого є передбачені законом засоби адміністративно-правового реагування на цей конфлікт.

В. В. Липинський зазначав, що адміністративна відповідальність за порушення митних правил виражається насамперед у накладенні на правопорушників, передбачених митним законодавством стягнень, серед яких слід назвати наступні: попередження – офіційне застереження правопорушника від скоєння порушень митних правил у майбутньому, яке виноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення; штраф – покладання на правопорушника обов'язки сплатити до державного бюджету кошти на суму, що визначається митним законодавством залежно від виду та характеру скоєного правопорушення; конфіскація – примусове безоплатне вилучення за рішенням суду на користь держави безпосередніх предметів порушення митних правил та у встановлених законом випадках товарів та транспортних засобів, з використанням яких вчинялося митне правопорушення [1, 183].

Вважаємо, що ключовою метою адміністративно-правової протидії порушенням митних правил в Україні є мінімізація випадків порушення митних правил, попередження та недопущення здійснення таких правопорушень. Відповідно до Митного кодексу України, порушення митних правил в сучасних умовах слід розуміти як адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи відповідно до Митного кодексу чи інших законів України, і за які Митним кодексом передбачена адміністративна відповідальність [2].

Таким чином, поняття адміністративно-правової протидії сформульовано у широкому значенні, що охоплює її праворозуміння з позицій механізму адміністративно-правового регулювання, державно-правового механізму та у процедурному аспекті. Доведено, що основною метою адміністративно-правової протидії порушенням митних правил в Україні є мінімізація випадків скоєння порушень митних правил, попередження та недопущення вчинення таких правопорушень. При цьому порушення митних правил у сучасних умовах доцільно розглядати як протиправне діяння, що призвело до конфлікту щодо завдання одним із його учасників суттєвої шкоди державі, її інтересам у сфері реалізації державної митної політики та економічних інтересів, юридичним наслідком вчинення якого є застосування встановлених законом засобів адміністративно-правового реагування.

Список використаних джерел:

1. *Літинський В. В.* Адміністративний штраф за порушення митних правил: правова основа та перспективи вдосконалення їх тлумачення. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 183–192.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

ВИДИ ЗАОХОЧЕНЬ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ДИПЛОМАТИЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ (ДОСВІД США)

Федчишин С. А.

У процесі реформування дипломатичної служби України, пошуку ефективних способів зміцнення і забезпечення службової дисципліни її працівниками, безумовного значення має досвід іноземних держав. Зокрема, заслуговує на увагу досвід у сфері заохочення дипломатичних службовців США, держави, дипломатична служба якої вважається однією з найбільш ефективних у світі.

Заходи заохочення займають особливе місце в системі способів забезпечення службової дисципліни у Закордонній службі США поряд із заходами дисциплінарної відповідальності, забезпеченням матеріально-фінансових, безпекових та інших необхідних умов для ефективного виконання завдань та функцій дипломатичними службовцями, постійною турботою про членів їх сімей, умови проживання у державі перебування за кордоном, навчання дітей та ін.

Головним чином заходи заохочення службовців Закордонної служби США, їх види, суб'єкти застосування та процедурні питання регулюються Законом «Про закордонну службу» від 1980 р. зі змінами та доповненнями (Foreign Service Act), нормативними актами Президента США, Державного департаменту США та ін. Вагомого практичного значення має «Керівництво із закордонних справ» (Foreign Affairs Manual, далі – FAM), яке оприлюднюється Держдепартаментом США та розкриває особливості реалізації заохочень щодо службовців Закордонної служби США (3 FAM – Personnel, section 3 FAM 4800 Department Awards Program).

З-поміж особливостей, насамперед, слід відзначити наявність значної кількості заохочень службовців Закордонної служби США та їх істотну диференційованість, деталізацію підстав їх застосування в розрізі окремих заохочень, детальне врегулювання порядку застосування (заохочувальної процедури) та ін. Перелік заходів заохочення, що можуть застосовуватись до дипломатичних службовців США, нараховує більше 40 видів. Зокрема, такі заходи можуть бути класифіковані:

а) *за їхньою природою* (моральні, фінансово-матеріальні та ін.). Привертає увагу, що значна частина заохочень дипломатичних службовців пов'язані саме із грошовими преміями, розмір яких сягає від 200 до 10 000 доларів США і більше;

б) *за суб'єктами, що їх застосовують* (президентські відзнаки, відомчі заохочення Держдепартаменту США, спільні відзнаки Держдепартаменту та інших відомств США (відзнака за видатні досягнення у сфері трудової дипломатії – Award for Excellence in Labor Diplomacy та ін.), відзнаки неурядових організацій тощо). Зокрема, у системі Закордонної служби США встановлено низку відомчих почесних відзнак: 1) відзнака Державного секретаря (The Secretary's Award); 2) відзнака Державного секретаря за відмінну службу (The Secretary's Distinguished Service Award); 3) свідоцтво доблесті (Certificate of Valor); 4) відзнака за героїзм (Award for Heroism); 5) Зірка Закордонної служби імені Томаса Джефферсона (Thomas Jefferson Star for Foreign Service); 6) відмінна почесна відзнака (Distinguished Honor Award); 7) вища почесна нагорода (Superior Honor Award); 8) похвальна почесна нагорода (Meritorious Honor Award); 9) почесні відзнаки для осіб, які звільняються зі служби (Honor Awards for Retiring Employees) та ін.;

в) *за періодичністю застосування* (щорічні відзнаки та ті, що застосовуються з нагоди досягнення особливих, видатних заслуг тощо). З-

поміж щорічних можна навести такі заохочення як Herbert Salzman Award for Excellence in International Economic Performance, Luther I. Replogle Award for Management Improvement та ін.

г) *загальні та іменні* – названі в честь відомих дипломатів (державних діячів) США (Зірка Закордонної служби імені Томаса Джефферсона (Thomas Jefferson Star for Foreign Service), відзнака імені Бенджаміна Франкліна (Franklin Award) та ін.);

д) *за напрямком (складовою, сферою) дипломатичної діяльності, за заслуги у якій може бути застосоване заохочення* (наприклад, за заслуги у сфері екологічної дипломатії – відзнака Франка Е. Лоя за дипломатію у сфері екології (Frank E. Loy Award for Environmental Diplomacy), досягнення у розвитку співробітництва між США та ЄС – відзнака Роквелл Ентоні Шнабель за розвиток відносин між США та ЄС (Rockwell Anthony Schnabel Award for Advancing U.S.-EU Relations) та ін.

Значна варіативність заохочень службовців Закордонної служби США сприяє ефективному досягненню цілей інституту заохочення, адже дозволяє досить точно обрати відзнаку відповідно до конкретних обставин, особливостей наявної заслуги службовця, його психологічних особливостей, інтересів, цінностей тощо.

Заслужений вчинок як підстава для заохочення службовців Закордонної служби США може пов'язуватись із одноразовим успішним виконанням важливого службового завдання чи доручення, багаторічною бездоганною дипломатичною службою, проходженням служби у важких та небезпечних умовах за кордоном (при триваючому воєнному конфлікті, за підвищеної терористичної загрози та ін.), проявленими високими професійними якостями (лідерство, творчий підхід, мужність та ін.), спричиненням тілесних ушкоджень або загибеллю при виконанні (або пов'язаними із виконанням) службових обов'язків за посадою та ін.

Особливістю регламентації підстав для заохочення службовців Закордонної служби США є їх закріплення не лише у загальному вигляді, а й детальний опис їх змісту (складових, критеріїв, вимог) окремо щодо кожного заходу заохочення. Наприклад, відзнакою Державного секретаря за відмінну службу (The Secretary's Distinguished Service) нагороджуються в знак визнання винятково видатного лідерства, професіоналізму і значних досягнень у сфері закордонних справ, продемонстрованих під час тривалої служби. При цьому такі досягнення повинні мати значну національну або міжнародну важливість та внесли значний вклад у просування національних інтересів США. Відзнака за героїзм (Award for Heroism) вручається за мужність та видатні заслуги, проявлені у важких та небезпечних умовах, незалежно від того чи пов'язані вони із виконанням покладених службових обов'язків. Підставами для такого заохочення може бути: а) тривала зразкова діяльність під загрозою фізичного нападу чи переслідування; б) здійснення мужнього або виняткового вчинку із ризиком для особистої безпеки та ін.

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ

Філіпенко Т. В.

Сутність державного контролю в системі управління корупційними ризиками полягає у вивченні та врахуванні того, як підконтрольний об'єкт виконує покладені на нього антикорупційні завдання та реалізує свої владні функції.

Державний контроль у системі управління корупційними ризиками повинен надати висновки які можуть стати необхідною підставою для періодичного перегляду програми протидії корупції державних установ за результатами оцінки наявної ситуації.

Завданнями державного контролю в системі управління корупційними ризиками є:

- забезпечення формування та прийняття антикорупційної програми на основі аналізу достовірних даних щодо корупції та факторів, що її викликають;

- здійснення ефективного моніторингу та координації виконання антикорупційної програми та державної антикорупційної політики в цілому;

- впровадження ефективних механізмів запобігання корупції в діяльності державних органів та забезпечення контролю за їх дотриманням у конкретній державній установі;

- виключення (або істотне зниження) впливу корупційних ризиків на діяльність державних установ;

- сприяння усуненню (мінімізації) корупції при виконанні повноважень державним органом і прийнятті рішень, формування внутрішнього нетерпимого ставлення до будь-яких проявів корупції;

- розширення доступу до соціально релевантної інформації про стан виконання та контроль за системою управління ризиками конкретної державної установи;

- формування в громадянському суспільстві нетерпимості до корупції та її можливих проявів, підвищення довіри населення до державних органів;

- забезпечення виконання міжнародних рекомендацій щодо моніторингу корупції, а також застосування кращих зарубіжних антикорупційних практик в національному законодавстві [1, 22].

Якщо розглядати державний контроль як складову частину системи управління корупційними ризиками, можна визначити наступні форми цього контролю:

1. Запит і експертиза документів та інформації щодо стану впровадження заходів з управління корупційними ризиками, які здійснюються шляхом дослідження та аналізу звітної інформації про виконання державною установою антикорупційного плану (програми) [2, 200].

2. Заслуховування інформації, звітів співробітників державної установи про стан реалізації антикорупційної програми з управління корупційним ризиком [3, 54].

3. Проведення перевірки запровадження заходів мінімізації корупційних ризиків у діяльності органів державної служби.

4. Службові розслідування за фактами нежиття заходів з управління корупційними ризиками.

Наведені форми відрізняються між собою засобами впливу об'єкта контролю та підконтрольного органу, є активними складовими механізму державного контролю та служать необхідними інструментами протидії корупції.

Для ефективного функціонування державного контролю в системі управління корупційними ризиками важливо правильно визначити коло суб'єктів для здійснення цього контролю. Зазначені суб'єкти повинні мати необхідні повноваження, теоретичні знання та відповідний практичний досвід для проведення розглянутих нами форм державного контролю.

Головним суб'єктом державного контролю за заходами щодо виявлення, оцінки та мінімізації ризиків корупції в системі державного управління виступає Національне агентство з питань запобігання корупції.

Державний контроль щодо вжиття антикорупційних заходів у діяльності органів публічного управління також здійснюють уповноважені підрозділи (особи) з питань запобігання корупції цих органів. Але слід враховувати, що результативність контролю таких уповноважених підрозділів (осіб) залежить від правової свідомості їх співробітників, адже вони працюють безпосередньо в цій установі, що може породжувати конфлікт інтересів, тому тут велику роль також відіграє регулювання з боку НАЗК.

Крім того, державна установа може створити комісію для контролю та нагляду за впровадженням заходів з управління ризиками корупції, до складу якої можуть бути залучені представники цієї установи, зовнішні експерти, представники громадських організацій та цивільного населення. Результатами такого контролю можуть бути узагальнення, висновки, звіти, рекомендації щодо удосконалення застосовуваних заходів [4, 26].

Таким чином, від ефективності функціонування державного контролю в системі управління корупційними ризиками безпосередньо залежить результативність державної антикорупційної політики в Україні.

Список використаних джерел:

1. *Бабакішієва Г. Н., Зеленьок О. П.* Посібник для уповноваженого підрозділу (особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Київ: Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», 2018. 40 с.

2. *Філіпенко Т. В., Філіпенко А. С.* Правові засади підготовки антикорупційних програм органами влади. Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики:

матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених 19 травня 2020 року: Зб. тез наук. праць / за заг. редакцією К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2020. С. 199–202.

3. *Романов М. В.* Основні засади запобігання корупції. Харків: Права людини, 2017. 176 с.

4. *Калітенко О., Трістан М.* Посібник викривачам корупції. Київ: ГО «Трудові ініціативи», 2017. 63 с.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Новицька Н. Б., Новицький А. М.

Право на свободу думки і слова виникло як інструмент забезпечення можливості вільної самореалізації людини та її інформованості.

З юридичної точки зору конституційне право кожного на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань полягає в можливості кожної особистості самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, у тому числі через поширення інформації у формі поглядів і переконань щодо різних питань політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави. Право на свободу думки і слова є об'єктом конституційних правовідносин.

Право на свободу слова є складовою інформаційної безпеки держави. У свою чергу, система інформаційної безпеки будь-якої країни є невід'ємною частиною загальної національної системи безпеки. Тобто, забезпечуючи право на свободу думки і слова на рівні Конституції України для усіх і кожного, втім її можна у визначених законом випадках обмежити в національних інтересах і, як правило, це стосується інформації, що пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою. Сьогодні кожен громадянин стикається з одного боку із обмеженням гарантованого Конституцією України права на інформацію, а з іншого – із проблемами оцінки динамічного потоку інформації та інформаційної безпеки.

В Україні триває війна та введено воєнний стан. Окремого надважливого значення в умовах воєнного стану набуває проблема попередження несанкціонованого й безконтрольного поширення інформації, яка під час війни не підлягає розголошенню. 24 лютого Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан та передбачено обмеження права на інформацію, що гарантовано ст. 34 Основного Закону України, а саме: вільно збирати,

зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Така норма є цілком закономірною, адже йдеться про інтереси національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку.

Дана норма не є новацією виключно українського законодавства.

Право на інформацію - одне з основоположних прав, якому надається велике значення міжнародною спільнотою. Одним із вагомих документів сучасності, де великий акцент ставився на правах людини і громадянина, серед яких міститься право на свободу думки і слова стала проголошена і затверджена у 1948 році Загальна декларація прав людини і громадянина. Що ж стосується обмежень свободи слова, то даний документ містить лише загальну норму у статті 29 наголошуючи, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

У 1966 р. ООН був ухвалений Міжнародний пакт про громадянські та політичні права в статті 19 якого було проголошено право кожної людини на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір, разом з тим користування цими правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Крім того чітко визначалися обмеження свободи слова: для поважання прав і репутації інших осіб; для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Необхідно зазначити, що Міжнародний пакт встановив і заборону пропаганди війни, виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства.

Привертає увагу те, що Рада Європи не полишає поза увагою необхідність підготовки людини до сприйняття інформації пропонуючи у Рекомендації Про культурний вимір мовлення в Європі впровадити шкільні курси з навчання критичному ставленню до ЗМІ й аудіовізуальної продукції, а також інформувати дорослих (і не лише батьків) щодо досягнень у сфері ЗМІ як позитивних так і тих що можуть завдати шкоди суспільству. Тому одним з важливих завдань для України в умовах інформаційної агресії є виховання адекватного споживача інформації, рівень інформаційної культури якого дозволяв би йому протистояти усім маніпуляціям та впливам. Це означає, що існує нагальна потреба впровадження курсу інформаційної безпеки у на всіх рівнях освіти.

Безперечно, вільний доступ до інформації – це передумова демократичного розвитку країни. Однак, зловживання правом свободи інформації може призвести до неефективності демократичного ладу, а саме

стати причиною національної небезпеки, порушення громадського порядку, не контрольованості суспільства владою, пропаганди насильницької зміни влади, закликів до національної, релігійної, регіональної, расової ворожнечі, нівелювання правом людини на приватне життя, загрозою її безпеки. А в умовах воєнного стану призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони та негативно вплинути на хід виконання завдань. Тому, користуючись таким правом, кожен громадянин повинен нести відповідальність за це.

Список використаних джерел:

1. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2008. 252 с.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

3. Загальна декларація прав людини Декларація: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

ВИКЛИКИ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Булгакова О. В.

Забезпечення суспільного добробуту значною мірою залежить від якості та інтеграції державних інституцій в різні соціально-економічні та політичні процеси всього як всього суспільства так і окремих місцевих громад. Розвиток громадянського суспільства розглядається як запорука створення ефективного державного управління, яке сформує ефективну державу для громадян [1].

Оскільки ефективність публічного управління та адміністрування є ключовою ознакою сучасної держави, то необхідно віднайти баланс між централізованим управлінням і свободою дій на місцях. Отже, зміна погляду на управлінську діяльність, як на надання послуг, які моделі та продукту взаємодії з ознаками законності, незалежної роботи та грошовій ефективності, а не на формальних правилах і процедурах [2].

Найбільш важливим поштовхом в розвитку та реалізації запитів суспільства на електронне врядування слід визнати саме інформаційну революцію, яка спричинила цілу низку об'єктивних змін у всіх сферах суспільства, а також спонукала суспільство будувати прогнози та моделювати очікування. Разом із запровадженням інформаційних

технологій в діяльність органів державного управління неодмінно виникає потреба в розумінні того, як змінилися і як повинні змінюватися під впливом цих технологій традиційні ієрархічні управлінські структури, сформовані та ефективні за індустріального суспільства. Реалізовані запити громадян на нові можливості «миттєвого зворотного зв'язку» впливають на якість відносини «влада – громадяни» [2].

Значні результати інтеграції ІТ-технологій в державне управління, зумовило появу нових концепцій електронного врядування – e-Government і e-Governance. Саме виникнення ефективних інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) та надстрімкий розвиток мережі Інтернет дозволили вважати, що інформаційні технології здатні забезпечити перехід до нових форм взаємодії, що означало б здатність електронного уряду сформувавши можливість створення нової моделі в державному управлінні [2].

Електронне врядування в Україні отримало потужний запит від суспільства з огляду на сукупність потреб, а саме: отримання ефективних інструментів захисту прав людини та реалізація громадянських свобод, формування надійної системи контролю діяльності органів державної влади в режимі реального часу, забезпечення мобільності в умовах інтеграції економічної, фінансової сферах та бізнесу. Значні зусилля було звернено на створення окремих елементів загальної системи електронного адміністрування на різних рівнях. До таких елементів можна віднести формування низки єдиних інформаційних баз за напрямками адміністрування, інформаційні портали органів державного адміністрування різних рівнів, з яких можна виокремити портал «ДІЯ» як прототип системи електронного адміністрування типу «Держава в смартфоні».

Проте у лютому 2022 р. Україна зіткнулась з глобальними викликами власної безпеки через військову агресію з боку російської федерації, які загрожують не тільки існуванню існуючої системи публічного управління, а й ставить під питання існування такої держави як Україна. Через це в країні було введено спеціальний режим воєнного стану.

Органи державного управління в Україні стикнулись з необхідністю забезпечення нормального функціонування за умов військової агресії, яка створює наростаючу небезпеку фізичного знищення всіх ресурсів управлінської системи та постійної загрози життю людей, що унеможлиблює виконання функцій державного управління в належний спосіб. Сукупність зовнішніх загроз знищення в будь-який спосіб матеріальних ресурсів, постійна ситуація загрози життю та свободи державних службовців негативно впливають на оперативну здатність виконувати управлінські функції та надавати адміністративні послуги населенню в усталеній нормативними документами якості.

До надважливих викликів в умовах глобальних безпекових загроз слід віднести збереження інформаційно-комунікаційних ресурсів органів державного управління та доступ до мережі Інтернет. Як показала практика, збереження контролю за інформаційною базою державного

органу або за певним реєстром стало неабияким викликом в цій складній ситуації. В сучасних умовах необхідно багато уваги приділяти виявленню та протистоянню кіберзагрозам віртуального середовища, які додаються до зовнішніх військових загроз. Так, під загрозою знищення опинились інформаційні бази центральних органів державної влади, що унеможливило надання електронних публічних послуг фізичним і юридичним особам. Як результат, органи державного управління втратили на певний час здатність своєчасно ухвалювати необхідні управлінські рішення та оперативно реагувати на швидко змінювані обставини, що могло стати причиною затяжної управлінської кризи в країні.

Підсумовуючи, можна зазначити, що детальний аналіз впливу зовнішніх загроз підчас воєнного стану із використанням сучасних методик антикризового управління в сферу публічного адміністрування повинно стати підґрунтям для розробки детальних алгоритмів діяльності кожного із органів державного управління щодо збереження здатності виконувати стратегічно важливі функції в забезпечені роботи держави та повного збереження інформаційних управлінських ресурсів і каналів доступу до них.

Список використаних джерел:

1. *Барікова А. А.* Електронна держава: нова ефективність урядування. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 224 с.
2. *Забейворота Т. В.* Сучасна концепція е-врядування як основа модернізації системи державного управління. *Актуальні проблеми державного управління.* 2017. № 1 (51). С. 1–8.

КОНФІСКАЦІЯ В МИТНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПРИНЦИП СПІВМІРНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ І ВЧИНЕНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Мазур А. В.

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні протягом останніх років, обумовлюють потребу переосмислювати сталу парадигму визначення такого виду адміністративного стягнення як конфіскація. Так, концептуальною проблемою чинної на даний момент в Україні моделі накладення адміністративного стягнення у вигляді конфіскації є недотримання принципу співмірності заподіюваної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та законним інтересам фізичної чи юридичної особи та санкції статті закону, що встановлює адміністративну відповідальність. Ідеться, зокрема, і про Митний кодекс України (далі – МК).

Підтвердженням цьому є непоодинокі випадки звернення осіб, які вважають, що вчинені ними порушення митних правил не заслуговують на встановлені МК адміністративні стягнення за видом чи розміром, із

конституційними скаргами. Таким чином, останнім часом у конституційному провадженні досліджувалися норми митного законодавства, зокрема статті 471 МК (скаржник – Одінцева О. А.), ст. 485 МК (скаржник – Барсегян Г. С.). Потреба у такому розгляді обумовлюється реальним або вірогідним, на думку суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України, порушенням їхніх конституційних прав.

Так, у конституційній скарзі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу другого статті 471 МК суб'єкт права на конституційну скаргу вказує, що у МК визначено «настання відповідальності за порушення встановленого порядку переміщення через митний кордон валютних цінностей», однак «застосування конфіскації за такого роду адміністративні правопорушення є невиправданим втручанням у конституційне право непорушності приватної власності, надмірним та значним матеріальним навантаженням на особу, а також не є співмірним із завданою шкодою самим правопорушенням інтересам держави». Автор клопотання вважав, що «санкція» статті 471 Кодексу не відповідає частині першій статті 8, частинам першій, четвертій, шостій статті 41 Конституції України, оскільки передбачає «непропорційне, незбалансоване і тому несправедливе покарання у вигляді конфіскації коштів, обіг і транскордонне переміщення яких жодним нормативним документом не заборонена та не обмежена...», а застосування стягнення у вигляді конфіскації «є безальтернативним, негнучким і категоричним, тому воно є непропорційним і несправедливим, а отже, таким, яке не відповідає принципу верховенства права», та «надмірним майновим тягарем на громадянина, зовсім не відповідає суспільним та громадським інтересам, та є втручанням держави на мирне володіння майном».

Необхідність санкції статті 471 Кодексу, що в одних випадках передбачає застосування штрафу, в інших – конфіскацію безпосереднього предмету порушення митного правила, закріпленого статтею 366 МК, викликана була, як вважалося, потребою негативної реакції органу державної влади на різні за своїм ступенем суспільної шкідливості митні правопорушення. Відтак, законодавець фіксував дискреційні повноваження посадових осіб митних органів застосовувати як санкції адміністративні стягнення різного ступеня «обтяжливості»: штраф у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян покликаний стимулювати правомірну поведінку суб'єктів транскордонного переміщення, конфіскація – переважно виконувала карально-превентивну функцію у випадках, коли існував ризик завдання істотної шкоди митним інтересам, митній безпеці, через увезення/вивезення.

На запит судді КС України групою науково-педагогічних працівників готувався правовий висновок щодо конституційної скарги Одінцової О. А. Автор цих тез доповіді аргументував свою позицію, згідно з якою конфіскація як адміністративне стягнення слід виключити зі статті 471 МК України, бо вона не виконує очікуваних функцій і суперечить усталеній практиці ЄСПЛ.

Конституційний Суд України 21 липня 2021 року № 3-р(II)/2021 виніс рішення, зміст якого резонує із вказаною позицією: визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення абзацу другого статті 471 Митного кодексу України, а саме «а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, також конфіскацію цих товарів». Відповідно до рішення досліджувані положення абзацу другого статті 471 Митного кодексу України, а саме «а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, також конфіскацію цих товарів», що визнані неконституційними, втратили чинність через шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення.

Таким чином триває «європеїзація» основного митного закону. Водночас варто погодитися з тією точкою зору, що до кінця не розкрито потенціал конституційної скарги як засобу юридичного захисту суб'єктивного митного права (зокрема в частині конституційного тлумачення статті 485 Митного кодексу України).

МЕДІАБЕЛЬНІСТЬ СПОРУ: СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ

Соколов А. О.

Існує багато методів вирішення спорів: від переговорів, де роль сторін у вирішенні спору є визначальною та відсутні процедурні формальності, до судового розгляду із визначальною роллю суду та процесуальних вимог. При цьому між цими двома прямо протилежними за своїм характером методами є сукупність інших (медіація, арбітраж тощо), що зумовлюється різними потребами сторін спору та унікальністю кожного окремого спору.

Усвідомлюючи доцільність запровадження механізмів альтернативного вирішення спору на сучасному етапі розвитку правової системи Верховною Радою прийнято Закон України «Про медіацію», який покликаний забезпечити належне врегулювання процедури медіації, обов'язковість прийнятих в її результаті рішень, і є передумовою застосування цього альтернативного способу вирішення спорів. Законодавець пропонує розуміти медіацію як добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Умовою успішної медіації є тверде, однозначне бажання обох сторін мирним шляхом досягти конструктивного вирішення спору. Якщо одна зі сторін переслідує мету ухилення від своїх зобов'язань та не зацікавлена у вирішенні спору, медіація просто не розпочнеться. І тут справа не в ефективності медіації, а в питанні добросовісності партнерів та традиціях ведення бізнесу в Україні.

Законодавець виходить з принципу органічного «вбудовування» медіації в правову систему: медіації доповнює, а не змінює чинні правові інститути.

Обговорення придатності конкретного випадку спору для його вирішення за допомогою процедури медіації має очевидно практичний сенс, тому що саме прийняття рішення про звернення до процедури переговорів як альтернативи судового процесу може привести і до оптимізації у вирішенні (врегулюванні) спору, і до затягування і навіть ускладнення процесу додатковими конфліктами. Можливість використання медіації для вирішення спору визначається його медіабельністю.

Під медіабельністю спору, як правило, розуміється сукупність умов, за яких медіативна процедура буде, з одного боку, можливою, а з іншого – результативною. Якщо підвідомчість і підсудність в своїх визначеннях базуються на особливостях юридичної справи, то медіабельність – на властивостях спору. Таким чином, при вирішенні питання про медіабельність необхідно встановити наявність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які свідчать про те, що такий правовий спір може бути врегульований за участю посередника (медіатора).

Аналіз законодавчих, прикладних і наукових джерел, дозволяє дійти висновку про те, що оцінка медіабельності спору може проводитися такими суб'єктами: – сторонами спору при виборі оптимального методу вирішення спору; – медіатором при розгляді заяви на проведення медіації; – судом (якщо передбачено певну обов'язковість досудової медіації); – законодавцем під час визначення сфери, порядку та форм медіації.

При цьому до абсолютних критеріїв немедіабельності спору за загальним правилом відносяться: наявність прямої законодавчої заборони на вирішення певного виду правового спору в порядку медіації; суперечність предмета й змісту спору моралі та публічному порядку (медіаційна угода як цивільний правочин, має відповідати загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину); наявність у спорі інтересів третіх осіб, які не беруть участі в медіації; неможливість укладення мирової угоди згідно із законодавством; недієздатність сторін медіації чи відсутність повноважень їх представників на укладання медіаційної угоди.

Збір медіатором інформації про конфлікт та вирішення питання про його медіабельність є головною метою діагностики конфліктної ситуації на стадії премедіації. З метою виявлення можливості застосування технології медіації задля вирішення спору пропонується наступна система критеріїв медіабельності спору:

– *законодавчий*. Наявність рекомендації щодо медіаційного вирішення спору або відсутність прямої законодавчої заборони на проведення медіації. Так, наприклад, медіація не проводиться у спорах, що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації;

– *предметний*. Предмет та зміст спору не суперечать моральним засадам суспільства та публічному порядку. В Україні медіації застосовується з метою запобігання або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим);

– *просторовий*. Можливість контакту з обома сторонами, територіальна досяжність, достатній ресурс часу для напрацювання рішення;

– *історія конфлікту*. Найпоширенішу шкалу вимірювання ступеню ескалації конфлікту запропонував австрійський дослідник Ф. Глазл (9 стадій). На його думку, якщо конфлікт дійшов до четвертої стадії, то сторонам конфлікту вже не обійтись без сторонньої допомоги в його вирішення, натомість втручання на трьох останніх стадіях розвитку конфлікту є малоефективним;

– *суб'єктний*. Правосуб'єктність сторін спору. Компетентність медіатора у конкретній справі та відсутність конфлікту інтересів;

– *психологічний*. Зацікавленість сторін у вирішенні спору. Відсутні психологічні перешкоди (дисбаланс сил, погрози, відмова від медіації).

Здійснення попередньої оцінки спору на предмет його медіабельності на стадії премедіації є вкрай важливим для визначення доцільності подальшого проведення процедури медіації. Водночас запропонована система критеріїв медіабельності спору не є вичерпною і абсолютною. За винятком законодавчих заборон і відсутності правосуб'єктності сторони конфлікту, усі інші критерії є доволі гнучкими. Критерії медіабельності спору напрацьовуються практикою представників медіаторської спільноти та її науковими узагальненнями.

ТЕСТ НА АЕО

Острікова Т.

На сьогоднішній день для цілої низки суб'єктів господарювання як ніколи актуальним постало питання, що пов'язане з набуттям статусу авторизованого економічного оператора (далі – АЕО). Правовий статус АЕО надає суб'єктам господарювання цілу низку переваг, що суттєво нівелюють для них адміністративне навантаження, пов'язане з митними формальностями. Таким чином, набуття статусу АЕО для суб'єктів господарювання стає завданням найвищої пріоритетності, однак реалізувати його не так просто в силу жорстких критеріїв відповідності статусу АЕО.

Насамперед потрібно відмітити, що для надання авторизації АЕО суб'єкт господарювання повинен дотриматися цілого ряду вимог, які встановлюються Митним кодексом України. Відповідні критерії не можна

назвати простими. Такі критерії мають комплексний характер. Фактично, такі критерії інтегрують у собі цілий ряд підкритеріїв. Наведе, у свою чергу, дозволяє говорити про складноструктуровану систему критеріїв АЕО.

Критерії АЕО формулюють комплексну систему, яка повинна розглядатися як своєрідний тест на АЕО. Формулювання тесту має на меті виокремлення системності застосування критеріїв АЕО. Фактично, тест на АЕО являє собою низку критеріїв, які дозволяють встановити відповідність конкретного суб'єкта господарювання вимогам, що висуваються до АЕО. Застосування такого тесту дозволяє відповісти на ключове питання: чи відповідає суб'єкт господарювання критеріям? Тест на АЕО, в силу складноструктурованості інституту АЕО, має комплексний, багаторівневий та різноаспектний характер. У зв'язку із цим вбачається за доцільне визначити систему ознак, які характеризують відповідний тест. До ознак тесту на АЕО ми відносимо наступні.

1. Багаторівневність тесту – критерії АЕО мають складноструктурований характер, адже низка критеріїв, що визначаються положеннями ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України, згодом отримують свою конкретизацію в рамках своєрідних підкритеріїв, що вже закріплені в ч. 1–5 ст. 14 Митного кодексу України. Фактично, щоб зрозуміти регулятивний характер первинного критерію (критерію закріпленого в ст. 12 Митного кодексу України) потрібно звернутися до цілої системи підкритеріїв (підкритерії, що формалізовані в рамках ст. 14 Митного кодексу України). Такого роду підхід дозволяє говорити, що система критеріїв АЕО має принаймні два рівні, де критерії первинного рівня конкретизуються підкритеріями другого рівня.

2. Двоскладність тесту – для АЕО-С та АЕО-Б застосовуються спеціальні набори критеріїв, що обумовлює окремий тест для АЕО-С та АЕО-Б. Так, тест на АЕО-С формується за рахунок критеріїв визначених п. 1–4 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України, тоді як тест на АЕО-Б визначається положеннями п. 1–3 та 5 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України. Відповідно, поняття «тест на АЕО» має узагальнено-синтетичний характер, так як фактично інтегрує в собі окремий тест на АЕО-С та окремий тест на АЕО-Б.

3. Узагальненість первинних критеріїв та деталізованість підкритеріїв – первинні критерії, які застосовуються в тесті на АЕО мають підвищену міру узагальненості. Такі первинні критерії отримують свою безпосередню деталізацію в підкритеріях, які в цілях забезпечення належного нормативного регулювання вже сформульовані більш конкретизовано.

4. Єдиносистемність критеріїв – всі первинні критерії та підкритерії АЕО сформульовані в єдиній системі, яка отримує свою безпосередню формалізацію в ст. 12 та ст. 14 Митного кодексу України. При цьому законодавець самостійно визначає конкретний набір критеріїв із відповідної системи, що й формує тест АЕО-С та тест АЕО-Б, відповідно.

5. Різномасштабність самих критеріїв – змістовна характеристика критеріїв АЕО визначених ст. 12 Митного кодексу України вказує на те, що вони є різномасштабними за своїм регулятивним призначенням та сферами регулювання стандарти до яких вони висувають. Так, перший критерій направлений на визначення стандартів з дотримання законодавства/не притягнення до відповідальності, другий – стандарти належного документування операцій, третій – стабільна економічна основа суб'єкта господарювання тощо.

6. Загальнообов'язковість всіх критеріїв специфічного юридичного складу – для цілей визначення відповідності суб'єкта господарювання критеріям АЕО-С та АЕО-Б формуються специфічні юридичні склади, які, фактично, і складають сам тест на АЕО. Для того щоб підтвердити відповідність критеріям відповідного АЕО, суб'єкт господарювання повинен відповідати всім без виключення критеріям, що і формують такий спеціальний юридичний склад. Так, АЕО-С повинен відповідати всім критеріям п. 1–4 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України (спеціальний юридичний склад для АЕО-С), тоді як тест на АЕО-Б визначається положеннями п. 1–3 та 5 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України (спеціальний юридичний склад для АЕО-Б). Якщо існує невідповідність хоча б одному з критеріїв, то суб'єкт господарювання не зможе отримати статус АЕО.

Як ми вже зазначали, загальні критерії АЕО, які й виступають основою тесту на АЕО, закріплені в ст. 12 Митного кодексу України. Так, для надання підприємству авторизації АЕО застосовуються наступні критерії:

- 1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації;
- 3) стійкий фінансовий стан;
- 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства;
- 5) дотримання стандартів безпеки та надійності ¹.

Головна риса вищезазначених критеріїв – підвищена міра узагальненості. Фактично, для цілей правозастосування жоден із відповідних критеріїв самостійно, без урахування інших положень митного законодавства не може забезпечити послідовне регулювання інституту АЕО. Такого роду узагальненість відповідних критеріїв нівелюється приписами конкретизаційного характеру, що закріплені у ст. 14 Митного кодексу України. Саме підкритерії ст. 14 Митного кодексу України привносять правову визначеність у процедури авторизації АЕО. Без відповідних конкретизаційних підкритеріїв уявити собі ефективно діючий тест на АЕО не вбачається за можливе.

¹ Митний кодекс України в редакції від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Як уже відмічалось, сама терміносполука «тест на АЕО» має доволі умовний характер, адже суб'єкт господарювання проходить авторизацію не як АЕО загалом, а як АЕО-С та/або АЕО-Б. Суб'єкт господарювання може самостійно обрати один тип авторизації АЕО або ж одразу два типи. При цьому важливо, що тип авторизації на який претендує суб'єкт господарювання обирається останнім за власним розсудом.

Виходячи із різних типів авторизації ми можемо виокремити:

1) Тест на авторизацію АЕО-С: про надання права на застосування суб'єктом господарювання спеціальних спрощень передбачених ст. 13 Митного кодексу України;

2) Тест на авторизацію АЕО-Б: про підтвердження безпеки та надійності.

Для кожного із вищезазначених типів авторизації передбачається окремий тест, який формується із відповідного набору критеріїв та деталізуючих підкритеріїв.

У подальшому пропонуємо сформуванню, послідовно і системно розглянути кожен тест окремо.

I. Тест на АЕО-С. Відповідний тест формується на основі чотирьох первинних критеріїв. Мова йде про наступний набір критеріїв, яким повинен відповідати АЕО-С:

1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (Критерій № 1);

2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (Критерій № 2);

3) стійкий фінансовий стан (Критерій № 3);

4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства (Критерій № 4).

У формульному значенні тест на АЕО-С має наступний вигляд:

$$A + B + C + D = F,$$

де *A* – Критерій № 1 (вимога по дотриманню законодавства);

B – Критерій № 2 (вимога належності бухгалтерського обліку);

C – Критерій № 3 (економічна вимога);

D – Критерій № 4 (вимога професійної кваліфікації);

F – авторизація за типом АЕО-С.

Саме відповідність суб'єкта господарювання всім вищезазначеним критеріям дозволяє отримати йому авторизацію за типом АЕО-С. Якщо хоча б один із критеріїв буде відсутній – суб'єкт не пройде відповідний тест на АЕО-С. У будь-якому випадку ми не повинні забувати, що така формула також має узагальнений характер, адже кожен із таких критеріїв конкретизується за посередництвом системи підкритеріїв. Владний суб'єкт позбавлений можливості дискреційного виокремлення нових, не передбачених чинним законодавством критеріїв.

Авторизація АЕО-С надає суб'єкту господарювання право користуватися низкою спеціальних спрощень та переваг:

1) Спеціальні спрощення для АЕО-С:

- загальна фінансова гарантія;
- самостійне накладення пломб спеціального типу;
- процедура спрощеного декларування;
- процедура випуску за місцезнаходженням.

2) Спеціальні переваги для АЕО-С:

- виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення в першочерговому порядку;
- зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення;
- використання спеціально визначеної (за наявності) смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України для переміщення автомобільних транспортних засобів комерційного призначення;
- використання національного логотипа АЕО² (рис. 1).

Рис. 1

² Митний кодекс України в редакції від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

II. Тест на АЕО-Б. Відповідний тест формується на основі чотирьох первинних критеріїв. Мова йде про наступний набір критеріїв, яким повинен відповідати АЕО-Б:

1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (Критерій № 1);

2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (Критерій № 2);

3) стійкий фінансовий стан (Критерій № 3);

4) дотримання стандартів безпеки та надійності (Критерій № 4).

У формульному значенні тест на АЕО-Б має наступний вигляд:

$$A + B + C + E = G,$$

де *A* – Критерій № 1 (вимога по дотриманню законодавства);

B – Критерій № 2 (вимога належності бухгалтерського обліку);

C – Критерій № 3 (економічна вимога);

E – Критерій № 5 (вимога безпеки та надійності)

G – авторизація за типом АЕО-Б

Так само, як і у випадку з АЕО-С, суб'єкт господарювання для отримання авторизації АЕО-Б повинен відповідати всім вищезазначеним критеріям. Авторизація АЕО-Б надає суб'єкту господарювання право користуватися низкою переваг, до яких відносяться такі:

– отримання повідомлення митного органу про те, що відповідні товари і транспортні засоби комерційного призначення на основі результатів аналізу ризиків за загальною декларацією прибуття обрано для проведення митного огляду в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон України до моменту їх переміщення через митний кордон України;

– виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення в першочерговому порядку;

– зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення;

– використання спеціально визначеної (за наявності) смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України для переміщення автомобільних транспортних засобів комерційного призначення;

– використання національного логотипа АЕО³ (рис. 2).

³ Митний кодекс України в редакції від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Рис. 2

Важливо зауважити, що пройти тест на відповідний тип авторизації АЕО і забути після цього про відповідні критерії не вийде. Суб'єкт господарювання повинен перманентно відповідати таким критеріям, адже у випадку такої невідповідності може у будь-який момент втратити авторизацію АЕО.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВВЕДЕНОГО В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Герасимчук С. С.

Основний закон держави в положеннях статті 3 Конституції України, визнав в Україні найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

Тривала широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила об'єктивну необхідність продовжити строк введеного в Україні воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 25 квітня 2022 року строком на 30 діб.

Постає актуальне питання, яким чином в Україні має здійснюватися цивільне судочинство, в умовах обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Потрібно звернутися в такому випадку до спеціального закону, який регулює правові засади діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантій прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, таким спеціальним законом в Україні є Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (надалі за текстом – Закон № 389-VIII).

Відповідно до положень ст. 12² Закону № 389-VIII, в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України, а повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану регулюються положеннями статті 26 Закону № 389-VIII, відповідно до якої, правосуддя на території, на якій введено воєнний стан здійснюється лише судами, при цьому скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється, а у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

Відповідно до ч. 7 статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку із стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами територіальна підсудність судових справ в такому суді може бути змінена за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

Станом на 10 травня 2022 року у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя на окремих територіях України під час воєнного стану змінено територіальну підсудність загалом у 132 судах, серед яких відновлено роботу 32 судах по областях: (Донецька – 12, Житомирська – 3 (відновлено роботу судів – 3); Запорізька – 18; Київська – 4 (відновлено роботу судів – 2); Луганська – 16; Миколаївська – 2; Херсонська – 23; Харківська – 24; Сумська – 4 (відновлено роботу судів – 1); Чернігівська область – 26 (відновлено роботу судів – 26).

Окрім цього, згідно з опублікованими 02.03.2022 р. рекомендаціями Ради суддів України (надалі за текстом – РСУ) щодо роботи судів в умовах воєнного стану, РСУ надала рекомендації (п. 5) по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройній агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя, при цьому невідкладні справи розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження.

Варто зазначити, що РСУ рекомендувала судам (п. 6) виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану.

На думку автора, зазначені рекомендації у поєднанні із положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» спрямовані в цілому на дотримання прав та обов'язків учасників цивільного процесу, водночас вбачаються порушення основних засад цивільного судочинства, визначених статтею 2 Цивільного процесуального кодексу України щодо своєчасного розгляду справ, оскільки введений на території України воєнний стан не може не відобразитися на строках розгляду справ, та безпосередньо на розумності строків розгляду справи судом.

Таким чином, цивільне процесуальне законодавство України в умовах правового режиму введеного на території України воєнного стану застосовується з урахуванням особливостей спеціального законодавства – Закону України «Про правовий режим воєнного стану», і не може бути скороченим або прискореним.

Список використаних джерел:

1. Про воєнний стан в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 133/2022 від 14.03.2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737>

3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 259/2022 від 18.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#Text>

4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України № 2102-IX від 24.02.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

5. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України № 2119-IX від 15.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-20#Text>

6. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України № 2212-IX від 21.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2212-20#n3>

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

9. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану (зведена таблиця). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist

10. Рекомендації Ради суддів України усім судам України щодо роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ OSINT В ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Мінка Т. П.

На відміну від України, у багатьох більш розвинених країнах світу OSINT вже сформувалась як продуктивна система протидії злочинів та різних правопорушень. В Україні механізми OSINT лише поступово впроваджуються у діяльність правоохоронних органів, проте результативність їх використання поки що є вкрай низькою, з огляду на наявні законодавчі та практичні проблеми.

Поряд з цим ефективність такої роботи в системі правоохоронних органів в сучасних умовах важко переоцінити. І досвід зарубіжних країн у цьому має велике значення.

Аналіз досвіду інших зарубіжних держав доводить, що OSINT широко використовується і в інших високорозвинених державах світу. Зокрема, в Ізраїлі у структурі воєнної розвідки «Аман» функціонує спеціальний підрозділ «Хатсав», функції якого пов'язані винятково зі збором інформації з відкритих джерел. «Хатсав» здійснює збір інформації для військових цілей через електронну пресу, Інтернет та інші відкриті джерела інформації [1, 38].

Корисним для України може бути досвід Великої Британії, у якій високого рівня розвитку OSINT набула у журналістській діяльності. Специфіка розвідки з відкритих джерел, яка здійснюється британськими журналістами, полягає у тому, що лише служба «BBC Monitoring» охоплює відкриті джерела інформації з понад 150 країн світу на 70 іноземних мовах. Проаналізована цією службою інформація використовується британськими спецслужбами у їхній діяльності [1, 38].

Сполучені Штати Америки є однією із держав, у якій технології OSINT досягнули найвищого рівня розвитку. OSINT у цій державі урегульовується спеціальним законодавством, OSINT застосовується у військовій розвідці, в бізнесі, у правоохоронній діяльності. ФБР розглядає OSINT як збирання великого обсягу інформації з джерел, що загальнодоступні, а саме мас-медіа (газети, радіо, телебачення тощо), професійні та академічні праці (документи, конференції, симпозиуми) та суспільну інформацію (урядові звіти, демографічні дані, слухання, промови тощо) [2, 29]. Застосування технологій OSINT в США є доволі прогресивним передусім у військовій сфері.

Тому OSINT може бути корисною і для відбору не тільки для виявлення злочинів та правопорушень, але й під час відбору кандидатів на посади в правоохоронних органах (НАБУ, НАЗК, СБУ тощо). За допомогою OSINT можна встановити коло спілкування кандидата, наявність у нього та членів його сім'ї конфлікту інтересів у разі вступу особи на службу. OSINT може посприяти встановленню того, який спосіб життя веде особа, факти вчинення правопорушень, а перевірка на поліграфі дасть змогу встановити, яким є ставлення особи до таких фактів, а також її готовність до оприлюднення певних фактів перед комплексною комісією.

Тому впровадження цієї системи є перспективним напрямком для України, який, насамперед, потребує створення як необхідної законодавчої бази, так і нових інституцій у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. *Жарков Я. М.* Наукові підходи щодо визначення суті розвідки з відкритих джерел. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2013. Вип. 30. С. 38–41.

2. *Фролов Р. А.* Врахування можливостей розвідки з відкритих джерел інформації при запровадженні систем електронного урядування. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 18 березня 2016 року): у 2 ч. Ч. 2.* Київ: Нац. акад. СБУ, 2016. С. 28–30.

ПРОПУСК ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ДИНАМІЧНІ ЗМІНИ ПОРЯДКУ ТА РИЗИКИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Дорофеева Л. М.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України було запроваджено воєнний стан [1]. З цього часу, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військове командування країни разом з Міністерством внутрішніх справ, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування приступили до забезпечення заходів і повноважень, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Реалії війни вимагали від уряду термінового переведення економіки країни на роботу в нових для нас умовах. Держава була змушена невідкладно внести корективи в зовнішньоекономічну та торговельну політику: фактично, у лише у березні 2022 року у порівнянні з даними за лютий поточного року експорт українських товарів скоротився вдвічі, імпорт – більш ніж втричі.

Не секрет, що навіть у мирний період законодавство з питань митної справи відрізняла динамічність змін. Що вже говорити про активні новації, які відбувались в організації здійснення та правовому забезпеченні митної діяльності в умовах воєнного часу, котрі кардинально змінили підходи до митно-тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, спростили процедури та митні формальності, зняли існуючі обмеження та паперову бюрократію, чим значно прискорили здійснення митного оформлення.

Вжиті заходи не лише продемонстрували зусилля держави, спрямовані на збереження економіки в умовах нової реальності. Завдяки тому, що було блискавично вжито ряд адміністративно-правових заходів у сфері регулювання митної справи, стало можливим максимально швидко забезпечити надходження та оформлення величезних обсягів ввезеної гуманітарних вантажів як цивільного так і військового призначення. В загальному розумінні гуманітарна допомога розглядається як цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги.

З перших годин протистояння збройній повномасштабній агресії з боку росії громадяни всього світу спрямували свої зусилля на допомогу українцям, а перші партії таких вантажів надійшли на кордони вже через 5 годин після введення воєнного стану. Лише за перші два місяці війни Держмитслужба здійснила оформлення понад 285 тисяч тонн гуманітарних вантажів, серед яких найбільша питома вага належить продуктам харчування, лікарським засобам й медичним препаратам, засобам гігієни, одягу та іншим побутовим речам. Так само високою залишається потреба на товари військового призначення та подвійного використання, пальне і транспортні засоби.

Не дивно, що питання ввезення в Україну та митного оформлення гуманітарних вантажів постало надзвичайно гостро. За правилами мирного часу донори зобов'язані були звертатися до спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги та проходити процедуру визнання допомоги гуманітарною. Відповідно, діючий в звичайних умовах складний та громіздкий механізм визнання та пропуску гуманітарної допомоги, у тому числі й Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 544, не міг застосовуватись,

оскільки був нездатний забезпечити швидке доставлення товарів, терміново необхідних для військових та цивільних споживачів.

В умовах воєнного стану уряд спростив процедуру ввезення гуманітарної допомоги з-за кордону, відповідно до якої товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом і не потребують прийняття відповідного рішення спеціально уповноважених державних органів. Для цього було встановлено, що на період воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання товаросупровідних документів або декларації, заповненої особою, що перевозить даний товар, за визначеною формою, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Державній митній службі та Державній прикордонній службі на період воєнного стану було доручено забезпечити невідкладний пропуск через державний кордон України гуманітарної допомоги [2].

До постанови Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 р. № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» за неповні три місяці були внесені 8 змін та доповнень, кожна з яких відповідала викликам часу та практичним аспектам організації перевезення, визнання та оформлення вантажів гуманітарної допомоги. Повноваження на прийняття письмового рішення про визнання товарів гуманітарною допомогою спочатку було делеговано обласним військовим адміністраціям. Паралельно було спрощено підготовку та подання необхідних документів, яких фактично було два – заявка та дарчий лист з переліком товарів, що ввозиться на митну територію України.

Через тиждень було затверджено Перелік категорій товарів, що визнаються гуманітарною допомогою без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою у кожному конкретному випадку, на період воєнного стану, до якого включався широкий асортимент продуктів харчування, паливо та нафтопродукти, лікарські засоби, будівельні матеріали, одяг та взуття, посуд і кухонне приладдя, папір та друковані матеріали, тканини та пряжа, скло та вироби з нього, металеві вироби та опалювальні прилади, інструменти та котли, виробниче обладнання, верстати та будівельні механізми, освітлювальні та електричні прилади, меблі, а також зброя та боєприпаси тощо [3].

Згодом визнання товарів гуманітарною допомогою стало відбуватись за фактом подання митниці декларації (максимально спрощеної форми), яку може заповнити перевізник, та без застосування заходів нетарифного регулювання. Сьогодні передбачена можливість подання декларації в паперовій або електронній формі, а з метою реалізації такого уніфікованого механізму декларування розроблено відповідне програмне забезпечення, яке дозволяє створити електронну декларацію в особистому кабінеті на Єдиному державному інформаційному веб порталі «Єдине

вікно для міжнародної торгівлі». Для мінімізації помилок при заповненні такої заяви Держмитслужбою підготовлено покрокову інструкцію зі створення та подання декларації в електронній формі.

Таким чином, через гнучкий механізм оперативного впровадження змін до порядку дій та організації здійснення в Україні процедур митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, в умовах викликів воєнного стану вдається забезпечувати невідкладне направлення життєво необхідних предметів військовим формуванням та громадянам, які потребують такої допомоги.

Що стосується проблемних питань пропуску гуманітарної допомоги, торкнувся лише одного, але нажаль достатньо актуального. Це – контроль за цільовим використанням такої допомоги. Як ні прикро, але вже за перший місяць війни мали місце випадки продажу товарів, які надійшли на митну територію в якості гуманітарної допомоги, незаконне використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги та інші способи розпорядження таким майном з метою отримання прибутку.

Логічною реакцією стало визнання таких дій кримінальними злочинами та доповнення Кримінального кодексу статтею 201-2, де передбачена відповідальність у тому числі у вигляді штрафів, виправних робіт, обмеження волі, а в окремих випадках – позбавлення волі на строк до семи років [4].

Безперечно, дії по отриманню прибутку через незаконні оборудки з гуманітарною допомогою в період війни є не лише неприпустимими, вони надзвичайно цинічні та заслуговують на суворе покарання. Сподіваюсь, що зусиллями правоохоронних органів максимально швидко будуть вжиті необхідні заходи щодо викриття таких недобросовісних осіб та організацій.

Маю надію, що перешкодою такій протиправній діяльності стане не тільки загроза кримінальної відповідальності, а й висока свідомість громадянського суспільства, яке надзвичайно згуртувалось в сьогоднішніх складних умовах та гідно реагує на виклики воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 березня 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 р. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>

3. Про затвердження переліку категорій товарів, що визнаються гуманітарною допомогою без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою у кожному конкретному випадку, на період воєнного стану та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань гуманітарної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-%D0%BF#Text>

CUSTOMS IN TIMES OF CRISIS

Widdowson David

It is in times of crisis that a country's customs authority is required to respond in the most radical of ways – whether the crisis is caused by natural disasters such as the devastation of a tsunami, the impact of a global pandemic, the horror of a terrorist attack, or the evil carnage of war.

It is at such times that the rule book is cast aside due to its inability to provide an adequate response to the crisis at hand. Established policies, processes and procedures become meaningless. The threat being faced may defy the rules of logic, and in many cases it is being driven by a force that spurns the rule of law.

In 2001 we witnessed the atrocious terrorist attacks in the United States which killed almost 3,000 people and injured thousands more. What occurred in 2001 was a dramatic increase in the risk of terrorism on a scale that demanded significant regulatory reform and, as a result, a significant change to the Customs role in an effort to effectively respond to the new realities of international trade and travel. The circumstances were such that the changes could not be made incrementally. This was no recalibration on the part of the World Customs Organization and its member administrations – this was a revolutionary transformation.

Sadly, we are again witnessing acts of terrorism that continue to disrupt peaceful societies and blatantly ignore sovereign borders in a way that shows a total disregard for international security and stability. We are deeply saddened by the death and destruction which is occurring in Ukraine – the likes of which has not been seen for many years. And this is occurring for no other reason than to satisfy a selfish, despotic ambition at the expense of anyone and anything that stands in the way of its achievement.

What is now occurring in Ukraine is not reflective of an evolutionary change to the environment in which Customs is required to operate, the change is profound and has required a radical re-think of the way in which Customs can contribute to the security of the State, most importantly in terms of the safety and security of its citizens.

Clearly those parts of Ukraine's border that fall directly within a conflict zone are no longer able to be controlled, other than through military means. That having been said, it is imperative that the remaining borders are managed in a way that will maintain as much control as possible in the present circumstances. Indeed, those parts of the border that remain under Ukraine's control are essential for ensuring the lawful entry and exit of goods, conveyances and people, and for facilitating such movements to the greatest extent possible.

In this regard, the focus of Customs has shifted to maintaining control over such trade routes and safe corridors. These will continue to prove essential for providing the necessary protection to those seeking to leave the country, and will also provide an opportunity to facilitate the importation of essential supplies and services, including military support and humanitarian aid. At the same time, such corridors will provide a means by which the country's exports may continue to flow, thereby ensuring, to the extent possible, the continuity of Ukraine's trade with the rest of the world, and the added economic support which it provides.

In this regard, Resolution No. 330 has purposely shifted the priority of Ukraine's customs authority during the period of martial law from revenue collection to border security and the protection of society, something which can be greatly assisted by its neighbour administrations that support Ukraine in this time of conflict. In this regard, Poland is already working closely with Ukraine in establishing joint border controls and work to ease the movement of people and increase Ukraine's export potential.

Such support is greatly appreciated, as Ukraine Customs is faced with a need to manage change at rapid speed, which presents serious challenges, particularly in relation to the management of human resources. It requires an expeditious elimination of any organisational rigidity and an immediate injection of agility. It's no longer a case of anticipating what may occur and developing strategies to deal with it, it's a case of accepting the new reality and dealing with it – now.

And while the fundamental objectives of maintaining border security and protecting society will remain unchanged, how those objectives are achieved may well change on a daily basis. Managing change is never an easy task, particularly when the catalyst for change happens to be a crisis, and clearly our colleagues in Ukraine Customs are on a steep learning curve. It is unlikely that any of the leadership team have had to deal with a crisis of this magnitude before, and yet their officers will be looking to them for guidance and asking, "where to from here?"

But even when peace returns to the country – which we all hope will occur very soon – the need to manage change will continue, as Ukraine Customs turns its attention to restoring the authority of the State in those zones that have been affected by the conflict, and playing an important role in the country's post-conflict economic reconstruction.

Initially there will be a need re-establish border controls for conveyances, goods and people, including cross-border monitoring mechanisms at ports, airports, land borders, airspace and maritime navigation. As criminals seek to take advantage of weakened borders, key focus areas for Customs will include arms smuggling and human trafficking; and maintaining food security, the unimpeded flow of humanitarian aid and secure distribution channels. There will also be a need to re-evaluate tariff structures and non-tariff barriers to trade in order to maximise opportunities for Ukraine to re-engage in the global trading system.

And it will be important for the WCO, its member administrations and the customs academic community to play a major support role, including in the provision of technical assistance and capacity building.

Finally, let me say that it seems incomprehensible that such atrocity and inhumanity could be occurring in today's world. So at this time I would like to extend my deepest sympathies to my dear Ukrainian friends and colleagues who are facing the brutal consequences of their neighbour's ruthless act of aggression. In particular, I would like to send a special message of support to my dear friends and colleagues at the University of Customs and Finance.

Please know that your Australian colleagues sincerely wish for peace and a return to harmony and freedom. We maintain a fervent hope that all those affected by this humanitarian crisis will stay strong in these demanding and difficult times, and we very much look forward to meeting with you again when peaceful times return.

ПЕРШОЧЕРГОВІ КРОКИ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ

Бережнюк І. Г.

1. На основі діючого Митного кодексу України розробити та прийняти два закони:

– новий Митний кодекс України, максимально наближений до Європейського митного кодексу, що підвищить довіру до українського митного законодавства національних і зарубіжних економічних операторів;

– сучасний закон про Митну службу України, який визначить статус митної служби, мінімізує конфліктну ситуацію і вплив на митницю інших державних та правоохоронних органів.

2. Впровадити визнані світовою практикою механізми реального сприяння спрощенню торгівлі, підпорядкувавши насамперед цій меті законопроектну роботу, розвиток ІТ та митної інфраструктури.

3. Створити єдину автоматизовану систему управління митною справою:

– максимально автоматизувати систему управління ризиками та мінімізувати «людський фактор»;

– розвивати митний аудит та обмін інформацією з національними правоохоронними та зарубіжними митними органами;

– запровадити єдину автоматизовану систему звітності митниць.

4. Забезпечити рівні умови митного оформлення для всіх економічних операторів:

– максимально відкрити бази даних митного оформлення;

– забезпечити баланс прозорості і захищеності митної інформації.

5. Відновити систему розвитку персоналу митної служби:

– провести аудит працівників митної служби (схильність і лояльність до корупції, баланс освіти, професіоналізму, досвіду, віку та ін.);

- актуалізувати освітньо-кваліфікаційні вимоги до посад;
 - замовляти підготовку митників на основі оновлених освітньо-професійних програм;
 - розробити комплексну програму розвитку стійкості персоналу до корупційних впливів через підвищення зарплати, соціальних гарантій, страхування здоров'я та ін.
6. Визначити чіткі цілі міжнародного співробітництва:
- пріоритетний напрямок – країни Євросоюзу, насамперед (суміжні) прикордонні;
 - активізація системного обміну митною і правоохоронною інформацією та з цією метою розвиток інституту митних аташе.

РОЛЬ ІНСТИТУТУ МИТНОГО АТАШЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ

Даньков І.

ВМО (184 членів) – єдина в світі міжнародна організація, яка опікується розробкою міжнародних інструментів регулювання митної справи. Присутність України у ВМО відповідає митним інтересам України, і є частиною митної безпеки України.

Важливо мати сильні позиції у ВМО з метою захисту митних інтересів України (національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи). Документи ВМО повинні враховуватись при формуванні державної митної політики.

Пропозиція – негайно відновити оптимально активну участь у роботі ВМО, виходячи з можливостей і наявних ресурсів.

Євроінтеграція – наша стратегічна мета, прописана в Конституції.

Тепер це не тільки виконання Угоди про асоціацію, але і мета – отримання статусу кандидата та в перспективі і членства у ЄС. Це означає збільшення зобов'язань України в частині повної відповідності митному законодавству ЄС.

Євроінтеграція – це взагалі інше мислення і філософія. Сприятиме цьому буде приєднання до Програми Митниця, яка відкриє нові горизонти поглибленого митного співробітництва.

Без якісних кадрів ніякі перетворення неможливі в принципі. Над вихованням кадрів необхідно наполегливо працювати.

Пропозиція – інтенсифікувати виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію, як це можливо, не дати можливості відкату назад. Головна мета – приєднання до спільного транзиту, впровадження Митного кодексу ЄС.

Роль митного аташе: встановлення контактів; аналіз оперативної інформації; відслідковування розвитку ситуації в митному напрямку з урахуванням митних інтересів України; взаємодія з Послом, делегаціями та іншими ЦОВВ з митних питань.

Специфіка воєнного часу – координація змін в митній діяльності, викликана бойовими діями, які змінюють пріоритети.

Пропозиція – логічно витікає необхідність розширення інституту митних аташе, встановлення таких посад в ЗДУ в країнах ЄС, які є сусідами України (наприклад, Польща – для початку).

Післявоєнний період характеризуватиметься збільшенням допомоги для відбудови України. Це означатиме інтенсифікацію руху товарів. На перший план вийде прискорення митного оформлення. Для цього необхідні глибокі перетворення в митній системі з урахуванням руху в ЄС. Відповідно, значно інтенсифікуються контакти з ЄС, що вимагатиме посилення інституту митного аташату на цьому напрямі.

Пропозиція – митна служба повинна бути головним координуючим органом на кордоні з повноваженнями щодо забезпечення безпеки на кордоні.

ВИКЛИКИ ПЕРЕД МИТНИЦЕЮ В УМОВАХ ВІЙНИ, ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Науменко В. П.

На жаль, упродовж останніх 10 років українська митниця пройшла через болісні реформи, які полягали у її руйнуванні й поглинанні іншим державним органом то у складі Міністерства доходів і зборів, то у складі Державної фіскальної служби.

Тривалий час численні реформатори намагалися нав'язати митниці то британську модель, то зробити з неї прозорий офіс, то смарт-митницю, то перетворити на сервісну зону на кшталт Макдональдса. Однак під час цих реформ вони нехтували тим, що основна її мета – здійснення ефективного митного контролю.

Якщо у далеких нульових експерти WCO оцінювали українську митницю як митницю, що швидко розвивається, то за ці роки, на жаль, була зруйнована її система управління. Це яскраво підтверджується постійною зміною її керівного складу. Так, за останні два роки змінилось п'ять її керівників. Я намагався порахувати керівників з 2014 року, але збився з рахунку. За ці 8 років їх змінилося близько 11.

Втрачено темпи розвитку митниці, роками напрацьований механізм прийняття управлінських рішень, безцінний кадровий потенціал, зруйновано систему митного аудиту, зупинено міжнародне митне співробітництво.

Дякуючи ініціативам громадськості, депутатів та Уряду, митницю рік тому було виділено в окрему державну структуру, але на її відновлення року було замало й вона зустріла війну саме з вищевикладеними проблемами.

Яка зараз ситуація та що відбувається з митним контролем в Україні?

З початком військової агресії Росії проти України, усі товаропотоки почали переміщуватися лише через західний та південно-західний кордони, в країні виникли величезні проблеми з логістикою.

Через митний кордон переважно переміщуються стратегічно важливі товари та гуманітарна допомога. Але й цей значно менший потік вантажів зіткнувся з великими проблемами.

Основні причини – блокування українських портів, зупинення авіаційного сполучення. Доступні лише залізничний та автомобільний види.

Однак з залізницею ми теж маємо проблему, яка полягає у невідповідності ширини залізничних колій України та країн Євросоюзу. Україна має незначну кількість стикувальних вузлів на кордоні й єдиний шлях для покращення ситуації – будівництво європейської колії, яка на першому етапі має покрити сполучення до залізничних вузлів вздовж державного кордону, а також до великих міст України.

Щодо автомобільного сполучення, то зараз це найбільш завантажений вид сполучення. Нажаль він був ускладнений внесенням змін до законодавства у частині безподаткового ввезення транспортних засобів громадянами. Придбані громадянами автомобілі вивозяться з європейських країн як звичайний товар й вони ставились в загальну чергу разом з іншими експортними вантажами. У свою чергу, це впливало на швидкість переміщення в Україну стратегічно важливих товарів. Прийняття Урядом рішення щодо пропуску таких автівок через лише три пункти пропуску дещо зменшило навантаження на лінії кордону, однак не вирішило ситуацію у повному обсязі.

Це об'єктивна картина й вона, насамперед, залежить від пропускної спроможності пунктів пропуску. Існує таке поняття як «дзеркальність» роботи пунктів пропуску. Ми теоретично можемо виставити весь особовий склад у пропускних пунктах, але ситуація не зміниться, так як це не вплине на технологічний процес та кількість особового складу пункту пропуску суміжної держави.

Вихід з цієї ситуації – реалізація спільного прикордонно-митного контролю з країнами Євросоюзу. Досвід 2012 року показав ефективність подібного рішення на українсько-польському кордоні під час проведення Європейського чемпіонату з футболу.

Ще один крок – збільшення кількості пунктів пропуску, навіть незважаючи на суттєві фінансові витрати для цього. Потрібно максимально активізувати переговорний процес з країнами Євросоюзу. Ми маємо розуміти, що попереду довгі місяці війни з РФ й питання швидкого перетину кордону буде актуальним тривалий період, у тому числі після нашої перемоги.

Наступне. У зв'язку з поданням заявки України на членство в Європейському Союзі та направленням запитальника, основний пріоритет в роботі української митниці є активізація роботи, спрямованої на

наближення законодавства України до митного законодавства Євросоюзу. В нас немає іншого виходу й цю роботу треба проводити вже зараз. Насамперед потрібно завершення процедур з боку Євросоюзу для приєднання України до системи спільного транзиту (NCTS). Крім того, Україна потребує:

- впровадження митного законодавства ЄС шляхом імплементації Директиви про Митний кодекс Європейського Союзу;
- втілення Комбінованої товарної номенклатури ЄС;
- вжиття інших заходів, які б дозволили працювати з європейськими митницями як одне ціле.

Але ми маємо розуміти, що окремі заходи потребують перехідного періоду, так як певні умови євроінтеграції не можуть бути зараз втілені у життя у повному обсязі у зв'язку з військовою агресією РФ.

Не думаю, що наступний крок, що пропонується, буде популярним, але на мій погляд він є важливим для забезпечення ефективної роботи української митниці.

У довоєнні часи був прийнятий підхід, за яким забезпеченням формування митної політики здійснює Міністерство фінансів, а її реалізація здійснюється безпосередньо Держмитслужбою України. При цьому діяльність митної служби спрямовується та координується Урядом через міністра фінансів.

Можна пояснити такий підхід тим, що митниця довгі роки сприймалась урядовцями виключно як фіскальний орган. Якщо європейські митниці збирають менше 10 % податків, то українська митниця до початку війни забезпечувала надходження 45 % податків до Державного бюджету. Інші ж важливі функції, такі як захисна, правоохоронна, регуляторна, контрольна та інші відходили на задній план. Але такий підхід є неприпустимим для митниці воюючої країни.

Ми живемо у часі, де мають превалювати швидкі та зважені рішення з відслідковуванням зворотного зв'язку. Тому вважаю, що прийняття Закону України Про Національну митну службу та створення прямої вертикалі підпорядкованості митниці Прем'єр міністру, на кшталт раніше діючих органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, є єдиним правильним кроком для забезпечення митної безпеки країни.

У 2014 році, саме з моменту початку військової агресії РФ, я очолював митний напрям у Міністерстві доходів і зборів й мені не газет відомо, що таке митниця з обмеженими повноваженнями та як складно проходять рішення для виконання покладених на неї функцій.

Митниця це не лише податки, насамперед це надійний державний орган, який бере участь у забезпеченні національної безпеки. Вона потребує посилення кадровим потенціалом, суттєвої технічної допомоги, суттєвих міжнародних інвестицій, але впевнений, що вона впорається з покладеними на неї завданнями.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИМОГ СУЧАСНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ

Бабаєв Ігбал

Шановні друзі, колегіі.

По-перше, хочу зазначити, що ми зустрічаємось у нелегкі часи для України. Тому бажаємо Україні якнайшвидшого відновлення миру і з відновленням цілісності свого суверенітету.

Щодо теми, яку сьогодні обговорюватимемо, це дуже важливий захід, тому і хочу подякувати організаторам цієї зустрічі та за запрошення.

Ми добре розуміємо цю проблему. Як ви знаєте, ми в Азербайджані після другої Карбахської війни, ми цю війну називаємо «Вітчизняною», теж ініціювали таку програму, так звану «Програму відновлення звільнених територій від окупантів».

Сотні населених пунктів Азербайджану за роки окупації були зруйновані вщент. Намагалися знищити історичну спадщину Азербайджану.

Перед Азербайджаном, після великої перемоги у Вітчизняній війні та звільнення своїх земель від окупації, сьогодні стоїть найважливіше завдання відновлення Карабаху та забезпечення економічного розвитку регіону.

Як ви знаєте, що митниця відіграє велику роль у післявоєнному відновленні. Тому й Азербайджанська митниця має великий досвід у цій справі.

Сьогодні у нашому регіоні та загалом у світі повністю зруйнована логістика, розірвані Ланцюги постачання товарів. Звичайно виникають проблеми в мультимодальних перевезеннях. Але, Азербайджан є важливою частиною «Шовкового Шляху» та північно-південного транспортного коридору. Це збільшує важливість Азербайджану у міжнародній торгівлі. Наразі Азербайджан активно працює над цими проектами. Транзит є для нас дуже важливим аспектом.

Ще хочу наголосити на розвитку нашої служби.

Ми розпочали серйозну програму з реформ з 2007 року. Звичайно, ми і до того займалися модернізацією служби, але докорінні зміни, як кажуть, концептуальні зміни ми розпочали з 2007 року.

Ми зрозуміли, що якщо ми не змінимо стратегію, то в найближчому майбутньому ми взагалі нічого не зможемо міняти. Ми зрозуміли, що потрібно вкладати великій інвестиції, щоб через в майбутньому років отримати більший прибуток та ефект. Без вкладання інвестицій нічого не вийде. Митна служба не може на пустому місці забезпечити потік надходження до бюджету. Спочатку вклади гроші, створи умови, а потім вимагай. Ось такий підхід має бути у державі.

1) В Азербайджані ДМС є окремою структурою, підпорядковується напряму Уряду і є правоохоронним органом, що є важливим фактором.

2) Усі пункти пропуску та митні оформлення повністю побудовані заново. Забезпечені найновішими засобами митного контролю та високими технологіями.

3) Соціальне забезпечення працівників на високому рівні. Безкоштовна медицина, найвища зарплата тощо.

4) Азербайджанська митниця сама розробила одну з найкращих ІТ-систем у світі. За рекомендаціями ВТамО наша система вважається однією з найкращих, і вона є базовою платформою для вивчення, як найкраща практика.

Тепер щодо сучасної митниці:

У світі потрібно змінювати філософію митної політики. Митниця має уникнути принципу «контролю» і перейти на «послуги». Вона має допомагати та дружити з бізнесом, а не давити бізнес через свій контроль. Треба створити таку структуру, що бізнес тобі довіряв і ти теж довіряв бізнесу. У разі обману з боку бізнесу, бізнес структура повинна відповідати за законом. А закон дуже жорсткий, після таких випадків зазвичай ці бізнесові структури вже не існують.

Зараз в Україні іде війна. Це вже шанс. У кожного випадку є небезпека та шанс. Треба правильно використати цим шансом.

Якщо сформулювати узагальнену оцінку професіоналів світової митної спільноти, то українська митниця залишає бажати кращого. Це не лише думка світової спільноти, але українські професіонали з митного питання теж вважають, що українська митниця потребує серйозної реформи.

Тому і, на мою думку на українській митниці є 4 найголовніша проблема:

1) Насамперед структурно-адміністративна проблема. Де українська митниця має бути у складі держструктури, якщо вона знаходиться на шляху відновлення або розвитку та природно її економіка в небезпеці. Тому, я вважаю, керівництво країни має подумати про нову структуру управління ДМС України. Те, що сьогодні функціонує ДМС, дало б ефект, ДМС не може бути у складі інших держструктур, тому вважаю, що вона повинна тимчасово бути під прямим підпорядкуванням Головнокомандувача під час війни, як правоохоронний орган. Але це період тимчасово, а потім уже можна повернутися до нинішньої ситуації.

2) Друга проблема – інфраструктура на контрольно-пропускних пунктах та як організована робота на КПП. Хто за що відповідає? Зони відповідальності держструктур у КПП.

3) Третя проблема – це соціальне забезпечення митних співробітників, починаючи від зарплат, медичного страхування до покращення житла тощо. От за таких умов митники будуть пишатися своєю роботою, любити її і працювати чесно.

4) Четвертою проблемою я б назвав цифровізацію митної справи. Тобто, митниця служба повинна працювати максимально без суб'єктивних рішень і звітність повинна бути прозорою і на високому рівні. Без ІТ ми не отримуємо сучасну митницю. Тільки, вона не може вирішувати всіх проблем, але вона потрібна. Сказати, що зробіть повну автоматизацію, і все буде ОК. Це не правда.

Війна ще раз довела, що український народ згуртований та мужній. Може об'єднуватись для вирішення будь-якого життєвого необхідного питання. Я бажаю, щоб у післявоєнний період вся українська інтелігенція та керівництво згуртувалися і разом просувалися вперед, як і у війні, зробили б найкращу митницю і разом з тим підняли економіку та розвивали країну. Знаєте, ті, що віддали своє життя у цій визвольній війні, мученики, вони нас не пробачать.

Я бажаю, щоб скоріше Україна відновила свій суверенітет і всі громадяни України повернулися до себе додому та до нормального життя. Бажаю всьому українському народу здоров'я та мирного неба над головою.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ В УКРАЇНІ

Приймаченко Д. В.

З метою реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [1], Україна зобов'язалась імплементувати до національного митного законодавства низку міжнародних конвенцій в сфері митного регулювання. Зокрема, відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором [2], КМ України повинен був подати до Парламенту законопроект щодо імплементатії до національного законодавства України положень Конвенції про єдиний режим транзиту (далі – Конвенція) [3] і Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами [4], щоб дозволило започаткувати процедуру приєднання України до цих Конвенцій та застосовувати нову комп'ютеризовану систему транзиту.

Відповідно до п. 10 Плану пріоритетних дій Уряду на 2019 рік [5], Уряд подав до Верховної Ради України, розроблений Міністерством фінансів України проект Закону України «Про режим спільного транзиту» від 04.02.2019 № 9532 [6]. Альтернативним цьому законопроекту став поданий народними депутатами України проект Закону «України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної системи електронної транзитної системи» [7], предметом правового регулювання якого були основні засади організації та здійснення спільного режиму транзиту товарів через митну територію України, порядок і умови переміщення таких товарів митною територію України у спільному режимі

транзиту, здійснення митних формальностей, застосування механізму гарантування сплати митного боргу, застосування спеціальних транзитних спрощень та інші особливості здійснення операцій спільного режиму транзиту.

За результатами розгляду законопроектів народними депутатами України було прийнято Закон України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної системи електронної транзитної системи» [8]. Прийняття закону дозволило наблизити національне законодавства у митній сфері до митного законодавства ЄС, як це визначено в стандартах ЄС та міжнародних стандартах. Закон передбачає можливість застосовування в Україні європейських транзитних правил, що дає можливість суб'єктам ЗЕД використовувати єдину митну декларацію та єдину гарантію для переміщення товарів від країни-виправлення до країни-призначення через всі кордони договірних сторін Конвенції без затримок.

Митні органи отримали можливість обміну митною інформацією в режимі реального часу з 35 країнами європейського регіону та підвищити ефективність використання системи аналізу ризиків.

Крім того, прийняття закону з одного боку, передбачає запровадження європейської практики прозорих та надійних процедур, що підвищить ефективність діяльності українських учасників ланцюга постачання товарів та національного фінансового сектору, а з іншого – митні органи отримали можливість запровадити дієвий механізм контролю за переміщенням товарів через митний кордон України.

У вересні 2021 в Україні було завершено формування нормативно-правової бази, необхідної для запровадження усього функціоналу, передбаченого режимом спільного транзиту, а також створення технічних можливостей для його застосування, та підготовку персоналу митних органів.

Разом з тим, прийняття закону та інших нормативних актів є лише передумовою приєднання до цих міжнародних конвенцій. Згідно зі ст. 15а Конвенції будь-яка третя країна може стати Договірною стороною цієї Конвенції, якщо її запрошено депозитарієм Конвенції за рішенням Об'єднаного комітету, який відповідає за адміністрування цієї Конвенції та забезпечення її належного виконання.

Відповідно до позиції сторони ЄС для отримання запрошення до Конвенції про процедуру спільного транзиту Україна повинна довести спроможність виконувати її умови, зокрема, використовуючи в односторонньому порядку до одного року національний модуль NCTS (New Customs Transit System (комп'ютеризована митна інформаційна система), що використовується договірними сторонами Конвенції.

В Україні етап національного застосування системи NCTS триває з березня 2021 р. В цей період суб'єкти ЗЕД паралельно використовують 2 системи: діючу національну систему контролю транзиту відповідно до

Митного кодексу України [9]. та власне NCTS. Трейдери, які беруть участь у пілотному проєкті, поки що одночасно заповнюють 2 декларації в обох системах: ЕЕ та Т1UA. В травні 2022 р. Держмитслужба України надала перший дозвіл на застосування спеціального транзитного спрощення «загальна фінансова гарантія» [10].

Необхідною умовою для отримання Україною офіційного запрошення приєднатися до Конвенції є успішне проходження процедури «Conformance Testing», за вимогою Генерального директорату з питань оподаткування та Митного союзу Європейської комісії (DG TAXUD).

Основними перевагами системи NCTS є: використання єдиної митної декларації для переміщення товарів від країни-відправлення до країни-призначення через треті країни в межах учасниць Конвенції за єдиними правилами; зменшення часу на оформлення транзиту вантажів; надання суб'єктам ЗЕД, які не були зафіксовані в інформаційній базі як порушники, транзитних спрощень; можливість визначення форм митного контролю ще до перетину вантажем вітчизняного кордону; збільшення можливостей для аналізу митних ризиків та їх мінімізації тощо.

Таким чином, приєднання України до Конвенції сприятиме налагодженню взаємодії суб'єктів ЗЕД з митними органами, формуванню позитивного образу держави та розвитку міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. ст. 2125.

2. Меморандум про в взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським союзом як Кредитором: ратифіковано Законом від. 18.11.2019 № 2613-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 47. ст. 377.

3. Конвенція про єдиний режим транзиту: прийнято рішенням Об'єднаного комітету Європейського економічного співтовариства та Європейської асоціації вільної торгівлі від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text

4. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами: прийнято рішенням Об'єднаного комітету Європейського економічного співтовариства та Європейської асоціації вільної торгівлі від 22.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#Text

5. План дій : затверджено розпорядженням КМ України від 18.12.2018 № 1106-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-ritetnih-dij-uryadu-na-2019-rik>

6. Про режим спільного транзиту: проєкт Закону України від 04.02.2019 р. № 9532.

URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpr=9532&skl=9>

7. Про режим спільного транзиту та запровадження національної системи електронної транзитної системи: проєкт Закону від 29.08.2019 р. № 1082. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3512=66314

8. Про режим спільного транзиту та запровадження національної системи електронної транзитної системи: Закон України від 12.09.2019 р. № 78-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#Text>

9. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

10. Держмитслужба України. Новини. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/pershomu-pidpriemstvu-v-ukrayini-nadano-dozvil-na-zastosuvannia-spetsialnogo-tranzitnogo-sproshchennia-v-ncts-862>

Секція 3. Суверенність держави і людини в міжнародних відносинах; теоретико-правова еволюція та історичні практики

КОНТИНЕНТАЛЬНА БЛОКАДА 1806–1813 рр.: ІСТОРИЧНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Морозов О. В.

Сучасний інформаційно-науковий простір знаходиться під впливом, чи можна стверджувати тиском постійного нагадування про різноманітні санкційні та обмежувальні заходи в різних куточках планети. Ці заходи включають торгові війни, митні та транзитні обмеження, товарні конфіскації та інше. На початку XIX ст. європейський континент вперше зіткнувся з подібними обмеженнями в глобальному вимірюванні. Торговельно-економічне протистояння Британії та Франції охопило практично всі держави Європи Російську імперію, та США. Але результати цього протистояння не обмежились суто економічними фактами. Наслідками Наполеонівських війн (1797–1814 рр.) для Європейського континенту стали ліквідація вестфальської системи міждержавних відносин і формування нової моделі – віденської системи, модернізація правової, капіталізація економік європейських держав. Але серед подій першого десятиріччя XIX ст., що кардинально і у короткий термін змінили соціальне обличчя Європи, на наш погляд займає континентальна блокада, цілий комплекс правових, адміністративних, економічних, дипломатичних заходів, задіяних Наполеоном I та спрямованих проти Великої Британії та її союзників.

Причини глобального потрясінням наполеонівської доби сформувались та розвивались на ґрунті франко-британської економічної та політичної конкуренції за панування на європейському континенті, що загострилась в останню чверть XVIII ст. В 1787 р. укладається франко-британський торговий договір, який скасовував більшість французьких захисних мит. В результаті промисловість Британії, яка вже вступила на шлях промислового перевороту, отримала колосальні переваги на

французькому ринку. Внаслідок цього, в грудні 1789 р. французький уряд оголосив державне банкрутство. Парламент Франції – революційний Конвент в 1792 р. розірвав торговий договір 1787 р. і зачинив французький ринок для англійських товарів. Наступні дії Британії були передбачувані. Втративши вигідний ринок англійський уряд сформував першу анти французьку коаліцію і 1 лютого 1793 р. розпочався тривалий період військових кампаній, що тривав з невеликими перервами до 1814 р. Після одержаної перемоги 21 жовтня 1805 р. британським флотом над франко-іспанським при Трафальгарі, бажаючи закріпити військовий успіх економічним – англійський король Георг III ухвалив декрет від 16 травня 1806 р., згідно з яким Британія оголошувала морську блокаду всім європейським портам і річкам від Ельби до Бреста. Осягнувши всі проблеми економічної боротьби з Британією, французький уряд на чолі з Наполеоном I вирішив застосувати стратегічну і довгострокову відповідь. Такою відповіддю стала система континентальної блокади, яка була запроваджена Берлінським декретом 21 листопада 1806 р. і поширювалась на всю територію Франції, союзних держав і окупованих територій європейських держав. Але на відміну від британської блокади, континентальна французька система передбачала досягнення стратегічної мети – перебудова правового, політичного та економічного життя європейських держав по зразку французьких реформ. В період с 1806 по 1809 рр. до французької континентальної системи приєднались під тиском Франції – Іспанія, Італійські держави, Нідерланди, Данія, Швеція, Росія, Австрія, Пруссія.

Фактично після проголошення Берлінського декрету, його доповнення – Міланських декретів 23 листопада та 17 грудня 1807 р. про посилення режиму блокади Британії та британськими постановами у відповідь (11–18 листопада 1807 р.) європейська морська торгівля практично була дезорганізована. Всі учасники блокади та контр блокади терпіли фінансові збитки та інфляцію. Франція в перші три роки блокади щорічно несла збитки від дефіциту зовнішньої торгівлі в розмірі 30 млн. франків. Об'єктивні потреби розвитку економіки змушували правлячі класи країн – учасниць блокади шукати вихід з її тисків. Англійські промисловці сконцентрувались на підкоренні ринків Латинської Америки і одночасно розвивали контрабандну торгівлю в Європі, намагаючись підірвати економіку Франції. Опинились у складному становищі і французькі буржуа. Під тиском їх вимог Наполеон з 1809 р. змушений був сам порушувати власні декрети: французьким та північноамериканським купцям він дозволив надавати ліцензії на торгівлю забороненими товарами, у тому числі англійськими. З 1810 р. видача ліцензій набуває у Франції масового характеру, викликаючи незадоволення з боку союзників. В свою чергу уряди Російської імперії та США використовували міжнародно-правову модель під назвою «принципи нейтральної торгівлі».

Слід відзначити, що колосальний по ресурсним затратам експеримент Наполеона I під назвою «континентальна блокада», який мав стратегічну мету збудувати нову універсальну імперію в Європі потерпів крах. Європейські учасники світової торгівлі початку XIX ст. мали різноспрямовані комерційні інтереси, що формувались століттями і спирались на специфіку власного господарства. Французький адміністративний примус не спрацював, але це була перша спроба побудувати європейський об'єднаний ринок на принципах нового буржуазного права.

Список використаних джерел:

1. *Crouzet F.* Wars, Blockade and Economic Change in Europe. 1792–1815 // *the Journal of Economic History*, 1964. № 4. P. 189. URL : <http://www.twirpx.com/file/2099771>
2. *Всемирная история: В 24 т. Европа под влиянием Франции.* Мн.: Литература, 1998, т. 16.
3. *Мюнклер. Г.* Империи. Логика господства над миром: от Древнего Рима до США. Москва: Кучково поле, 2015.
4. *Тарле Е. В.* Континентальная блокада. Исследования по истории промышленности и внешней торговли Франции в эпоху Наполеона I. / Сочинения. Т. III. Москва: АН СССР, 1958. 650 с.

СПЕЦИФІКА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Обушенко Н. М.

У системі трудового законодавства підзаконні нормативно-правові акти посідають своє особливе місце, що, в першу чергу, пов'язано із багатогранністю трудових правовідносин і специфікою їх регулювання. Варто зауважити, що, на відміну від упорядкування законів (первинного впорядкування), вона має вторинний, похідний характер. Водночас її вирішальне значення для розвитку правової системи України виявляється насамперед тоді, коли необхідно систематизувати значні за обсягом масиви підзаконних нормативно-правових актів, безпосередньо не пов'язаних із законами як актами, що мають вищу юридичну силу.

С. С. Алексєєв зазначає, що поняття «підзаконні акти» відображає одну спільну рису їх змісту – те, що вони ґрунтуються на законі, а також одну спільну особливість їх юридичної сили – те, що вони закону не суперечать. В іншому акти розглядуваної групи багато в чому різняться між собою, мають суттєві особливості як за змістом, так і за юридичною силою, причому останній із зазначених критеріїв стосовно підзаконних актів використовується в зв'язку з двома ознаками: 1) компетенцією правотворчого органу; 2) сферою дії акта. За цими ознаками всі підзаконні нормативні акти можуть бути поділені на чотири основні групи: загальні, місцеві, відомчі та локальні (внутрішньоорганізаційні) [1, 227–228].

Підзаконний нормативно-правовий акт – це акт, виданий відповідно до закону і такий, що не суперечить останньому. Підзаконний нормативний акт, поняття збиральне. Воно охоплює різні правові приписи – від актів вищих представницьких органів, Президента й Уряду до актів місцевих органів влади й управління. Усім цим актам притаманна одна спільна властивість – підзаконність.

Ю. А. Ведерніков та А. В. Папірна пишуть, що підзаконний нормативно-правовий акт – це документ, який видається компетентним органом або посадовою особою на підставі закону, відповідно до нього, для конкретизації та виконання законодавчих приписів і містить норми права. Підзаконність цих актів не означає їх меншу юридичну обов'язковість. Вони мають необхідну юридичну силу, але вона не має всезагальності та верховенства, притаманної законам. Юридична сила залежить від статусу органів держави, характеру та призначення цих актів [2, 133].

Варто процитувати і О. Ф. Скакун, яка вказує, що підзаконний нормативно-правовий акт – нормативний акт, виданий на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Слово «підзаконний», продовжує науковець, не означає меншу юридичну обов'язковість цього акта порівняно з нормативно-правовим актом. Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [3, 402]. Крім того, вчена вказує такі ключові ознаки підзаконного нормативно-правового акта: 1) містить вторинні (похідні) норми, що ухвалюються на основі закону, відповідають йому; 2) розвиває, конкретизує, деталізує первинні норми, що містяться в законах, з метою їх реалізації, або регулює забезпечувальні чи допоміжні суспільні відносини; 3) ухвалюється як колегіальним органом держави (уряд), так і уповноваженими особами (Генеральний прокурор); 4) залежно від виду має свою процедуру ухвалення, яка є не настільки суворою і деталізованою, як у разі ухвалення законів; 5) порівняно із законами кількість їх є більшою, оскільки суб'єктами їх ухвалення виступають як виконавчі (згори донизу), так і представницькі органи влади (органи місцевого самоврядування та їх посадові особи тощо). Підзаконність нормативно-правового акта означає його відповідність не лише законам, а й іншим актам, що мають більш високу юридичну силу. Акт нижчої державної інстанції має перебувати не лише «під законами», а й «під» нормативними актами всіх вищих державних органів, яким він покликаний відповідати [3, 411].

Досліджуючи сутність підзаконних нормативно-правових актів, необхідно вказати вимоги, яким має відповідати підзаконний акт як офіційний документ. До таких вимог слід віднести:

- реквізити;
- структуру;
- офіційне оприлюднення;
- державну реєстрацію.

1. Реквізити. Реквізити документа – це сукупність обов’язкових даних чи відомостей, установлених нормативно-правовими актами або чинними правилами діловодства для відповідних документів, без яких вони не можуть бути підставою для обліку, здійснення певних операцій і не мають юридичної сили. Підзаконний нормативно-правовий акт найчастіше містить такі реквізити: а) повну назву суб’єкта нормотворчості, вид документа, дату і місце ухвалення нормативного акта; датою документа є, відповідно, дата його підписання, затвердження, ухвалення, реєстрації або видання, вона оформлюється в цифровий або словесно-цифровий спосіб у такій послідовності: число, місяць, рік; б) власний номер; в) посаду та прізвище посадової особи, яка скріпила підписом нормативний акт тощо.

2. Структура. До структурних елементів нормативно-правового акта відносять назву (заголовок), преамбулу (вступ), основну (нормативну) частину, поділену на розділи, глави, статті, частини, пункти, підпункти й абзаци, додатки, прикінцеві та перехідні положення. Структура підзаконного нормативно-правового акта не має уніфікованого вигляду і залежить від його виду.

3. Офіційне оприлюднення. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів – це доведення їх текстів до відома громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій. Воно є самостійною стадією нормотворчого процесу, необхідною для створення дублікатів офіційного тексту ухвалених нормативних актів і визначення часу набуття ними чинності. Офіційне оприлюднення має формально-юридичне значення і полягає в нормативно врегульованому оголошенні від імені нормотворчого органу для загального відома повного і точного тексту ухваленого нормативного акта шляхом його розміщення у передбаченому законодавством офіційному виданні, на яке можна посилатися у зводах і збірках законодавства, в актах застосування норм права, друкованих наукових працях тощо.

4. Державна реєстрація. Державна реєстрація нормативно-правового акта полягає у проведенні правової експертизи на його відповідність Конституції та законодавству України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколам до неї, міжнародним договорам України, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України, зобов’язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЕС) і вимогам антикорупційної експертизи, а

також з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, а також в ухваленні рішення про державну реєстрацію цього акта, присвоєнні йому реєстраційного номера та занесенні до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Державній реєстрації підлягають нормативно-правові акти будь-якого різновиду (постанови, накази, інструкції тощо).

Таким чином, підзаконні нормативно-правові акти – це акти, що ухвалюються уповноваженими органами державної влади у встановленому законом порядку з метою доповнення, розширення та уточнення положень, які містяться у нормативно-правових актах, що мають вищу юридичну силу. Ключове ж призначення підзаконних НПА, на нашу думку, полягає у тому, щоб більш детально врегулювати правовідносини, які виникають у сфері праці. Обов'язково слід указати той факт, що дія підзаконних нормативно-правових актів у сфері праці може обмежуватись декількома факторами: по-перше, колом суб'єктів, на які спрямовано її регулюючий вплив; по-друге, територією (простором), на якій поширюється дія підзаконного акта; по-третє, деякі підзаконні нормативно-правові акти можуть мати тимчасовий характер (наприклад, стратегії, концепції тощо); по-четверте, дія підзаконного акта та можливості його впливу на суспільні відносини у сфері праці можуть обмежуватись суб'єктом, яким було ухвалено такий акт (у цьому випадку йдеться про локальні нормативно-правові акти).

Список використаних джерел:

1. *Алексеев С. С.* Общая теория права. Курс: в 2 т.: Т. 2. Москва: Юрид. лит., 1982. С. 227–228.
2. *Ведерніков Ю. А., Папірна А. В.* Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 333 с. (Серія: Вища освіта XXI століття).
3. *Скакун О. Ф.* Теорія права і держави: підруч. 3-тє вид. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 524 с.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В СУЧАСНОМУ СВІТІ ЧЕРЕЗ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: НОВІ ВИКЛИКИ

Кучук А. М.

Початок масштабних воєнних дій росією щодо України у лютому 2022 року підняв на порядок денний питання міжнародних інструментів захисту, актуалізувавши необхідність аналізу ефективності діяльності значної кількості міжнародних інституцій, зокрема, та вкотре спричинив дискусію про ефективність самого міжнародного права, його використання для протистояння агресору.

У цьому контексті важливим новий аспект проблематики, яка переважно розглядалась у межах міжнародно-правового дискурсу. Маю на увазі тематику співвідношення міжнародного права та національного права, якому з них віддавати пріоритет на національному рівні. До цього

слід додати й те, що у межах цього дискурсу переважно йшлося про вплив саме міжнародного права на зміну національного законодавства; такий виклад, на мою думку, є неповним та певною мірою спотворює загальне уявлення про природу та сутність міжнародного права. На підтвердження цієї тези наведу наступні положення.

По-перше, зазначу «багатовимірність» міжнародного права. Так, навіть у держав – учасниць одного і того ж міжнародного договору «функціонує» «своє» міжнародне право (такий стан може існувати через можливість держави висловити застереження про ті норми договору, які вони не буде імплементувати в національну систему права; як наслідок, міжнародний договір може містити як норми, що становлять «живе право», так і норми, що складають «мертве право»).

Додам, що різними міждержавними об'єднаннями (наприклад, Ліга арабських держав, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Організація Ісламського співробітництва та ін.) прийнято низку договорів, які містять норми, що кардинально відмінні від окремих положень, зокрема, наприклад, Загальної декларації прав людини (The Universal Declaration of Human Rights), міжнародних пактів про громадянські та політичні права (The International Covenant on Civil and Political Rights) і пакту про економічні, соціальні й культурні права (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Доволі показовим у цьому контексті є дещо різне розуміння змісту людських прав.

Водночас, майже вся навчальна література з міжнародного права «побудована» на положеннях, сформованих у межах західної правової культури. У цьому дослідженні я не маю на меті вказати на правильність чи помилковість такого підходу (тому не вступаю у дискусію з цього питання), моїм завданням є показати вплив національних систем права на становлення і розвиток міжнародного права. Особливості національного права багато у чому визначають і участь держави в формуванні міжнародного права та ті положення міжнародного права, які можуть бути імплементовані в національне право. Відтак, національне право є тим чинником, що визначає зміст міжнародного права.

Наведене дозволяє вести мову про взаємний вплив національного права та міжнародного права.

По-друге, існуючий, умовно висловлюючись, міжнародно-правовий механізм (система органів та організацій) була сформована переважно на початку другої половини ХХ століття і, відповідно, урахувала тогочасний стан розвитку суспільства. Так, наприклад, Статут Організації Об'єднаних Націй був прийнятий у 1945 році. (хоча варто згадати і про Підсумковий документ Усесвітнього саміту 2005 року, прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй). Водночас, зокрема, такі поняття як «гібридні війни», «інформаційні війни» не були відомі у той час (та й сприйняття цілої держави як терористичної

організації не набуло «буденного» сприйняття). У цьому контексті акцентую увагу на сьогоднішніх подіях в Україні. Назви українських населених пунктів – Буча, Гостомель, Ірпінь, Маріуполь та ін. – стали фактором сумнівів українців (і не тільки) у спроможності окремих міжнародних інституцій розв’язувати завдання, для яких їх було створено (особливо, в умовах, коли рішення не приймається через згоду держави, яка є агресором та сама ж вчинила збройний напад, розпочавши війну).

Хоча і в цьому контексті не можна не згадати наступні рішення щодо росії, прийняті міжнародними організаціями:

– виключення росії з Ради Європи (наголошу, що рішення про рекомендацію виключити росію було схвалено 216 голосами з 219 Парламентської Асамблеї Ради Європи; остаточне рішення було прийнято Комітетом міністрів Ради Європи; додаю, що цілком очевидно, що до складу організації, яка відстоює як основні цінності правовладдя, людські права та ін. не може входити держава, яка своєю діяльністю перманентно заперечує ці цінності);

– Парламентська Асамблея Ради Європи підтримала ідею (прийнявши відповідну резолюцію) про невідкладне створення міжнародного трибуналу щодо розслідування воєнних злочинів росії в Україні.

Водночас, означений мною аспект відображає (як і попередній) вплив подій на національному рівні (хоча не варто забувати про те, що війну почала сусідня держава; однак, не можна залишити і поза увагою, що те ж саме було вчинено і у 2014 році) на міжнародно-правові відносини, їх динаміку та можливі кардинальні зміни самого міжнародно-правового механізму.

Таким чином, в межах міжнародного права на особливу увагу заслуговує не тільки дискурс про вплив міжнародне право на національне, але й протилежний – про вплив національного права та подій в межах національних держав на міжнародне право та міжнародні відносини. Значною мірою рутинерський міжнародно-правовий механізм потребує суттєвого переосмислення, метою якого має стати його перереформування для ефективного виконання завдань, що ставлять до нього виклики ХХІ ст.

ПРАВО НАРОДУ НА СПРОТИВ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дячок О. О.

У частині 3 ст. 5 Конституції України закріплено: «Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами». А в наступній частині: «Ніхто не може узурпувати державну владу».

А які запобіжники щодо можливості останнього?

«Офіційний» коментар до Конституції України відповіді на це питання не дає, оскільки тут лише відтворено положення Основного Закону.

У мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 (справа про здійснення влади народом) зазначено:

«Розглядаючи положення частини четвертої статті 5 Конституції України «ніхто не може узурпувати державну владу» у системному зв'язку з положеннями частин другої, третьої цієї статті, іншими положеннями Основного Закону України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що узурпація державної влади означає неконституційне або незаконне її захоплення органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями.

Гарантією недопущення узурпації державної влади є, зокрема, закріплені Конституцією України принципи здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6) та положення, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19)».

Реалізація ж названих принципів можлива лише за наявності дієвого механізму стримувань і противаг. Але як бути, якщо такого механізму реально немає і відбувається узурпація влади? Як народ може відстояти своє право, закріплене у частині 3 ст. 5 Конституції України, і запобігти узурпації влади?

Слід зазначити, що історія знає немало випадків узурпації влади та запровадження антидемократичних державних режимів законно обраними чи призначеними посадовими особами: Б. Мусоліні в Італії, А. Зогу в Албанії, А. Гітлер у Німеччині, С. Хусейн в Іраку, Б. аль-Асад у Сирії, В. Путін в Росії. Ми були свідками подій, що у 2020 р. відбувалися у Білорусі, де за ст. 3 Конституції цієї держави єдиним джерелом державної влади і носієм суверенітету є народ, «будь-які дії щодо зміни конституційного ладу і досягнення державної влади насильницькими методами, а також шляхом іншого порушення законів Республіки Білорусь караються згідно із законом».

У ст. 69 Конституції України закріплено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Деякі з цих форм зазначені в інших статтях: мирні збори, мітинги, походи, демонстрації (ст. 39), референдарні ініціативи (частина 2 ст. 72), індивідуальні чи колективні письмові звернення (ст. 40). Однак, як показує досвід тієї ж Білорусі, використовуючи їх, неможливо запобігти узурпації влади.

У Преамбулі Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 записано: «Беручи до уваги, що

зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, а також, що створення такого світу, в якому люди матимуть свободу слова і переконань та будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії та гноблення...” З цього В. Головченко робить висновок, що «Декларація підтверджує право не лише народу, але й кожної окремої людини на повстання проти тиранії та гноблення».

У ст. 20 Основного Закону ФРН закріплено: «Якщо інші засоби не можуть бути використані, усі німці мають право на спротив будь-кому, хто здійснить спробу усунути цей (конституційний) лад».

Свого часу Португалія пережила авторитарний період, встановлений главою уряду А. Салазаром (1933–1974). У Конституції цієї держави є ст. 21, що має назву: «Право на спротив»: «Кожен користується правом чинити спротив будь-якому наказу, що завдає шкоди його правам і свободам та їх гарантіям, а також застосовувати силу для відсічі будь-якій агресії, якщо неможливо звернутися до представників властей». Хоча вона прямо не передбачає, на відміну від положення німецького Основного Закону, право на спротив у випадку посягання на конституційний лад.

Натомість Конституція Греції закінчується так: «Дотримання Конституції довіряється патріотизму греків, правом і обов'язком яких є здійснення всіма засобами спротиву будь-якій спробі відмінити її насильницьким шляхом» (частина 4 ст. 120). Прикметно, що це не лише право, а й обов'язок.

Стаття 32 Конституції Словаччини: «Громадяни мають право виявляти спротив кожному, хто посягає на демократичний порядок здійснення основних прав і свобод людини, передбачених цією Конституцією, якщо діяльність конституційних органів і діяльне використання засобів, передбачених законом, виявляються неможливими». Подібні положення є і в конституціях інших держав.

У проекті Конституції України від 01.07.1992 також пропонувалося закріпити право народу на спротив: «Стаття 9. Громадяни України мають право чинити опір будь-кому, хто намагатиметься протиправно ліквідувати демократичний конституційний лад України, встановлений цією Конституцією, якщо інші засоби не можуть бути використані». Однак у чинному Основному Законі таке положення не знайшло відображення.

Отже, як показує світова практика, запобіжником від можливої узурпації влади є, зокрема, конституційне положення на право народу на спротив.

Список використаних джерел:

1. Конституція України № 254к/96-вр від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами).
2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (04.05.2022).
3. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 (справа про здійснення влади народом). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text> (04.05.2022).
4. Проєкт Конституції України від 01.07.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2525-12#Text> (04.05.2022).
5. Конституции государств Европы: в 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Норма, 2001. Т. 1. 824 с. Т. 2. 840 с. Т. 3. 792 с.
6. Коментар до Конституції України / В. Б. Авер'янов [та ін.]; Інститут законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., випр. й доп. Київ, 1998. 410 с.
7. Головченко В. Право на повстання: за і проти. *Юридична газета online*. 25 січня 2019. № 2–3 (656–657). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/konstytutsiine-pravo/pravo-na-povstannya-za-i-proti.html> (02.05.2022).

ПІД ЗНАКОМ «Z»: ІДЕОЛОГІЧНИЙ ДРЕЙФ «ІІ РИМУ»

Колесников К. М.

Гене́за Москові́ї як імперії розпочалася за князювання Івана III Васильовича (1462–1505). На другу половину XV ст. припало кілька знакових подій, які, на думку сучасників, знаменували кінець Світу, а на думку сучасних фахівців, установили вододіл між Середньовіччям і Новим часом. Захоплення турками Константинополя (1453) і припинення ординського панування на Москві (1480) передували завершенню сьомого тисячоліття від створення Світу (7000 рік від С. С. = 1492 рік від Р. Х.). Цього року чекали на кінець Світу. Коли його не сталося, ці дві події було витлумачено на Москві як переміщення центру світової святості: у той час як у Греції іслам перемиг православ'я, у Московії відбулося зворотне – торжество православ'я над мусульманством. На рубежі XV–XVI ст. московіти вирішили, що з падінням Константинополя та Великої Орди їхній государ перетворився на єдиного незалежного правителя православного світу (Грузією свідомо знехтували). За законами середньовічного конфесійного мислення, коли тільки за носіями «істинної віри» визнавалося право на істинне буття, інші народи стають ніби неіснуючими. У такий спосіб, правитель Московії на мові цих понять перетворився на володаря всього Світу. В таких умовах політичний і конфесійний аспекти доктрини «Москва–ІІ Рим» з'єднуються в загальному теократичному значенні.

У посланнях інока псковського Єлеазарова монастиря Філофея можна побачити перший детальний виклад ідей великоросійського імперіалізму –

представлення Москви як охоронця православної християнської віри та прямого продовжувача низки імперій, що стала останнім утіленням величі старого Риму напередодні кінця Світу. Доктрину «Москва–III Рим» пов'язують із віковичним прагненням Московії до світового панування, котре успадкував СРСР, який зробив Москву, за словами М. О. Бердяєва, столицею Третього Інтернаціоналу.

Могутня Російська імперія, що виникла на фундаменті Московського царства внаслідок реформ Петра I та Єкатеріни II, насправді лише імітувала освічену європейську монархію. Розкішний фасад цієї будівлі, зведений зусиллями українців, греків, німців, іспанців, французів, болгар, сербо-хорватів і, певною мірою, самих московитів, тримався на плечах десятків мільйонів знедолених покріпачених селян. Куди б не приходила Російська імперія, всюди поширювалося рабство і безправ'я. Якими б прозахідними і модерновими не вдавалися петровські та єкатерининські реформи, вони фізично й ідеологічно ліквідували залишки незалежності низки громадських інституцій, у першу чергу, – церкви. Пётр I зі своїми прихильниками оновили й відполірували фасад новітньої православної імперії, створений за ідейними лекалами вихованців Києво-Могилянської академії. Основа цієї імперії, втім, залишалася старою, закладеною ще за Орди, що ґрунтувалася на свавіллі й рабстві. У свідомості Петрових реформаторів, зазначав Борис Успенський, активно діяли стереотипи попередньої культури, у низці випадків перетворення Петра можуть розглядатися як «кардинальні перейменування в рамках уже існуючого культурного коду». Так звана «Петровська Русь» не була ніяким антиподом «Московської Русі», хоч дуже й хотіла ним здаватися, адже, крім перейняття із Західної Європи низки зовнішніх ознак, змінювати нутро Московії ніхто не збирався. Якщо на Заході тривав процес повільного звільнення особистості, на Москві за Петра та його наступників кріпосне рабство тільки посилювалося, бо людина і суспільство за давньою ординською звичкою були пожертвовані молоху великодержавної могутності.

Московія ніколи так і не стала переходом першого і другого Риму ані в Рим третій, ані в новий Єрусалим; на її варварському ґрунті не сталося *translatio imperii* чи *sacer transitus*. Після ідейного відриву від ординського коріння і незграбних спроб видати себе за Русь-Росію, подаючи себе то як наступницю Візантії, то як спадкоємицю Європи, вона перетворилася на зловісну її тінь. Модерна Московія-Росія – це повністю похідне від Європи похмуре утворення, в якому будь-яка взята на озброєння ідеологія вкрай викривлено відбиває існуючу дійсність, намагаючись підфарбувати та якось ушляхетнити непривабливу реальність. Будь-яка офіційна ідеологія на Москві стає, образно кажучи, новорічною маскою зайчика чи котика, що приховує огидне обличчя патологічного серійного маніяка. Як би не позиціонувала себе Москва – як другий Київ, новий Єрусалим, третій Рим або третій Інтернаціонал – вона завжди залишалася деспотичною державою-

монстром із кріпаками й холопами знизу та царем-богом зверху замість громадянського суспільства. Московія-Росія це – ніяка не Європа, не Азія і не Євразія, це – тінь, негатив чи то антипод Європи.

Нині на Москві оформлюється новітня Z-ідеологія, в теоретичній основі якої лежить доктрина русаго фашизму. На відміну від усіх попередніх офіційних ідеологем, вона не камуфлює деспотично-маніакальну природу російської державності, а навпаки нею демонстративно хизується. Втім, ця доктрина, як і все в нинішній РФ, гібридна: в ній усі ключові поняття називаються навпаки. Рашистський неонацизм, наприклад, зветься антифашизмом. Усе наскрізь просякнуте брехнею, кривдою у метафізичному сенсі. РФ дуже схожа на показаний у дитячому радянському кінофільмі «Чарівний голос Джельсаміно» (за мотивами казки Джанні Родарі) диктаторський режим, який заборонив усі речі називати своїми іменами. Ранньомодерна Московія, привласнивши собі ім'я «Росія» та вкравши в Україні історію Русі, розпочала процес власного переродження. Сучасна Росія, подібно «історичній Росії» та Радянському Союзу, стала справжнім симулякром: вона не є сама собою, вона завжди хоче бути чимось або кимось іншим. Чи потрібна світу така потвора з явними ознаками клінічної шизофренії? Так давайте ж побажаємо нинішній «Росії» швидкої наглої смерті. Майже тисячоліття тому Нестор-літописець писав із приводу чергової пошесті зі Сходу: «Були обри тілом великі, а умом горді, і винищив їх Бог, і померли всі, і не залишилося жодного обрина; і є на Русі донині прислів'я: «погібоша аки обри», і нема ні племені їхнього, ні наслідника».

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма. Москва, 1990.
2. Бердяев Н. А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века. О России и русской философской культуре. Москва, 1990. С. 43–271.
3. Громов М. Н., Козлов Н. С. Русская философская мысль X–XVII веков. Москва: Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
4. Капитанов С. М. Об идеалистической трактовке некоторых вопросов истории русской политической мысли в зарубежной историографии. Византийский временник. Т. XI. 1956. С. 310–324.
5. Повість врем'яних літ: Літопис (за Іпатським списком) / пер. з давньорус., післяслово та комент. В. В. Яременка. Київ: Радянський письменник, 1990. 558 с.
6. Успенский Б. А. Отзвуки концепции «Москва – Третий Рим» в идеологии Петра Первого. Б. А. Успенский. Избранные труды. Том 1. Семиотика истории. Семиотика культуры. Москва: Гнозис, 1994. 432 с. С. 60–74.
7. Stremoukhoff D. Moscow the Third Rome: of the Doctrine. Speculum. 1953. Vol. XXVIII. № 1.

*Секція 4. Верховенство права у кримінальному провадженні
та оперативно-розшуковій діяльності:
національна доктрина в умовах глобалізації*

**НОВЕЛИ КПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЗАМІСТЬ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ**

Гурбанова Н. Н.

24 лютого 2022 року почалось повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію нашої суверенної держави. Тисячі злочинів, що вчиняються в Україні в умовах військових дій, зумовили внесення певних корективів та нових механізмів до вітчизняного Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України). Розглянемо основні новації.

Отримала відображення нова стаття 616 КПК України, яка регламентує процедуру скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміну запобіжного заходу з інших підстав. Згідно із ч. 1 ст. 616 КПК України, підозрювані, обвинувачені, які під час досудового розслідування або судового розгляду тримаються під вартою, мають право звернутися до прокурора із клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [1]. Прокурор за результатом розгляду вказаного клопотання має звернутися до слідчого судді із клопотанням про скасування запобіжного заходу щодо такої особи.

Проте не всі особи, які мають бажання, можуть звертатися з таким клопотанням до прокурорів. Винятки перелічені у п. 2 ч. 1 ст. 616 КПК України.

Клопотання про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період повинно містити:

– виклад обставин, які свідчать про те, що особа підпадає під проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, та висновок про придатність особи до несення військової служби в умовах воєнного стану;

– виклад обставин, які вказують на те, що відсутні ризики, передбачені частиною першою статті 177 цього Кодексу, а також ризик ухилення особи, стосовно якої пропонується скасувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, від проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [1].

На наш погляд, логіка законодавця цілком обґрунтована та має місце на життя, бо під час воєнної агресії країни-агресора є нагальна необхідність у досвідчених військових, які можуть якісно використовувати зброю та дотримуватися всіх правил та звичаїв війни з метою захисту теренів України.

Проте є декілька обставин, які не дають новій статті КПК України широкого та швидкого правозастосування.

По-перше, із військовими діями, що точаться по всій нашій державі, більше 120 судів зазнали руйнації та вимушені змінити свою територіальну підсудність. Перелік судів постійно доповнюється і виникає потреба у переправленні всіх справ до нових регіонів, що не може відбуватися швидко, а особливо у воєнний стан. Об'єктивним є те, що рівень відправлення правосуддя зменшився, що негативним чином впливає на правозастосовну практику. І попри законодавче закріплення того, що клопотання про зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею невідкладно, нажаль зараз це складно реалізувати, особливо з переїздом судів до інших областей і неможливістю дотримуватись строків передбачених Законом. Більше того, прокурори не поспішають подавати такі клопотання до суду, що також гальмує процес реалізації новели КПК України.

По-друге, клопотання має бути якісно обґрунтованим та мати в собі документи, які підтверджують військовий досвід особи, яка бажає змінити запобіжний захід. Такими документами можуть бути воєнні відзнаки; нагрудні знаки; військовий квиток тощо. У тексті клопотання має знайти відображення відсутності ризиків передбачених ст. 177 КПК України.

В разі задоволення судом такого клопотання, то підозрюваний має невідкладно, не пізніше 24 годин, з'явитися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації. У разі нез'явлення такої особи до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації прокурор подає клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Контроль за виконанням Ухвали слідчого судді або суду про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період покладається на прокурора [1].

Дискусійним є питання про швидке прибуття особи до центру комплектування, особливо через введення комендантської години та наприклад територіальну віддаленість від місця реєстрації.

Підводячи підсумок слід вказати, що нова 616 стаття КПК України безумовно є позитивним зрушенням і знаковими поліпшеннями кримінального процесу, проте через активні бойові дії, зміну територіальної підсудності судів наразі ми не можемо казати, що ця стаття знаходить активну реалізацію. Відсутність доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень також не надає можливості проаналізувати Ухвали слідчих суддів та мотивацію того чи іншого рішення. Проте, маємо надію, що сторони кримінального провадження будуть докладати максимум зусиль для поповнення лав наших Збройних сил України реальними професіоналами, які виявляють бажання боронити свою Батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17#Text> (дата звернення 18.04.2022).

2. Проект Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану від 03.03.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39256> (дата звернення 18.04.2022).

ПРИНЦИПИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Олексієнко Т. В.

Повнота дотримання основних принципів судово-експертної діяльності є однією з основ забезпечення верховенства права. Принцип верховенства права закріплений у ст. 8 Конституції України. У ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України він розглядається в контексті кримінального провадження як процесу та передбачає визнання людини, її права та свободи найвищими цінностями, які визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Експертне забезпечення кримінального провадження, шляхом залучення фахівців зі спеціальними знаннями – судових експертів, – є одним з елементів механізму забезпечення принципу верховенства права. Зважаючи на те, що експертизи у судовому провадженні забезпечують виконання основних засад судочинства, їх використання є надзвичайно актуальним питанням у дотриманні верховенства права.

Судова експертиза та висновок експерта як доказ у кримінальному провадженні доволі часто виконують функцію забезпечення реалізації таких засад судочинства: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Належний професійний рівень дослідження забезпечується дотриманням принципів судово-експертної діяльності, що законодавчо закріплені у ст.3 Закону України «Про судову експертизу». До них відносять принципи законності, незалежності, об'єктивності та повноти дослідження.

Важливим у контексті судового розгляду є забезпечення незалежності судового експерта. Експерт має надати об'єктивний та неупереджений висновок за результатами особисто проведеного дослідження. Проте досить часто у сторін кримінального провадження виникає питання щодо задоволення експертом виключно інтересів сторони, яка його залучає. Виникнення такої думки ставить під сумнів дотримання принципів судово-експертної діяльності.

Висновок експерта є окремим джерелом доказів у судових справах, і може мати вирішальний вплив на оцінку і прийняття фактів. Враховуючи даний фактор та природу формування висновку експерта шляхом застосування спеціальних знань, останній у кожному разі має бути незалежним та безстороннім. Важливим підґрунтям незалежності та безсторонності є принцип законності, який в юридичній практиці досить тісно пов'язаний з принципом верховенства права. Також важливим елементом унеможливлення ситуації залежності є законодавчо визначена можливість залучення судового експерта іншою стороною кримінального провадження (ст. 243–244 КПК), чи проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 332 КПК). Крім того, важливе значення має реалізація права на додаткову та повторну експертизи. Експертне дослідження в контексті даних видів експертиз дає можливість більш ґрунтовно та повно розкрити об'єкт, враховуючи додаткові факти справи та питання, що могли виникнути у ході розслідування. Зазначені правові важелі дозволяють забезпечити від порушення принципів незалежності та об'єктивності.

Принцип верховенства права у процесуальному аспекті судової експертної практики реалізується через рівність сторін, їх змагальність і свободу надання доказів.

Так, у ст. 242 КПК України законодавчо визначено проведення експертизи експертом, експертами чи експертною установою, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту. Таким чином, всі сторони провадження мають рівне право звернення до уповноваженого суб'єкта про вирішення питання проведення експертизи. Рівність прав сторін проявляється також у наданні запитань для вирішення експертом, які можуть бути включені до ухвали на проведення експертизи, можливості проведення допиту експерта у судовому засіданні, можливості надання клопотання про призначення інших експертиз у провадженні.

Принцип змагальності передбачає можливість реалізації сторонами провадження своїх процесуальних прав у рамках, визначених та встановлених законодавством. Яскравим проявом реалізації принципу змагальності у експертній практиці є законодавчо визначене право надання висновку експерта обома сторонами. Зазначене право тісно пов'язане із свободою надання доказів сторонами, яке також проявляється у наданні додаткових доказів, шляхом виконання клопотання експерта.

Повнота дослідження в експертній практиці залежить від чітко визначеної мети дослідження, яка визначається змістом поставленого на вирішення експертизи запитання. Принцип повноти в судово-експертній діяльності забезпечується як всебічним дослідженням аспектів об'єктів дослідження, так і повнотою та якістю наданих на дослідження матеріалів. Так, повнота та якість матеріалів дослідження визначаються допустимістю і належністю об'єктів, які надаються для проведення експертизи, що в подальшому може вплинути на допустимість висновку експерта як доказу кримінальному провадженні.

Таким чином, законодавче забезпечення та підтримка виконання, дотримання і відповідності принципів судово-експертної діяльності є важливою складовою реалізації основних засад судочинства в контексті верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України (дата оновлення 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.04.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (дата оновлення 23.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2256> (дата звернення 26.04.2022).

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (дата оновлення 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 26.04.2022).

МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Дивнич А. В.

Забезпечення швидкого та неупередженого розслідування у кримінальному провадженні в сфері публічних закупівель неможливе без використання спеціальних знань експерта-економіста. Одним з найпоширеніших порушень є закупівля бюджетними організаціями товарів, робіт чи послуг за завищеними цінами.

У ряді випадків механізм такої закупівлі передбачає спочатку проведення тендеру та укладення господарського договору з дотриманням вимог чинного законодавства. У подальшому, шляхом укладання додаткової угоди чи кількох угод, змінюється ціна договору, що призводить до перевищення передбачених кошторисом видатків.

В експертній практиці до категорії проблемних питань завжди відносилася можливість дослідження матеріалів перевірок органів державного фінансового та податкового контролю, в яких зафіксовано наслідки порушення чинного законодавства з правовою оцінкою діянь службових осіб. До таких наслідків найчастіше відносилася здійснення певних господарських операцій, що могли трактуватися як «нереальні», «фіктивні» тощо, тобто такі, що фактично не відбулися та не мають юридичної сили.

Також в окремих матеріалах перевірок має місце визнання «незаконними» вже не господарських операцій, а господарських договорів у цілому. До них, зокрема, відносилися і договори поставки, за якими рух товару і грошових коштів за поставлені товари відбувався, тобто факт здійснення господарських операцій не піддавався сумніву.

У ситуації, коли під час перевірки здійснених публічних закупівель зафіксовано необґрунтоване збільшення ціни на предмет закупівлі понад 10 відсотків, або непропорційне збільшення ціни на такий товар на ринку, або взагалі без коливань ціни на нього, органом контролю фіксується факт порушення вимог п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII. Платежі за такими закупівлями не мають здійснюватися, оскільки «зобов'язання, взяті учасником бюджетного процесу ... з перевищенням повноважень не вважаються бюджетними зобов'язаннями» (ч. 4 ст. 48 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 № 2456-VI).

З вищевказаних міркувань, окремими науковцями висловлюється припущення щодо розширених можливостей судової економічної експертизи. Так, Меденцевим А. М. у рамках проведення виокремленої ним «фінансово-економічної експертизи» зазначається, що дослідженню підлягають питання «документальної обґрунтованості аналізу доцільності ... укладання угод, контрактів» [1, 110].

Поряд з цим, вчені-криміналісти завжди наголошували на оцінці будь-якого процесуального джерела доказів (до яких належать також висновки експертів) у кримінальному провадженні за критеріями їх належності та допустимості [2, 235]. Відповідно до ч. 1 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України.

У ч. 1 ст. 175 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV визначено, що «майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України». Тобто, взаємовідносини між замовником – бюджетною установою, та постачальником – суб'єктом господарювання, регулюються главою 16 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV, статтею 204 якого передбачено: «Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним». Тобто, у разі прийняття експертом-економістом у дослідженні в якості вихідних умов «незаконності» без наявності відповідного рішення суду стосовно укладених договорів чи додаткових угод, якими змінено початкові істотні умови договору публічної закупівлі, складений ним висновок експерта може бути визнаний як недопустимий доказ.

Слід зазначити, що до завдань судової економічної експертизи не належить встановлення фактів порушення законодавства, визначення винних осіб, оцінка діянь осіб стосовно дотримання вимог чинного законодавства, зокрема, при проведенні процедури публічних закупівель.

До таких завдань також не належить встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою і шкодою, що виникла у потерпілої сторони, оскільки в основу встановлення такого зв'язку покладено доведеність протиправності поведінки особи, що порушила вимоги закону або договору.

Натомість, документальному дослідженню можуть підлягати висновки перевірок у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт (з урахуванням висновків інших видів експертиз), а також обсягів здійснених господарських операцій учасниками закупівлі та проведення відповідних розрахунків.

Таким чином, дослідження, яким передбачається здійснення юридичної оцінки правомірності укладання угод, не входить до спеціальних знань судового експерта-економіста. Можливості судової економічної експертизи при розслідуванні злочинів у сфері публічних закупівель стосуються, передусім, документальної обґрунтованості оформлення господарських операцій, документальне підтвердження здійснення господарської операції з надлишкового (не передбаченого початковим договором) перерахування грошових коштів.

Список використаних джерел:

1. *Меденцев А. М.* Експертизи при розслідуванні злочинів у сфері державних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 13. Т. 2. С. 109 – 111. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_2/32.pdf

2. *Пучко Д. В.* Належність і допустимість висновку експерта як критерії оцінювання судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків: Право, 2020. Вип. 22. С. 226–239. URL: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.17>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Батраченко Т. С.

За умов стрімкого зростання кіберризиків і кіберзагроз важливим є моніторинг сучасного стану кібербезпеки нашої країни, висвітлення основних проблем розбудови національної системи кіберзахисту та визначення напрямів їх вирішення. При цьому потрібен як аналіз вже реалізованих заходів у сфері захисту комп'ютерних і телекомунікаційних мереж від кібератак, так і визначення потрібних для реалізації заходів щодо створення умов для безпечного функціонування кіберпростору [1]. Протидія кіберзлочинності перед усім має ефективно бути реалізована на державному рівні у розробках дійових концепцій та законодавчої бази в цілому. Так, для реалізації державної політики щодо захисту в кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації прийнято Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» Цей Закон став основою розвитку державної системи захисту від мережевих погроз шляхом закладення засад протидії кіберзлочинності.

Принцип верховенства права за своїм змістом охоплює комплекс національних інститутів, правових механізмів та процедур, обов'язкових для того, аби особа мала можливість захистити свої права, свободи і законні інтереси від сваволі з боку держави (її органів і службових осіб), зберегти свою гідність. Стандарти цього комплексу частково вироблені на міжнародному рівні в рамках ООН, але здебільшого сформульовані статутними органами Ради Європи в їх намаганні створити єдиний європейський правопорядок. Ці стандарти містяться у рекомендаціях Комітету міністрів РЄ, резолюціях ПАРЄ, рішеннях Європейського суду з прав людини [2]. Потрібно зазначити, що такі засади верховенства права знайшли відображення і при розробці законодавства у реалізації забезпечення кібербезпеки та протидії кіберзлочинності.

Так, у стратегії боротьби з кіберзлочинністю доречним є залучення досвіду США у сфері кібербезпеки, що передбачає державно-приватну політику взаємодії державних органів та волонтерських організацій. Система своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації кіберзагроз може бути створена із залученням волонтерських організацій. Передбачено підвищення цифрової грамотності громадян і культури безпеки поведінки в кіберпросторі, обмін інформацією про кіберзагрози і координацію команд реагування на комп'ютерні надзвичайні події із правоохоронними органами. Для громадян, представників промисловості та бізнесу функціонують консультаційні пункти. Такі заходи у взаємодії державних та волонтерських/недержавних організацій має ефективну протидію кіберзагрозам, що наразі стають дедалі частішими [3, 142].

Значну роль як у міжнародній, так і в українській юридичній практиці відіграли рішення Європейського суду з прав людини щодо реалізації принципу верховенства права. Так, Європейський суд з прав людини розкриває зміст принципу верховенства права через формулювання вимог, які він виводить з нього. Однією з них є вимога про якість закону, під яким мають на увазі положення нормативно-правового акта (п. 27 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Круслен проти Франції» від 24 квітня 1990 року) [4, 91]. Європейський суд з прав людини розкриває сутність принципу верховенства права з точки зору дотримання та захисту основних прав і свобод людини, визнаючи людину найвищою соціальною цінністю. Отже, можемо стверджувати, що аналіз та втілення Європейського досвіду у вітчизняне законодавство, а зокрема у розробку основних засад забезпечення кібербезпеки України дасть змогу не тільки сприяти євроінтеграції нашої країни, але і результативному захисту прав та свобод в сфері кібербезпеки.

Отже, проблема ефективного забезпечення кібербезпеки потребує комплексного вирішення і вимагає скоординованих дій на національному, регіональному та міжнародному рівнях для запобігання, підготовки, реагування та відновлення інцидентів з боку органів влади, приватного сектора і громадянського суспільства. З огляду на сучасні суспільно-політичні та інформаційні виклики визначення політичних, науково-

технічних, організаційних та просвітницьких напрямів конструювання ефективної системи кіберзахисту у рамках комплексної протидії кіберзагрозам сприятиме формуванню ефективного механізму протидії загрозам у кібернетичній сфері, випереджальному реагуванню на динамічні зміни у кіберпросторі, розробленню та впровадженню ефективних засобів та інструментів можливої відповіді на агресію у кіберпросторі, яка може застосовуватись як засіб стримування військових конфліктів та загроз у кіберпросторі.

Список використаних джерел:

1. Трофименко О. Кібербезпека в Україні: аналіз сучасного стану. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12213/statya_Trofymenko_Prokop_Loginova_Zadereyko_CYBERSECURITY%20OF%20UKRAINE.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Юрінфо. *Верховенство права*. URL: <http://meگو.info/матеріал>
3. Стежко С. М., Шевченко Т. О. Сучасний досвід США у сфері забезпечення кібербезпеки. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 142.
4. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права: дис. ... к.ю.н. Київ, 2017. С. 91.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ Єфімова І. В., Сухацька І. Ю.

Реалії сьогодення, як ніколи, потребують верховенства державних та міжнародних правових законодавчих актів, виконання яких стає основою миру та злагоди.

Призначення та проведення судової експертизи має чітке правове нормування. Не зайвим буде нагадати, що експертну діяльність регламентує низка законів та нормативно-правових актів.

Однак чинний Закон України «Про судову експертизу» був прийнятий ще в 1994 році й на сьогодні, базуючись на досвіді *вітчизняних* експертів та відповідно до міжнародних вимог, проведені судової реформи, в рамках якої судова експертиза є невід'ємною складовою судової системи», потребує суттєвого оновлення, встановлення нових підходів до здійснення судово-експертної діяльності, що обумовило прийняття нового закону про судово-експертну діяльність» (пояснення О. Банчука).

Кабінет Міністрів схвалив проєкт Закону «Про судово-експертну діяльність» (опубліковано 04.11.2021 року), яким, зокрема:

– закріплюються основоположні терміни у сфері судово-експертної діяльності: «експертна ініціатива», «кваліфікація судового експерта», «методика проведення судової експертизи», «судово-експертна діяльність»;

– удосконалюється державне регулювання судово-експертної діяльності, в тому числі шляхом визначення державного органу, що відповідатиме за формування загальних засад політики у сфері судово-експертної діяльності, – Міністерство юстиції України;

– закріплюються види відповідальності судового експерта, засади дисциплінарної відповідальності, підстави притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень, порядок утворення дисциплінарної комісії судових експертів та її діяльності;

– врегульовується питання самоврядування приватних судових експертів, зокрема визначає правовий статус Асоціації приватних судових експертів України, як самоврядної організації приватних судових експертів та її повноваження. Також визначаються її керівні органи та передбачається, що судові експерти входитимуть до неї на добровільних засадах. Судові експерти надаватимуть більше платних послуг. Також пропонується врегулювати питання, щодо кваліфікаційної оцінки судових експертів та регламентується багато інших аспектів в сфері судової експертизи та експертної діяльності.

Є важливим для всіх осіб та установ, що на законодавчому рівні закріплюються основоположні терміни у сфері судово-експертної діяльності з метою єдиного підходу до їх вживання у правозастосовчій діяльності. До таких термінів відносяться: «експертна ініціатива», «кваліфікація судового експерта», «методика проведення судової експертизи», «судово-експертна діяльність».

Закон удосконалює державне регулювання судово-експертної діяльності, в тому числі, шляхом визначення державного органу, що буде відповідати за формування загальних засад політики у сфері судово-експертної діяльності. Таким органом визначено Міністерство юстиції України, на який покладено забезпечення організації роботи Координаційної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті, забезпечення організації роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Мін'юсті і Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті; забезпечення ведення Державного реєстру атестованих судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз.

Закон також розширює перелік видів судових експертиз, які можуть проводитися «приватними» судовими експертами, шляхом відмови від застарілого поняття «криміналістичні експертизи». Проектом Закону систематизуються та уніфікуються норми, що регулюють порядок організації та проведення судових експертиз. Зокрема, закріплюється положення щодо підстав проведення судових експертиз, встановлюються граничні строки проведення судової експертизи та встановлюється порядок обчислення строків виконання експертизи. Треба відмітити, що вперше в спеціальному Законі пропонується визначити категорії судових експертиз за процесуальною ознакою – первинна, додаткова, повторна, комісійна та комплексна та особливості організації їх проведення. Також пропонується затвердити вимоги до форми та змісту висновку експерта, які поєднують у собі положення всіх процесуальних законів.

Чітко розмежовується поняття «суб'єкт судово-експертної діяльності» та «суб'єкт проведення судової експертизи», визначає порядок проходження професійної підготовки, присвоєння та підвищення кваліфікації судового експерта. Так, проектом Закону пропонується змінити визначену Законом України «Про судову експертизу» процедуру підготовки, стажування та атестації судових експертів, відмовившись від необхідності періодичного підтвердження кваліфікації судового експерта. Акцент робитиметься на підвищенні кваліфікації судового експерта.

Крім того, законопроектом пропонується закріпити види відповідальності судового експерта, засади дисциплінарної відповідальності, підстави притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень, порядок утворення дисциплінарної комісії судових експертів та її діяльності.

Судова експертиза є одним з головних складових процесу доказування у кримінальних провадженнях та в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності. Висновки, надані судовим експертом, в процесі досудового провадження та судового розгляду стають основою доказової бази при розслідуванні всіх видів кримінальних правопорушень та відіграють важливу, а іноді вирішальну роль.

Список використаних джерел:

1. Моніторинг законодавства як елемент нової філософії у формуванні правової політики України. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/201214_montoring-zakonodavstva-yak-element-novo-flosof-u-formuvann-pravovo-poltiki-ukrani?fbclid=IwAR1ueBqN_kiFCGDAuh0r6zcMcaWb86qX4rFoVixcp5tORaYUvSqLOjRVYgk
2. Моніторинговий звіт за 2020 рік. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/01/19/20210119145116-22.pdf>
3. Общая теория государства и права. Академический курс в 2 томах / под ред. проф. М. Н. Марченко. Том 2. Теория права. Москва: Зерцало, 1998. 640 с.
4. Самоврядування судових експертів – право чи обов'язок? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/204967_samovryaduvannya-sudovikh-ekspertv---pravo-chi-obovyazok

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Карнаухов О. В.

Верховенство права у кримінальному провадженні та оперативно-розшукової діяльності суверенної держави може бути гарантоване реалізацією теорії криміналістичного забезпечення.

Формуванню теорії криміналістичного забезпечення сприяли фундаментальні розробки основ кримінального судочинства таких відомих учених, як С. А. Альберт, Ю. М. Грошевий, М. М. Міхеєнко, М. С. Строгович, П. І. Репешко, Л. М. Лобойко та ін.

Методологічні, науково-практичні та організаційні проблеми виявлення і досудового розслідування кримінальних правопорушень досліджували вчені: В. В. Варава, Н. С. Карпов, П. В. Цимбал, В. В. Лисенко, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та ін.

Подальшу розробку основ теорії криміналістичного забезпечення здійснювали вчені: В. П. Бахін, О. Н. Колісниченко, І. О. Ієрусалімов, Є. Д. Лук'янчиков, Г. Ф. Матусовський та ін.

Логіка побудови системи криміналістичного забезпечення з виявлення та досудового розслідування кримінальних правопорушень органами кримінальної юрисдикції та її подальшої реалізації ґрунтується на тому, що складові системи криміналістичного забезпечення не суперечать одна одній. У ході їхньої одночасної роботи з'являється новий результат, який сприяє досягненню мети кримінального судочинства.

Обов'язковою умовою діяльності системи криміналістичного забезпечення є наявність зворотного зв'язку між її складовими (підсистемами) та іншими соціальними системами. Зворотній зв'язок – вплив результатів функціонування системи на характер цього функціонування. [1, 241]

В юридичній науці діяльність за таких умов визначається як взаємодія, хоча це поняття тлумачиться неоднозначно. Проте, попри все різноманіття інтерпретацій, взаємодію розглядають лише у широкому і вузькому значенні. [2, 18]

Взаємодія – це такий стан зв'язків між підсистемами, який характеризується їх безперервною дією і впливом одна на одну.

Мета досягається лише тоді, коли підсистеми, діючи одночасно, при цьому не просто взаємодіють, а сприяють, допомагаючи одна одній. Адже в разі додавання одних результатів до інших відбуватиметься не системна а послідовна робота окремих не пов'язаних між собою елементів.

Зв'язки між підсистемами системи криміналістичного забезпечення мають бути суттєвими й органічними. Вони (зв'язки) є проявом внутрішньої функціональної сутності підсистем та відображають зміст і цільову спрямованість діяльності системи в цілому.

Взаємосприяння між підсистемами системи криміналістичного забезпечення, а також її в більшій системі стає можливим завдяки тому, що вони, як і сама система криміналістичного забезпечення є дисипативними, оскільки оперують поза рівноваги та мають зворотний зв'язок, який існує як між ними та самою системою, в яку вони входять, та іншими соціальними системами.

При цьому процес і результат системної взаємодії чи одночасної роботи складових системи відрізняються від процесів і результатів окремої роботи елементів системи, тому що результат системної роботи, а також і її процес ніби «узгоджений» з елементами системи, тобто наявна когерентність (*лат. cohaerens* – «взаємопов'язаний») [3, 332] не лише її складових, але й засобів, способів і методів їх роботи. Завдяки цій

когерентності процес системного взаємospрияння наділяє ціле новими функціями та властивостями, які відсутні в окремих елементів системи. І вони (*підсистеми*), втрачаючи самостійність, можуть втратити чи залишити невикористаними деякі функції, які не потрібні у системній роботі, а сама нова система набуває інших функцій та досягає нових результатів, що визначається науковцями як емерджентність.

Феномен виникнення нових результатів під час роботи системи в науці має назву емерджентності (англ. *emergence* = «виникнення, поява нового», від лат. *emergere* = «з'являтися» [3, 825] та є основним проявом системної взаємодії шляхом взаємospрияння.

Вони (*нові результати*) виникають із взаємодії чи взаємospрияння підсистем та нових взаємовідносин між ними, яких не лише не було у окремих підсистем, але й не могло бути.

Формуючи основи методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, ми виходимо з раціоналізації видів забезпечення цієї діяльності, обмежуючи їх кількість лише тими, які б у конкретному визначенні давали конкретний результат і відповідали б таким критеріям, як предметність, повнота, несуперечливість, можливість інтерпретації, перевіреність, достовірність.

Також, ми вважаємо, що не є тотожними поняття: «криміналістичне забезпечення» та «система криміналістичного забезпечення» тому що перше саме по собі є метою, тобто «спеціальним станом», котрий як невід'ємна частина організації суспільства має забезпечувальний характер та дає змогу суспільству протистояти злочинним проявам і займатися їх профілактикою, а система криміналістичного забезпечення – це модель або формалізований опис усього комплексу взаємопов'язаних спільною метою елементів (підсистем), що сприяють одна одній, та зв'язків між ними.

Саме подальша розробка теорії криміналістичного забезпечення в напрямі дослідження окремих видів діяльності органів кримінальної юрисдикції сприятиме вдосконаленню їхньої роботи.

Отже, під «криміналістичним забезпеченням» ми розуміємо багатогранний феномен, який має потрібне тлумачення:

– по-перше, це встановлений обов'язок імперативного характеру державних органів з виявлення та задоволення потреб органів кримінальної юрисдикції та суду з створення необхідних умов, розробки, вдосконалення та системного впровадження в правоохоронну й судову діяльність науково-практичних методів та науково-технічних засобів;

– по-друге, це статична структура – всеосяжна система, що задовольняє суспільні потреби в підтримці громадського порядку та гарантування його у подальшому і складається з нормативно-правового, організаційно-кадрового, технічного та інформаційно-методичного забезпечення;

– по-третє, це динамічна діяльність уповноважених суб'єктів, яка впливає з установленого обов'язку та з визначених напрямів забезпечення і спрямована на реалізацію владних повноважень органів кримінальної юрисдикції та суду для виконання завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Додонов А. Г., Ландэ Д. В. Живучесть информационных систем. Киев: Наукова думка, 2011. 256 с.
2. Федчак І. А. Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2009. 18 с.
3. Современный словарь иностранных слов / под ред. А. Н. Булыко. Изд. 2-е., испр. и доп. Москва: Мартин. 2005. 848 с.

ФІЛОСОФІЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ» ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА Коросташова І. М.

В Законі України «Про Національну поліцію» 2015 року, законодавцем правоохоронної діяльності закладено філософію побудови поліції, як сервісної служби. Саме така філософія діяльності поліції та інших органів публічної влади за міжнародними стандартами притаманна демократичному суспільству, заснованому на верховенстві права.

Дослідження статусу та повноважень поліції присвячено значний масив наукових праць, серед них і такі, що присвячені питанням новітньої філософії ЗУ «Про національну поліцію», це дослідження: Денисюка Д. С., Коросташової І. М., Ластовича Д. М., Мінки Т. П., Миронюка Р. В., Легези Є. О., Трояна В. А., Юхно О. О. та інших науковців. Попри це, зазначена проблематика не втрачає своєї актуальності.

Національна поліція України є органом правопорядку широкої спеціалізації, що уповноважений на здійснення кримінально-правового захисту та адміністративно-правової охорони [1, 51]. Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про Національну поліцію» – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку [2]. В нормах вказаного закону, законодавець визначив основні завдання поліції, якими є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку, 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави; 3) протидії злочинності; 4) у межах, визначених законом; послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2, ст. 2]. Вказане свідчить про те, що основні повноваження поліції зараховані законодавцем до категорії «послуг», що отримали специфічну назву – «поліцейські послуги».

Слід звернути увагу на те, що за Європейськими стандартами, надання поліцією допомоги і послуг суспільству, серед інших цілей (завдань) поліції, що традиційно виконується нею, є лише однією

(окремою) із цілей (завдань) поліції країн – учасниць Європейського Союзу [3, 63], про що свідчить аналіз норм Європейського кодексу поліцейської етики (розділ 1 «цілі поліції» [4]. Крім того, вищевказані рекомендації містять вказівку про те, що: «Як правило, надання поліцією допомоги стосується конкретних ситуацій, в яких вона повинна бути зобов'язана втручатися, наприклад, коли потрібно надати допомогу людині в небезпеці або допомагати людям зв'язатися з іншими органами влади або соціальними службами, при цьому аспект «послуг» у діяльності поліції залишається розмитим, і він важко піддається визначенню. Функція надання послуг поліцією більше пов'язана зі ставленням населення до поліції, ніж із наділенням її широкими функціями з надання послуг на додаток до її традиційних завдань» [4, 26].

Крім того, законодавче визначення поняття «поліцейська послуга», як і визначення співвідношення цього терміну з поняттям «адміністративна (управлінська) послуга» сьогодні відсутні.

Денісюк Д. С. зазначає, що запровадження терміну «поліцейські послуги» для характеристики завдань Національної поліції України свідчить про намагання змінити філософію цього виду правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольного-репресивних на сервісні. Однак, на думку науковця: «Тут ми можемо спостерігати, що відбувається підміна закріпленого на рівні Закону терміна «поліцейські послуги», на зміст якого ми звертали увагу вище, терміном «державна політика» у відповідних сферах» [5, 102–103].

Реалізація державної політики органами публічної влади свідчить про те, що ця їх діяльність відбувається згідно з тією моделлю організації самої публічної влади, а також відносини з суспільством, що закріплена на рівні Основного закону держави та впроваджена у практику державного і суспільного життя.

Досліджуючи це питання, Д. М. Ластович пише, що запровадження терміну «поліцейські послуги» та введення його у правовий обіг потрібні для того, щоб: 1) зробити поліцію захисником прав і свобод людини, а також прав і законних інтересів суспільства, як це, власне кажучи, і повинно бути в сучасній демократичній державі; 2) повернути довіру населення, перш за все шляхом наближення правоохоронців до громадян через максимальне залучення поліцейських до роботи на вулицях, а не в кабінетах; 3) підвищити якість та ефективність взаємодії правоохоронців з усіма інститутами громадськості, а також з іншими органами влади та місцевого самоврядування; 4) забезпечити високий рівень мобільності та оснащення поліцейських; 5) оптимізувати організаційно-функціональну та штатну структури поліцейських сил, а також витрати на їх утримання [6, 142].

Отже, поліція є невід'ємною частиною державного механізму, що виконує правоохоронну функцію і забезпечує правопорядок в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права. Цей орган має широкі повноваження, як у сфері кримінально-правового

захисту, так і у сфері адміністративно-правової охорони. Однак відсутність чіткого визначення у національному законодавстві поняття «поліцейські послуги», невизначеність видів поліцейських послуг, а також форм і стандартів їх надання, навіть за наявності правового механізму реалізації низки принципів діяльності поліції є суттєвою перепорою у реалізації філософії вказаного закону щодо сервісного характеру діяльності поліції, що відповідає духу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Коросташова І. М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 47–52.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Коросташова І. М. Поліцейські послуги в Україні: проблеми правового регулювання. *Актуальні проблеми охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки в сучасних умовах*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 20 листоп. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 308 с.

4. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. Та Пояснювальний меморандум. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf

5. Денисюк Д. С. Завдання Національної поліції України: проблеми законодавчого закріплення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8 (246). С.100–104.

6. Ластович Д. М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності національної поліції. *Форум права*. 2016. № 1. С. 141–146.

COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW DURING IMPLEMENTATION OF OPERATIONAL AND EXPLORATORY ACTIVITIES UNDER THE CONDITIONS OF UKRAINIAN DEMOCRATIC TRANSIT

Maximova A. Ya.

Search and detection of violations necessitates operative-investigative measures related to public investigative actions, and in some cases there is a need to use covert investigative actions, in particular, in particularly dangerous situations. Such measures are especially intensified during military aggression in order to detect saboteurs, instigators of the Russian world and other undesirable elements. Of course, the use of such actions in this situation justifies itself, but the downside of their use is the violation of human and civil rights and freedoms. This situation highlights the need to uphold the rule of law.

The rule of law is a system of state and social system, where human rights and freedoms are the highest value, and their provision becomes the priority of the state, where power is under the control of the law, limited by law, and law itself creates a system of legal relations officials [3, 74].

On the one hand, operational and investigative measures are aimed at creating a safe environment, and on the other – their use violates the rights and freedoms of man and citizen. The balance between human rights and means of operational and investigative activities is the ratio of the content of the relevant operational and investigative means and the degree of public danger of criminal activity [1, 114]

An important role in maintaining security is played by subjects of state security – state special purpose body with law enforcement functions, law enforcement and intelligence agencies and other state bodies and persons involved in ensuring state security in accordance with the legislation of Ukraine [2].

Ukrainian legislation, in particular the Constitution of Ukraine and the Strategy for Ensuring State Security, emphasizes the rule of law, legality, transparency, accountability and democratic civilian control over the functioning of the security and defense sector; strict observance of human and civil rights and freedoms [2].

The main tasks of state policy in the field of state security are: intensification of the fight against terrorism and organized crime, counteraction to the destruction of the state apparatus and local self-government in connection with the spread of systemic corruption in state bodies; implementation of counterintelligence support in the field of law enforcement, law enforcement agencies, agencies with control powers and law enforcement functions in order to prevent the formation of positions of destructive influence in the interests of foreign states and their structures, as well as organizations, groups and individuals.

In order to reduce violations of human and civil rights and freedoms, as well as to strengthen the desire of law enforcement agencies to adhere to the rule of law, it is necessary to raise the image of law enforcement agencies and adapt foreign experience in Ukraine.

One of the ways to solve this problem is to raise people's respect for law enforcement agencies among Ukrainian citizens, increase the prestige of this work in the eyes of the community, which will lead to mutual respect of law enforcement officers for citizens and vice versa, which will ultimately create a favorable environment in Ukraine.

Summarizing all the above, the creation of mutual respect in the transitional Ukrainian democratic community is an important condition for the realization of the rule of law in our country.

Список використаних джерел:

1. *Круглий В.* Забезпечення прав і свобод громадян при використанні їх допомоги в оперативно-розшуковій діяльності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2015. № 1. С. 110–117.

2. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення 08.05.2022).

3. *Тертишник В. М.* Забезпечення верховенства права та концептуальні проблеми гармонізації законотворчого процесу. *Право України*. 2010. № 12. С. 74–79.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Ріпка М. О., Максимова А. Я.

Питання реформування та демократизації правоохоронних органів стало першочерговим в діяльності держави, у зв'язку з цим суттєво змінилася структура Міністерства внутрішніх справ України, що обумовлено подіями з 2014 року.

Було створено новий спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, який має служити суспільству шляхом надання поліцейських послуг у різних сферах життя суспільства та держави – Національну поліцію України.

Початок поліції покладено 2 липня 2015 року – прийняттям ЗУ «Про Національну поліцію», який набув чинності 7 листопада 2015 року. В ньому зазначається, що в Україні поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Без сумнівів головним принципом діяльності поліції є верховенство права, який закріплено у статті 3 Конституції України [3, 5]. Цей принцип дає нам змогу зрозуміти, що кожне діяння вчинене поліцейським повинно ґрунтуватися на повазі і усвідомленні цінності людини, її прав і свобод, керуючись у своїй діяльності виключно законом, не виходячи за його кордони. Лише баланс між елементами цього переліку та їх дотримання дає можливість заробити довіру народу та відбудувати демократичну державу.

Так, верховенство права являючись фундаментальним правовим принципом знайшов відображення у чинному законодавстві України, яке, наприклад, врегульовує діяльність Національної поліції України, зокрема: у ст. 8 цього Закону передбачено, що: «Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази. Накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для

порушення поліцейським Конституції та законів України»; ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію» закріплює, що: «Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Отже, заснована на дотриманні принципів законності та верховенства права, діяльність працівників Національної поліції сприяє забезпеченню реалізації прав і свобод людини та громадянина. Зазначене є показником того, що закон у державі має вищу юридичну силу. Зазначена діяльність працівників Національної поліції носить публічний характер та ототожнюється громадянами з діями самої влади і є показником того, наскільки держава забезпечує законні права та свободи своїх громадян [3].

Питання діяльності Національної поліції розглядали такі науковці чиї роботи, статті, монографії та дисертації стали науковим підґрунтям для написання курсової роботи, серед них: А. І. Білас, Р. Г. Ботвінов, В. А. Глуховеря, М. П. Гурковський, Д. С. Денисюк, С. С. Єсімов Я. О. Ковальова, С. С. Коломийцев, А. Є. Крищенко, Д. М. Ластович Т. П. Мінка, Є. Ю. Соболь, В. В. Сокурєнко, Ю. В. Салманова, Г. В. Шевчук та ін.

Принцип дотримання прав і свобод людини впливає з принципу верховенства права. Даний принцип зобов'язує поліцію поважати честь, гідність та законні інтереси людини, її думку та світогляд. Звичайно поліція має право обмежувати права і свободи людини, але виключно на законних підставах. Цей принцип також забороняє будь-які «привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками» [1, 7–8], Принцип дотримання прав і свобод людини закріплено у статтях 21–24 [2, 9–10]. На нашу думку, одним з напрямів покращання реалізації верховенства права є продовження розбудови громадянського суспільства та залучення громадян в обговоренні державних та громадських проєктів, законів та нормативно правових актів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію». Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»: станом на 27 лют. 2020 р: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2020. 112 с.

2. Конституція України: станом на 1 верес. 2019 р. : відповідає офіц. тексту. *Закони України*. Київ: ПАЛИВОДА А. В. 2019. 72 с.

3. *Нестерцова-Собакарь О.* Принцип верховенства права як фундаментальна ознака правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 25.02.2021). URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6207/1/27.pdf> (дата зверення 06.04.22).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Варава В. В.

Оперативно-розшукова діяльність в Україні з 1992 року регулюється спеціальним законом «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – закон), до якого, з часу його прийняття, законодавцем сорок шість разів вносилися різноманітні зміни та доповнення. Найбільш радикальні нововведення були пов'язані з набуттям чинності у 2012 році Кримінальним процесуальним кодексом України, пов'язані з впровадженням в діяльність оперативних підрозділів права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Тоді ж законом було визначено, що оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

Таким чином, відбулася реальна трансформація закону на сучасні правові засади кримінального судочинства. Однак, зазначена ситуація почала поступово призводити до суттєвого знецінення ролі оперативно-розшукової діяльності, як основного засобу превенції кримінальних правопорушень. Оперативні працівники в межах кримінального провадження часто виконують допоміжні функції за дорученнями слідчих, втрачаючи ініціативу і фахові навички. Цьому також сприяє нерозуміння специфіки ОРД прокурорами та слідчими суддями, під час розгляду клопотань оперативних підрозділів щодо надання дозволів та ухвал на проведення окремих негласних заходів в рамках оперативно-розшукових справ, до початку кримінального провадження.

Ці та інші проблеми, спонукають науковців і практиків до активного пошуку шляхів удосконалення організаційно-правових основ оперативно-розшукової діяльності, одним із яких багато хто вважає розробку і прийняття нового закону. У останні роки зазначеній проблематиці були присвячені дослідження знаних українських вчених, фахівців у сфері ОРД, зокрема С. В. Албула, О. В. Кириченка, М. В. Стащак, В. В. Шендрика, І. Р. Шинкаренка та ін.

Актуальність цього питання є незаперечною і потребує на прискіпливе вивчення, зокрема, зарубіжного досвіду правового регулювання негласних форм протидії злочинності, за умов додержання принципу верховенства права.

Оперативно-розшукова діяльність у світі пройшла довгий шлях становлення і розвитку, офіційно визнана юридичною наукою та однією з найвагоміших складових діяльності держави, з певними особливостями, притаманними кожній конкретній державі.

У провідних країнах західної демократії, як правило, відсутні закони про оперативно-розшукову діяльність. Одними з основних нормативних документів США у зазначеній сфері є: Інструкція Генерального атторнея про порядок проведення спеціальних операцій (1981 р.); Інструкція Генерального атторнея про порядок розслідування у справах про загальнокримінальні злочини, діяльність підприємств, організованої злочинності,

внутрішньої безпеки та тероризму (1983 р.); Закон про боротьбу з міжнародним тероризмом (2001 р.), та ін. Для окремих оперативно-розшукових заходів прийняті спеціальні закони, яким є Федеральний закон про прослуховування телефонних розмов (1968 р.).

У Великій Британії 2000 року був прийнятий Акт, яким кодифіковано оперативно-розшукове законодавство та регламентований порядок санкціонування та проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують права людини. До останніх належить перехоплення повідомлень, добування даних з ліній зв'язку, інтрузивне спостереження, приховане спостереження в ході спеціальних заходів, використання таємних людських розвідувальних джерел, доступ до зашифрованих даних.

У ФРН прийнято ряд законів про порядок здійснення окремих оперативно-розшукових заходів та діяльність поліції в цілому. Зокрема, це Закон про поліцію землі Північна Рейн-Вестфалія (1980 р.), яким регламентовано порядок проведення поліцією спеціальних заходів: збирання даних шляхом спостережень; збирання даних з використанням прихованих технічних засобів для виготовлення фотографій та малюнків; збирання даних з використанням прихованих технічних засобів для прослуховування та запису розмов; збирання даних за допомогою введення у розробку осіб, чиє співробітництво з поліцією третім особам не відоме; збирання даних за допомогою інформаторів; поліцейське спостереження.

У Франції за відсутності єдиного закону про оперативно-розшукову діяльність, правове регулювання конкретних заходів здійснюється окремими законами. Наприклад, проведення контролю телекомунікаційних повідомлень регламентовано законом 1991 року.

Таким чином, у країнах, де реально діє принцип верховенства права, питання прийняття окремого закону про оперативно-розшукову діяльність наразі не є актуальним.

Водночас у пострадянських країнах оперативно-розшукове законодавство з 1991 року перебувало під впливом Російської Федерації. У період з 1992 по 1995 роки схожі закони були прийняті в Україні, Білорусі, Казахстані, Молдові, Грузії, Киргизькій Республіці, Республіці Таджикистан та інших, більшість із яких є авторитарними режимами, де ОРД є «узаконеним беззаконням».

У зв'язку з цим, а також агресивною війною, яку РФ веде проти України з 2014 року, стратегічним партнерством України з країнами ЄС, США та Великою Британією, постає питання щодо доцільності прийняття нового закону про оперативно-розшукову діяльність, проекти якого прийняті до розгляду Верховною Радою України, що є приводом до подальшої наукової дискусії.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ (rada.gov.ua).

2. *Крапивін Є.* Чому Україні не потрібен новий закон про оперативно-розшукову діяльність. URL: <https://rpr.org.ua/news/evhen-krapivin-chomu-ukrajini-ne-potriben-novuj-zakon-pro-operatyvno-rozshukovu-diyalnist>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Тертишник В. М.

Верховенство права – найважливіший цивілізаційний ідеал сьогодення, в зміст якого вкладається становлення системи правового і суспільного устрою де володарює право, де природні права і свободи людини знайшли загальне визнання та законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю суспільства, їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама державна влада перебуває під владою права і контролем закону, обмежується правом, а саме право створює таку систему правовідносин та дієвих механізмів стримувань і противаг, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників.

Правоохоронні органи – органи публічної влади, які перманентно виконують функцію захисту законності, прав і свобод людини, інтересів держави та юридичних осіб від незаконних дій, а для виконання даних функцій наділяються повноваженнями щодо застосування державного примусу та передбачених законом засобів обмежень прав і свобод фізичних і юридичних осіб.

Виходячи з положень Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанська Комісія) а також вищезгаданих рішень Конституційного суду України, в інтегративній засаді верховенства права варто виділяти окремі функціональні принципи правовладдя та судочинства, а саме:

- а) законність,
- б) заборона дискримінаційного тлумачення або застосування закону,
- в) заборона державного свавілля,
- г) правова визначеність,
- д) дотримання прав людини,
- е) недискримінація і рівність перед законом,
- ж) ефективний доступ до правосуддя,
- з) презумпція добропорядності та невинуватості,
- і) пропорційність.

В діяльності правоохоронних органів обмеження прав і свобод людини допускається лише для досягнення суспільно вагомої мети і лише на підставі та в порядку, передбаченому законом, здійснюватися найменш обтяжливим способом, достатнім для досягнення законної цілі. Обмеження, дозволені законом щодо прав і свобод людини, не застосовуються для інших цілей, ніж ті, для яких вони встановлені.

При здійсненні своїх повноважень правоохоронні органи мають виходити з принципу добропорядності людини. Принцип презумпції

добропорядності людини має бути закріплений на конституційному рівні. Усі сумніви щодо змісту і обсягу прав і свобод людини та гарантій їх забезпечення мають тлумачитись і вирішуватись на користь людини. Не допустима ніяка презумпція правоти будь-якого чиновника, посадовця чи правоохоронця.

Заборона дискримінаційного тлумачення або застосування закону. Жоден із правових актів чи жодна з процесуальних дій не може звужувати конституційні на визнані міжнародними правовими актами права і свободи людини та не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій фізичній чи юридичній особі право вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено нормами Конституції України та міжнародних правових актів.

Заборони державного свавілля, певним чином також закріплено в ст. 19 Конституції України, згідно якої «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

На новостворений правоохоронний орган – Бюро економічної безпеки України ст. 8 Закону України «Про бюро економічної безпеки» покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави, відповідно до чого виконує оперативно-розшукову, аналітичну, економічну, інформаційну та слідчу функції, здійснення «інформаційно-пошукову та аналітично-інформаційну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень».

Але така діяльність недостатньо урегульована законом, що залишає відкритим питання допустимості отримуваних при цьому доказових матеріалів та їх реалізації в кримінальному провадженні. Важливо, щоб кожне з завдань отримало чітку юридичну визначеність процедури його виконання.

Першочерговими завданнями реалізації стратегічного курсу на забезпечення економічної безпеки держави є невідкладне виконання таких стратегічних засад, як демонополізація, деофшоризація, одержавлення об'єктів енергетичної безпеки, розмежування бізнесу і влади та усунення корупційних ризиків. Це потребує формування процедури діяльності БЕБ відповідно до засади верховенства права та його складових.

Правова визначеність передбачає формулювання в законі чітких, однозначних і зрозумілих правових приписів, за яких забезпечується легкість та доступність з'ясування змісту права і юридично забезпечену можливість скористатись цим правом, передбачуваність застосування правових норм, а встановлювані законом обмеження будь-якого права повинні базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

*Секція 5. Міжнародне право XXI століття
і його вплив на правову систему України*

**ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Самонова В. В.

30 січня 2019 року Рада Європи прийняла перші керівні принципи щодо електронних доказів у цивільному та адміністративному судочинстві.

Неодмінним документом до Керівних принципів є Пояснювальна записка, яка роз'яснює положення Керівництва та розкриває джерела, які були використані в Рекомендаціях. Метою цього документу є визначення того, чи потрібний перегляд Рекомендацій.

Причиною прийняття настанов стало те, що суди та адміністративні органи щоденно розглядають справи щодо електронних доказів, поданих сторонами та іншими особами, які беруть участь у цивільному чи адміністративному процесі.

В Рекомендаціях йдеться про те, що Керівництво має бути розроблено таким чином, щоб посилити ефективність та якість правосуддя. Це особливо важливо, оскільки правила щодо електронних доказів, прийняті до цього часу в державах-членах, недостатньо зосереджені на процесуальних гарантіях, а скоріше на ефективному розв'язанні спору економічно ефективним способом. Це виклик для забезпечення того, щоб правила щодо електронних доказів відповідали праву на справедливий суд, яке встановлено у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Важливо, щоб настанови сприяли більш ефективному доступу до правосуддя.

Нова проблема – це швидка поява штучного інтелекту (ШІ). ШІ – це широка область ІКТ-технологій, що дозволяє автоматизувати міркування. Це дозволяє приймати автоматизовані рішення. На практиці це означає, що багато цивільних та адміністративних процесів, заснованих на тривалій судовій роботі, можна автоматизувати. Він може ґрунтуватися на повторюваних моделях фактичних сценаріїв та юридичній класифікації спорів. Наразі компоненти штучного інтелекту впроваджуються в судові системи, зокрема щодо аналізу даних.

За винятком Інструкції, наразі було прийнято лише декілька правових документів, які були прийняті для полегшення роботи з електронними доказами в цивільному та адміністративному судочинстві на міжнародному, європейському та національному рівнях. Як у законодавстві, так і в судовій практиці все ще існує прогалина щодо ключових технологічних принципів роботи з електронними доказами, зокрема, коли ми говоримо про використання хмарних обчислень, алгоритмів блокчейну чи ШІ для захисту, подання та аналізу електронних доказів.

Правила щодо електронних доказів, прийняті до цього часу в державах-членах, недостатньо зосереджені на процесуальних гарантіях, а скоріше на ефективному розв'язанні спору економічно ефективним способом.

Це виклик для забезпечення того, щоб правила щодо електронних доказів відповідали праву на справедливий суд, яке встановлено у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Важливо, щоб настанови сприяли більш ефективному доступу до правосуддя.

Основним принципом Керівництва є верховенство права та неприпустимість електронних доказів, які були отримані незаконним способом (наприклад, внаслідок порушення конфіденційності чи даних).

Прикладом є вилучення електронного пристрою без ухвали суду, передбаченого законодавством, а також доказів, отриманих стороною шляхом злому в ІТ-систему. Наприклад, із практики ЄСПЛ випливає, що докази, зібрані в результаті порушення роботодавцем принципів захисту приватності працівника, можуть бути неприйнятними через порушення принципу пропорційності. У фундаментальній справі *Bărbulescu* проти Румунії Велика палата ЄСПЛ встановила, що румунські суди, переглянувши рішення роботодавця про звільнення працівника після того, як перевірили його електронні месенжери, не змогли знайти справедливий баланс між правом працівника на повагу та право на його особисте життя та кореспонденцію та право роботодавця вживати заходів для забезпечення безперебійної роботи компанії.

Тим не менш, складне питання виникає, коли електронні докази збираються без відома та визнання особи, але вони показують, що особа вчинила злочин. У справі «Лопес Рібальда та інші проти Іспанії» Велика палата ЄСПЛ визнала, що спостереження за працівниками за допомогою прихованих камер (про які працівники не знали) відповідало праву на приватне життя, оскільки відеозапис використовувався лише для розшукування винних у втраті товару з цеху та застосування до них заходи дисциплінарного впливу.

Керівництво, прийняте Радою Європи, є першим міжнародним документом, який пояснює, як суди повинні поводитися з електронними доказами в цивільному та адміністративному судочинстві. Він був прийнятий відповідно до національного законодавства держав – членів Ради Європи та стандартів прав людини, встановлених у прецедентній практиці ЄСПЛ. Тим не менш, автори вважають, що у зв'язку зі стрімкими змінами в технології та правовому регулюванні електронних доказів слід переглянути Настанову.

Список використаних джерел:

1. *Biasiotti M. A., Cannataci J. A., Mifsud Bonnici J. P., & Turchi F.* Introduction: Opportunities and Challenges for Electronic Evidence. In M. A. Biasiotti, J. P. M. J. P. Mifsud Bonnici, & J. Cannataci (Eds.), *Handling*

and Exchanging Electronic Evidence Across Europe. *Law, Governance and Technology Series*. 2018. Vol. 39. P. 3–12.

2. *Vitkauskas D., Dikov G.* Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights: A handbook for legal practitioners, Council of Europe. 2017.

3. ECtHR judgment of 17 October 2019 in case *López Ribalda and others v. Spain*, petitions № 1874/13 8567/13.

4. ECtHR judgment of 5 September of 2017 in case *Bărbulescu v. Romania*, petition № 61496/08.

ВІД ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Древаль Ю. Д.

«Культура має значення»? – так наприкінці 1990-х рр. поставили питання знані західні науковці, намагаючись пояснити як успіхи, так і недоліки на шляхах суспільної трансформації багатьох країн світу [1]. Для когось це питання вже було риторичним з наперед заданою відповіддю, для когось – воно стало додатковим предметом роздумів у пошуках оптимального розвитку суспільних відносин. Ключовою ж проблемою стало донесення до політичного керівництва та лідерів багатьох країн власного переконання щодо того, що культурний компонент складає важливий чинник розвитку суспільних та державно-владних відносин. Власне, і політики мають усвідомити власну високу місію щодо підтримання та розвитку культури.

Ідею значущості культурного компоненту в суспільному прогресі лаконічно і водночас досить чітко сформулювали Р. Інглхарт та К. Ветцель, наполягаючи на наступному: 1) економіко-соціальний розвиток створює все більш сприятливі умови існування людей; 2) ці умови, в свою чергу, забезпечують поширення масових цінностей самовираження, надаючи пріоритетне значення свободі особистості і свободі вибору; 3) ці цінності мобілізують соціальні сили, що виступають за встановлення демократичного ладу, якщо він ще не існує, і за збереження і поглиблення демократії там, де вона вже побудована [2, 235–236].

Все це стосується і сутності та особливостей розвитку політико-правових відносин. Вже не викликає сумнівів положення про те, що від загального соціокультурного рівня залежать і успіхи на шляхах демократичних перетворень. Відтак має йтися і про гармонійний зв'язок між розвитком правової культури та реалізацією принципів правової держави. Беззаперечним видається і те, що формування правової культури складає чи не найбільш важливий компонент розбудови правової держави. Водночас слід зважити і на відсутність єдиного розуміння сутності правової культури та невизначеність і в підходах до її термінологічного визначення (дослідники, наприклад, налічують понад двохсот визначень).

Наприклад, В. Качур у зв'язку з цим звертає додаткову увагу на те, термін «правова культура» включає в себе два слова «культура» і «право», які, в свою чергу, також є неоднозначними [3, 13].

Феномен правової культури досліджується в рамках власне правового, антропологічного, філософського, аксіологічного, соціологічного та деяких інших підходів. З-поміж них нас приваблює філософський підхід, який базується на осмисленні взаємозв'язків людини і права. Як стверджує С. Сливка, «правова культура – це ступінь духовно-філософського осмислення духу природного і змісту позитивного права, коеволюція всіх його джерел у співвідношенні частини й цілого, раціональної власної професійної діяльності та уміле утримання (регулювання) фахової гармонії у правовому полі» [4, 184].

У такому разі рівень та розвиненість правової культури першочергово визначається загальнолюдськими та політико-правовими цінностями. Якраз на такій основі формується і правосвідомість, яка також є одним з різновидів суспільної свідомості. Загалом же до вимірів правової культури можна віднести чітке усвідомлення власних прав та обов'язків, достатній рівень обізнаності з правовими нормами, уміння ними користуватися у практичній діяльності, усвідомлену та правомірну поведінку тощо.

До обов'язків держави у даному відношенні найперше слід віднести забезпечення гласності та відкритості у діяльності органів публічної влади, формування системи законодавства на основі реального забезпечення прав і свобод громадян, належну правозастосовну практику, підтримання законності та правопорядку на всіх рівнях публічних відносин. До цього слід додати і формування такої судової системи, яка б користувалася підтримкою більшості громадян. Мірилом успіхів на шляхах демократизації та суспільного розвитку має бути реальне втілення у життя конституційно-правових приписів, згідно з якими людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

До характеристик правової держави традиційно відносять сукупність формально визначених показників, а саме реальний конституціоналізм, панування права в суспільстві, поділ гілок влади, незалежність судочинства тощо. За нашою ж оцінкою, у даному відношенні до суто формальних показників слід додати і змістовні показники, найперше – стан та розвиненість правової культури. Якраз належний рівень правової культури та правової освіченості громадян і має складати змістовну основу функціонування органів публічної влади та утвердження цивілізованих стандартів державного владарювання.

Список використаних джерел:

1. Culture Matters: How Values Shape Human Progress / Lawrence E. Harrison and Samuel P. Huntington eds. New York: Basic, 2000. 348 p.

2. *Ronald Inglehart, Christian Welzel. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. New York: Cambridge University Press, 2005. 333 p.*

3. *Качур В. О. До визначення поняття «правова культура». Право. Людина. Довкілля. 2019. № 1 (10). С. 12–19.*

4. *Сливка С. С. Юридична деонтологія: підручник. Київ: Атіка, 2001. 304 с.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІТЧИЗНЯНЕ ПРАВО

Завгородня Ю. С.

Одним з важливих завдань кожного цивілізованого суспільства є створення умов для повноцінного розвитку дитини та пов'язаний з ним захист прав дитини. Відзначимо, що війна Росії проти України актуалізувала питання забезпечення прав дитини, оскільки саме діти виявились самими незахищеними від злочинних дій російських окупантів. Психосоматичні особливості, властиві дитячому організму стали фактором посиленого емоційного сприйняття воєнної обстановки та тих злочинів, що відбувалися на очах у дітей (і тим більше щодо них). «Дітей продовжують вбивати та ранити, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином. Війна спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь» [1] – відзначається у пості, присвяченому проблематиці дитинства українських дітей під час війни, на сайті Unicef.

Серед міжнародних документів, присвячених правам дитини та у яких закладено стандарти цих прав, доцільно згадати наступні.

У першу чергу, це Декларація прав дитини, що була прийнята 20 листопада 1959 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. І хоча текст цього документу містить норми, що складають *soft law*, цивілізоване суспільство сприймає їх як такі, що безпосередньо визначають спрямованість діяльності публічної влади до реалізації проголошених принципів. Водночас слід акцентувати увагу на доцільності розумного сприйняття змісту положень Декларації прав дитини, які не повинні використовуватися суто формально, негативно впливаючи на реалізацію прав дитини.

У цьому контексті варто згадати національну судову практику у справах, що стосуються, зокрема, визначення місця проживання дитини. Українські суди доволі часто, приймаючи рішення у означеній категорії справ, посилались на шостий принцип, закріплений у цьому міжнародному

договорі: «Дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові та розуміння. Вона має, якщо це можливо, зростати в піклуванні та під відповідальністю своїх батьків, у будь-якому разі – в атмосфері любові та моральної і матеріальної забезпеченості; малолітня дитина, крім випадків, коли є виняткові обставини, не має розлучатися зі своєю матір'ю» [2]. Однак, застосування цього принципу ніяким чином не аналізувалось у контексті конкретних обставин справи, не дивлячись на реальне ставлення матері до дитини, фізичний та психологічний стан матері тощо. Підтвердженням цьому є рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. С. проти України» (M. S. v. Ukraine) (заява № 2091/13). Серед іншого у цьому рішенні страсбурзького суду особливої уваги потребує окрема думка судді Ранзоні, у тій частині, де аналізується використання українськими судами принцип 6 Декларації прав дитини. Суддя Європейського суду з прав людини вказує, що обґрунтовуючи рішення про визначення місця проживання дитини з матір'ю посиланням на Декларацію прав дитини, національний суд не наводив жодних фактів, які б вказували на обставини прийняття такого рішення. «...Національні суди, схоже, розробили методологію, засновану на зазначеному принципі, що передбачає презумпцію на користь матері у справах про догляд за дитиною, тобто, що дитина повинна проживати з матір'ю, що може бути спростовано лише у випадках існування «виключних обставин». Застосовуючи цю презумпцію, національні суди обмежили сферу з'ясування фактів, по суті прагнучи встановити, чи були «виключні обставини». Отже, за відсутності «виключних обставин» суди відмовилися від подальшої оцінки всіх інших не виняткових обставин, які все ще могли мати значення для ухвалення рішення» [3]. При цьому сам судді наголошує, що така презумпція на користь залишення дитини з матір'ю не підтримується (і ніколи не підтримувалась) практикою Організацією Об'єднаних Націй, практикою Європейського суду з прав людини і не відповідає інтерпретації означеного принципу Радою Європи, як і більшістю її держав-членів. «Ця презумпція *prima facie* розглядає місце проживання дитини з батьком як таке, що не відповідає найкращим інтересам дитини» [3].

Окремо варто згадати й інший міжнародний документ – Конвенцію про права дитини. Цей міжнародний договір став продовженням наміру Організації Об'єднаних Націй утверджувати права дитини, вийшовши за межі *soft law* і 20 листопада 1989 року був прийнятий цією організацією. Для України положення цього міжнародно-правового акту набули чинності у 1991 році. Додамо, що у 2000 році було прийнято, серед іншого, факультативний протокол до Конвенції про права дитини, присвячений питанням участі дітей у збройних конфліктах.

Важливим напрямом імплементації положень Конвенції про права дитини у національну систему права має бути реальне визнання дитини

носієм прав, яким кореспондує відповідний обов'язок держави їх забезпечувати, а також забезпечення поваги до прав дитини, за якого дитина не буде сприйматися саме як носій прав, а не пасивний об'єкт виховання і турботи.

Таким чином, міжнародно-правові договори визначають стандарти прав дитини в межах Організації Об'єднаних Націй, зумовлюючи необхідність імплементації цих стандартів у національне законодавство. При цьому важливим є не формальне сприйняття міжнародно-правових приписів, а реалізації положень таким чином, щоб це відповідало інтересам дитини.

Список використаних джерел:

1. Дитинство, яке перевернула війна в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/childhood-upended-war-ukraine>
2. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
3. European Court of Human Rights. M. S. v. Ukraine. Application № 2091/13 (11 July 2017). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175140>

МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ТА УКРАЇНА

Перепьолкін С. М., Кошиль К. П.

Основним міжнародно-правовим актом, відповідно до положень якого здійснюється співробітництво між Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та Україною, є Договір між Урядом України і Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) про відкриття Місії МКЧХ в Україні. Згідно з його положеннями, Місія МКЧХ володіє статусом, яким в межах території України наділяються органи інших міжнародних міжурядових організацій [1].

Безпосередню діяльність в Україні МКЧХ розпочав з 2014 р. Здійснювані МКЧХ операції на території нашої країни входять до десятки найбільших операцій, здійснюваних цією організацією у світі. До їх виконання долучено понад 600 співробітників МКЧХ. Значною мірою у виконанні цих операцій Женевському комітету допомагає саме Українське Товариство Червоного Хреста. Завдяки цьому стає можливим максимально своєчасно реагувати на актуальні гуманітарні потреби, зокрема, у вигляді надання такої невідкладної допомоги як їжа, вода та інші предмети першої необхідності, а також підтримки лікарень та закладів первинної медико-санітарної допомоги медичним обладнанням, ремонту водопровідних станцій і допомоги домогосподарствам у відновленні пошкоджених будинків. Особливої уваги співробітники МКЧХ надають питанням відновлення зв'язку сім'ям, розлученим через конфлікт.

Значної уваги МКЧХ приділяв подоланню гуманітарної кризи в Україні та сусідніх країнах, що виникла у зв'язку із анексією території Автономної Республіки Крим і збройною агресією росії на сході та півдні України. Мешканці Донеччини та інших районів вже пережили вісім років конфлікту. Але зараз інтенсифікація та поширення конфлікту по всій країні призводять до катастрофічних масштабів смертності та руйнувань, які страшно уявити, враховуючи величезний військовий потенціал.

У десяти містах України, зокрема в Києві, Дніпрі, Полтаві, Одесі, МКЧХ збільшує свою присутність для якнайшвидшого реагування на негативні ситуації та їх наслідки, що виникають у зв'язку з розвитком збройного конфлікту. Вантажівки МКЧХ доставляють по всій території нашої країни товари, необхідні для надання медичної та інших видів допомоги.

За підрахунками МКЧХ до проміжних підсумків міжнародного збройного конфлікту, що відбувається в межах території України, належать такі показники: понад 5 мільйонів людей залишили свої домівки та переїхали до сусідніх країн; понад 6,5 мільйона людей, які все ще перебувають в Україні, були переміщені зі своїх домівок; сотні тисяч людей продовжують перебувати в пастках у містах активних бойових дій, та прагнуть виїхати за їх межі [2].

Від початку збройного конфлікту МКЧХ продовжує переговори з представниками влади обох країн стосовно обов'язковості додержання ними їх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом, а також стосовно необхідних практичних кроків, які треба зробити задля обмеження страждань цивільного населення, тих, хто більше не бере участі у бойових діях, зокрема поранених, хворих і військовополонених (полонених) [2].

Нажаль, констатує МКЧХ, досягти згоди та порозуміння з багатьох основоположних за міжнародним гуманітарним правом зобов'язань поки що не вдається. Намагаючись змінити цю ситуацію Президент МКЧХ відвідав спочатку Київ, а після Москву. При цьому, останню його подорож було прийнято громадянами з багатьох країн крайнє негативно. Однак її проведення було необхідним заходом для надання допомоги усім постраждалим від конфлікту цивільним особам і відповідало усім нормам міжнародного гуманітарного права.

Реагуючи на події, які й надалі відбуваються в межах території України МКЧХ закликає учасників бойових дій врахувати такі положення:

- сторони конфлікту в Україні повинні дотримуватися міжнародного гуманітарного права, забезпечувати захист цивільного населення та затриманих, утримуватися від незаконних нападів. У населених пунктах слід уникати використання зброї з широким, невибірковим впливом;
- необхідно зберегти важливу інфраструктуру, таку як системи водопостачання, газу та електрики, які забезпечують цивільні будинки,

школи та медичні заклади життєво важливими постачаннями води та електроенергії, зокрема від атак із використанням нових технологій та кіберзасобів;

- простір для нейтральних, неупереджених та незалежних гуманітарних дій має бути захищений, щоб такі суб'єкти допомоги, як Український Червоний Хрест, МКЧХ та Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, могли підтримувати доступ до цивільного населення.

Водночас навмисні цілеспрямовані атаки з використанням неправдивих наративів та дезінформації для дискредитації МКЧХ можуть завдати реальної шкоди командам МКЧХ, їх партнерам з Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, які працюють на місцях, і людям, яким МКЧХ намагається допомагати. Оскільки потреби зростають щогодини, здатність МКЧХ надавати таку необхідну сьогодні гуманітарну допомогу потрапляє під загрозу через сплеск дезінформації про роботу та роль, що виконує МКЧХ для полегшення страждань у збройному конфлікті.

МКЧХ також направив свої команди до Угорщини, Молдови, Польщі, Румунії та росії, щоб забезпечити підтримку на місцях та координувати свої дії з іншими партнерами з Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Крім цього, МКЧХ також створює логістичні центри в сусідніх країнах, щоб ефективніше надсилати предмети допомоги в Україну в умовах порушення діючих раніше локальних ланцюгів постачання [2].

Список використаних джерел:

1. Договір між Урядом України і Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) про відкриття Місії МКЧХ в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991_005#Text (дата звернення: 20.04.2022).

2. Humanitarian crisis in Ukraine and neighbouring countries. URL: <https://www.icrc.org/en/humanitarian-crisis-ukraine> (дата звернення: 04.05.2021).

КОЛЕКТИВНА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Філянїна Л. А.

У Статуті Організації Об'єднаних Націй зазначається, що збереження міжнародного миру і безпеки є однією з найважливішої метою. У ст. 1 Статуту ООН визначається, що головним пріоритетом Організації є приймати ефективні колективні заходи для попередження і усунення загрози миру та придушення актів агресії чи інших порушень миру. Словосполучення «Міжнародний мир і безпека» у Статуті ООН вжито 32 рази.

У Главі VII «Дії щодо загрози миру, порушень миру й актів агресії» Статуту ООН закладена система колективної безпеки. Положення даної глави спрямовані на забезпечення системи колективної безпеки і збереження миру. Головним органом Організації на який покладена відповідальність це Рада Безпеки ООН. В її повноваження входить ініціювати дії по забезпеченні колективної безпеки шляхом протидії будь-якій загрози міжнародному миру з боку війни чи актів агресії.

Колективна безпека – система закріплених у Статуті ООН норм міжнародного права, що регулює порядок колективного прийняття на державному рівні рішень щодо застосування сили з метою підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки [1]. Отже, колективна безпека – це глобальна система у якій задіяні всі держави світу.

Загроза колективній безпеці виникає раптово і вступає у дію з моменту акту агресії однієї держави/держав проти будь якого іншого учасника міжнародного співтовариства. Отже, ворог – це будь-який агресор, що виступив проти держави/держав. Будь-яка війна чи акт агресії однієї держави проти іншої держави підпадає під систему колективної безпеки.

Для функціонування системи колективної безпеки та створення глобальної переваги сили, необхідної для відбиття актів агресії в будь-якій частині світу створено міжнародний інститут – Організація Об'єднаних Націй.

В рамках ООН починаючи з 1945 року система колективної безпеки була неодноразово випробувана: 1950 р. – Північна та Південна Корея; 1956 р. – Суецька криза. Певних результатів у забезпеченні колективної безпеки були досягнуті завдяки діям Організації Об'єднаних Націй, але через загрозу, що виникла з боку колишнього Радянського Союзу щодо Великобританії, Франції і Ізраїлю мала обмежений характер.

Натомість у період з 1956 по 1990 роки – холодної війни, біполярності у міжнародних відносинах система колективної безпеки при Організації Об'єднаних Націй не змогла успішно забезпечити міжнародний мир і безпеку. Нездатність Генеральної Асамблеї діяти відповідно до Резолюції про єдність заради миру, а також змінений характер агресії і війни – все це в сукупності перешкоджало введенню в дію системи колективної безпеки. І як наслідок Ліванська криза, Ірано-Іракська війна і кілька інших локальних воєн того часу.

Водночас, наприкінці ХХ століття система колективної безпеки успішно була введена в дію задля відбиття агресії Іраку і окупації Кувейту. Так, Рада Безпеки ООН закликала Ірак до припинення актів агресії, а після їх відмови до останніх були застосовані економічні санкції. Згодом Рада Безпеки ООН ухвалила рішення про проведення військових дій, а саме акції колективної безпеки проти Іраку. Під керівництвом США і за участю 42 держав були створені миротворчі сили ООН котрі протягом декількох днів нейтралізували опір Іраку і забезпечили звільнення Кувейту.

На початку ХХІ століття систему колективної безпеки використали проти терористичного режиму – афганської Аль-Каїди.

Отже, збереження міжнародного миру і безпеки, а також забезпечення розвитку за допомогою співробітництва на всіх рівнях міжнародних відносин можна охарактеризувати як дві основні мети сучасної системи колективної безпеки. Концепція колективної безпеки повинна сприяти об'єднанню ресурсів і методів спільної роботи задля виконання міжнародних зобов'язань всіма державами у разі агресії.

Список використаних джерел:

1. *Різник С. В.* Колективна безпека / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія.* Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5527 (дата звернення 08.05.2022).

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Легка О. В.

У міжнародній законодавчій практиці поширеним є визначення поняття «конфлікт інтересів», запропоноване Рекомендаціями ОЕСР, відповідно до яких конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовими обов'язками та приватними інтересами державної посадової особи, в якому пов'язаний з приватними можливостями інтерес державної посадової особи може негативно впливати на виконання нею своїх посадових обов'язків і функцій. Слід зазначити, що згідно із зазначеними рекомендаціями вирізняють очевидний (існує особистий інтерес, який впливає на виконання державною посадовою особою своїх обов'язків, навіть якщо такого негативного впливу фактично не має) та потенційний конфлікт інтересів.

В міжнародних нормативно-правових актах дефініцію «конфлікт інтересів» визначено у Розділі 2 Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб (ООН), статті 13 Модельного кодексу поведінки державного службовця Комітету міністрів Ради Європи, Настанові організації економічного співробітництва та розвитку щодо вирішення конфлікту інтересів на державній службі, етичних та антикорупційних кодексах поведінки державних служб. Варто зазначити, що саме Модельний кодекс поведінки державного службовця є додатком до Рекомендації № R (2000) Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців, і на основі цього кодексу розроблено переважну більшість етичних кодексів державних службовців міжнародних країн.

У міжнародній практиці виокремлюють три моделі врегулювання конфлікту інтересів: перша – *превентивна модель* (конфлікт інтересів врегульовується інструментами за залишковим принципом; практично не спостерігається системної корупції, а врегулювання охоплює кращі практичні інструменти попередження, запобігання, подолання конфлікту інтересів – Німеччина, Франція, Швейцарія, країни ЄС); друга – *«важкого шляху»* (врегулювання конфлікту інтересів спирається на моральні вимоги службовця, передбачені рекомендаційними кодексами етики – Австралія, Канада, США); третя – *compliance-based* (діє за принципами, встановленими кодексом правил поведінки, закріплюється нормативно-правовими актами прямої дії; де ключовими сферами з врегулювання конфлікту інтересів є кумівство, патронаж, подарунки, використання службової інформації в корисливих інтересах – Японія, Сінгапур, Гонконг, Південна Корея).

Отже, серед основних напрямів щодо запобігання та протидії конфлікту інтересів виокремлюють: обмеження сумісництва; декларації про особисті доходи, доходи сім'ї, особистого майна, подарунків; декларація приватних інтересів, що мають відношення до управління контрактами, прийняття рішень, участі в підготовці або наданні рекомендацій з питань політики; обмеження і контроль після закінчення трудової діяльності бізнесу або діяльності неурядових організацій, подарунків та інших форм допомоги, зовнішніх надходжень; відмова та процедура виведення державних посадових осіб від виконання громадського обов'язку за участю представників сторін або прийняття конкретного рішення, що може обумовити виникнення конфлікту інтересів; відчуження шляхом продажу бізнес-інтересів, інвестицій або шляхом створення довіри чи «сліпого трасту» стосовно управління.

Позитивний міжнародний досвід протидії негативним проявам конфліктів інтересів свідчить, що управління конфліктами інтересів на державній службі відбувається на етапах попередження конфлікту, виявлення конфлікту та ліквідації негативних наслідків конфлікту. Підґрунтям у даному напрямі є налагоджена діяльність: законодавчої влади щодо застосування чинного та імплементації позитивного досвіду; виконавчої влади щодо забезпечення організації контролю та моніторингу діяльності антикорупційних органів; судової влади щодо ефективності роботи антикорупційного суду, скасування неправомірних рішень, прийнятих за умови конфлікту інтересів, удосконалення правозастосовної практики вирішення конфлікту інтересів.

Список використаних джерел:

1. Recommendation of the OECD Council on Guidelines for Managing Conflict of interest in the public service. Retrieved from. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/22/2957360.pdf>

2. Токар-Остапенко О. В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні. Київ: НІСД. 2013. 57 с.

3. Ковриженко Д. С. Запобігання конфлікту інтересів та корупції в депутатській діяльності: досвід країн ЄС та пропозиції для України. Лабораторія законодавчих ініціатив. USAID. Верховна Рада України. Київ. 2011. 62 с.

4. Managing Conflicts of Interest in the Americas: a comparative review; Eric Raile, OGE's Intergovernmental Program Advisor, to support a presentation made by Jane S. Ley, OGE's Deputy Director for Government Relations and Special Projects, at the OECD-IDB Forum on Implementing Conflict of Interest Policies in the Public Service, held in Rio de Janeiro. Brazil, 2004. May 5–6, 33 p.

5. Антикоррупционная политика в Азии и Тихоокеанском регионе. Правовая и институциональная основа борьбы с коррупцией в шестнадцати странах Азиатского и Тихоокеанского региона. Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). 2003. 43 с.

6. Рівчаченко С. В. Досвід зарубіжних країн у сфері правового регулювання запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2015. Випуск 3-2. Т. 4. Ч. 3. С. 181–187.

7. Пастух І. Д. Запобігання та врегулювання конфліктів інтересів у діяльності публічної адміністрації: адміністративно-правове дослідження: монографія. Київ, 2020. 432 с.

ВПЛИВ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ У ХХІ СТОРІЧЧІ

Сушко С. В., Лютіков П. С.

Загальною тенденцією сучасного етапу розвитку людства є гуманізація всіх сфер життя. Нажаль, але війна, навіть у ХХІ сторіччі залишається однією зі сфер життя людства.

Ідеологічне обґрунтування, та перші спроби полегшити участь жертв війни виникло ще в 1859 році після завершення битви під селищем Сольферіно, яка відбулась під час Другої війни за незалежність Італії. Свідок даної битви – Жан Анрі Дюнан був настільки вражений стражданнями поранених, які були покинуті на місці битви, що у 1863 році, разом з чотирма іншими відомими женевськими громадянами заснував Міжнародний комітет допомоги пораненим, який у 1876 році отримав назву – Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Завдяки діяльності зазначеного Комітету у серпні 1864 році було прийнято Женевську конвенцію про поліпшення долі поранених у діючих арміях.

В 1945 році закінчилась Друга світова війна. Однією з найбільших проблем, серед тих, що постали перед всім людством як під час так і після

завершення Другої світової війни стали проблеми гуманітарного характеру. Якщо, наприклад, під час Першої світової війни на полі бою загинуло близько 10 мільйонів осіб, та більше 10 мільйонів осіб цивільного населення, то під час Другої світової війни сумарно загинуло більше 40 мільйонів осіб.

Зазначені події спонукали світову спільноту після закінчення Другої світової війни прийняти міжнародні договори, які б забезпечували гуманітарні стандарти для людства під час ведення воєнних дій.

Так 12 серпня 1949 року були прийняті:

1. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях;
2. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими;
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни.

Надважливою статтею Женевських конвенцій є загальна для кожної конвенції стаття 3, яка забезпечує мінімальний гуманітарний стандарт. Також ця стаття забезпечує захист під час не міжнародних конфліктів.

Додатково, 08 червня 1977 року були прийняті:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів;
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру.

Окрім того, існують і інші джерела Міжнародного гуманітарного права (МГП), наприклад Гаазька конвенція, Римський статут та інші. Головним же завданням МГП є регулювання статусу та забезпечення захисту фізичних осіб та об'єктів і регулювання застосування засобів та методів ведення війни.

Україна відноситься до держав які в національному законодавстві застосовують моноістичну теорію взаємозв'язку міжнародного та національного права, відповідно до якої національне і міжнародне право разом формують правову систему держави. У відповідності до цієї теорії Женевські конвенції та певна кількість інших джерел МГП були імплементовані в національне законодавство України.

В свою чергу, Міжнародний Комітет Червоного Хреста розробив певні вимоги, щодо імплементації норм МГП, серед яких є перекладення джерел на національну мову, поширення відповідних знань серед населення та особового складу збройних сил, припинення та розслідування порушення норм МГП, прийняття відповідного законодавства та інше. Розглянемо які найосновніші дії були вчинені Україною.

Насамперед, варто зазначити, що СРСР, до складу якого входила Україна ратифікував значну кількість джерел МГП. Такі джерела МГП у відповідності до ЗУ «Про правонаступництво України» є обов'язковими і для України.

Важливо те, що 23.03.2017 року наказом Міністерства оборони України № 164 було затверджено Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, дія якої поширюється на Збройні Сили України, Державну спеціальну службу транспорту та Національну гвардію України під час виконання ними завдань із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії. Зазначена інструкція є основою для забезпечення дотримання норм МГП збройними силами України під час виконання бойових завдань та вібрала в себе основні положення більшості джерел Міжнародного гуманітарного права.

Також Україна визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду в компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, розв'язування агресивної війни, воєнні злочини і злочини проти людяності, в частині воєнних злочинів посадових осіб і керівників РФ, ДНР та ЛНР.

В Кримінальному кодексі України містяться статті 432, 433, 434, 435 які передбачають кримінальну відповідальність за мародерство, насильство над населенням у районі воєнних дій, погане погодження з військовополоненими, незаконне використання символіки певних гуманітарних організацій, а розділ XX Кримінального кодексу України в цілому присвячено кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки та міжнародного правопорядку.

Окрім зазначеного, норми МГП містяться в Кодексі цивільного захисту України, ЗУ «Про оборону України», ЗУ «Про Збройні Сили України», ЗУ «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», ЗУ «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», ЗУ «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», ЗУ «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні», ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ЗУ «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», та інших законах України.

Додатково, до правової системи України в сфері МГП відносять також Указ президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України», Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права», Постанова ВРУ «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями», Кодекс поведінки учасників бойових дій та інші нормативно-правові акти.

Додатково варто зазначити, що Україна впровадила досить широкий процес вивчення норм МГП військовослужбовцями у ВНЗ.

Таким чином, можна дійти до обґрунтованого висновку стосовно того, що Україна значним чином імплементувала норми МГП в національне законодавство, як результат, джерела МГП досить широко впливають на національне право України в ХХІ сторіччі. Проте, існують і проблеми.

Наприклад, Україна до сих пір не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду а на сайті Верховної Ради України навіть відсутній його офіційний переклад Українською мовою.

Також існують проблеми щодо ненадання Україною до міжнародних депозитаріїв офіційного перекладу певних джерел МГП, без чого неможливо в повному обсязі завершити процес імплементации норм МГП.

Паралельно з досить широким навчанням військовослужбовців нормам МГП в Україні нажалі практично нічого не відомо стосовно навчання нормам МГП співробітників Національної Поліції України, так само, як і не існує широкої обізнаності громадськості нормами МГП.

Таким чином, перед Україною, з метою покращення вітчизняного законодавства та приведення його у відповідність міжнародним нормам, існує нагальна потреба завершити імплементацию норм МГП у національне законодавство здійснивши всі необхідні для цього дії.

Список використаних джерел:

1. *Войтенко О. О., Гнатівський М. М., Короткий Т. Р., Кориневич А. О., Лисик В. М., Поєдинок О. Р., Хендель Н. В.* Міжнародне гуманітарне право: посібник / за ред. Т. Р. Короткого; Українська гельсінська спілка з прав людини, Київ–Одеса, 2016–2017.

2. Global Rights Compliance LLP Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні. Звіт. Київ, 2016.

3. Кримінальний кодекс України: станом на 23 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text>

4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ

Нікітенко О. І.

В міжнародних правових документах зазначено таку особливість інформації, як спрямованість її до забезпечення безпеки у прикордонних районах України. Міжнародно-правові документи, що регулюють безпеку інформації в прикордонних районах держави поділяють на: документи, які розглядають загальні причини і норми у сфері обліку інформацією, документи, які забезпечують свободу слова, міжнародні договори про інформаційну власність.

Міжнародне співробітництво в галузі інформації щодо забезпечення безпеки у прикордонних районах України здійснюється на основі міжнародної правової бази, яка регулює виконання різних видів інформації, міжнародні відносини в галузі інформації підпадають під регулятивні дії загальновизнаних принципів міжнародного співробітництва.

Під міжнародним договором України розуміють укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права договір, який регулюється міжнародним правом. Такі міжнародні договори реєструються в Міністерстві закордонних справ України, а за його поданням – і в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй відповідно до її статутів [1].

На думку І. В. Арт'ємова, в його монографічному дослідженні «Про транскордонне дослідження в євроінтеграційній стратегії розвитку України» підкреслюється, що стан і динаміка євроінтеграційного поступу України свідчать про те, що транскордонне співробітництво в державі стає одним із важливих напрямів реалізації інтеграційної стратегії на регіональному рівні і посідає провідне місце у процесі формування і становлення нової системи взаємовідносин із сусідніми державами в умовах формування і функціонування українсько-євросоюзівського комплексу прикордонної співпраці. Така система нових взаємовідносин вимагає від України адаптації законодавства до вимог Євросоюзу і його зміни відповідно до нових геополітичних реалій [2, 328].

В першу чергу, це врахування базового положення про те, що наша держава взаємодіє по кордонах не просто із одним із сусідів, коли діє двостороння договірна нормативно-правова основа взаємовідносин, а із сусідньою державою-членом Євросоюзу, що вимагає відпрацювання нового блоку нормативного забезпечення взаємин з урахуванням нормативних положень не лише одного нашого сусіда, а всього євросоюзівського об'єднання. Саме це положення і є основним критерієм для внесення відповідних змін у законодавство України, які б регулювали і узгоджували транскордонне співробітництво України в нових умовах.

Слід відмітити, що транскордонне співробітництво України із східними сусідами, зокрема із Росією та Білоруссю, в основному є логічним продовженням напрацьованих після отримання незалежності форм і методів. Але з урахуванням геополітичних змін в Європі, особливо після великих розширень Євросоюзу в 2004–2007 рр., євроінтеграційний фактор транскордонного співробітництва став більш акцентований. В Україні нормативні акти, що регулюють будь-які відносини, поділяються за певною класифікацією, яка визначає місце норми в механізмі правового регулювання, тобто створено певну структуру юридичної значимості цих актів.

На сьогодні система юридичних норм, тобто визначені джерела, що регулюють правове поле, зокрема у галузі транскордонного співробітництва, виглядає таким чином: Міжнародно-правові акти і угоди,

підписані і ратифіковані в установленому порядку в Україні, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, до яких належать нормативно-правові акти, підписані президентом та затверджені урядом України, тощо, підзаконні акти місцевого рівня. Ця система встановлює пріоритетність норми, що регулює певну сферу суспільних відносин. Також, деякі міжнародні документи щодо проблеми використання та передавання інформації мають рекомендаційне значення, як наприклад, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Невірна та спотворена інформація» (1996) [3].

Отже, в Україні діє примат міжнародного права, а система національних нормативно-правових норм покликана розширяти, розвивати і адаптувати вимоги міжнародних норм до особливостей і відмінностей країни. Саме тому законодавство України щодо транскордонного співробітництва базується і включає основні закони, Європейську конвенцію, хартії, положення яких парафоровані Україною, та дво- чи багатосторонні міжнародні угоди, підписані Україною з іншими сусідніми державами. Визнаючи, що правова основа транскордонного співробітництва у базовому вигляді передбачена Конституцією України та Декларацією про державний суверенітет, міжнародними договорами держави, що регулюють відносини у цій сфері і затверджені Верховною Радою, слід відмітити врахування законодавцем головних положень європейського та міжнародного законодавства, які регулюють весь комплекс транскордонних взаємовідносин між державами.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 09.05.2022).
2. *Артьомов І. В.* Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія. Ужгород: Ліра, 2009. 520 с.
3. Резолюція 127 (II) Генеральної Асамблеї ООН «Невірна та спотворена інформація»: Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.1947 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_275#Text (дата звернення: 09.05.2022).

ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В ЗАРУБІЖНОМУ ПРАВОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Іванова М. Р.

У зарубіжному правовому законодавстві адміністративна юстиція розглядається у широкому та вузькому розумінні.

У вузькому розумінні адміністративна юстиція розглядається як організація діяльності (сукупність повноважень і процедур) судових органів, які здійснюють основний контроль за відповідністю реалізованого публічного управління правовим стандартам [1].

У широкому розумінні адміністративна юстиція, на думку зарубіжних авторів, включає в себе: процес прийняття адміністративних рішень (поняття «рішення» трактується широко і до нього входять різні правові акти, дії та бездіяльність органів державної влади та управління, посадових осіб, а також інших суб'єктів, які наділені публічними повноваженнями) органами публічної влади, які можуть впливати на права та інтереси приватних осіб (поняття «приватна особа» включає в себе як фізичних, так і юридичних осіб приватного права); процесуальні та матеріальні правові норми, згідно з якими такі рішення приймаються; процедури після прийняття рішень; систему вирішення спорів (розгляду скарг і звернень) щодо рішень [2, 2].

В сучасній демократичній державі система адміністративної юстиції є, з одного боку, найважливішим компонентом належного публічного управління, а з іншого – ключовою складовою системи правосуддя.

Основними рисами адміністративної юстиції є обов'язкове врахування інтересів широкого кола осіб, на яких впливають прийняті адміністративні рішення, а також суспільства в цілому, ефективність та своєчасність прийняття рішень, а також її доступність і прийнятність для осіб, які звертаються з метою отримання захисту.

Реалізація принципу доступності адміністративної юстиції тісно пов'язана з правом на справедливий судовий розгляд, закріпленим базовими міжнародними документами з прав людини, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основних свобод Ради Європи (Рим, 04.11.1950).

При цьому, особлива увага приділяється ст. 6 вказаної Конвенції (право на справедливий судовий розгляд), що включає в себе наступні положення: кожен у разі спору щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд справи в розумний термін незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть не допускатися на судові засідання протягом усього процесу або його частини з міркувань моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, а також коли того вимагають інтереси неповнолітніх або для захисту приватного життя сторін, або (в тій мірі, в якій це, на думку суду, суворо необхідно) при особливих обставинах, коли гласність порушувала б інтереси правосуддя; кожен обвинувачений у скоєнні злочину вважається невинним до тих пір, поки його вина не буде встановлена в законному порядку; кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього; б) мати достатньо часу та можливості для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто або через обраного захисника, або, при недостатності у нього коштів для оплати послуг захисника, користуватися послугами призначеного йому

захисника безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;
д) допитувати свідків, які свідчать проти нього або мати право на те, щоб ці свідки були допитані, і мати право на виклик і допит свідків, які свідчать на його користь на тих же умовах, що й свідків, що свідчать проти нього;
е) користуватися безкоштовною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується у суді, або не володіє даною мовою [3].

У зарубіжній правовій доктрині існує єдина позиція щодо того, що в завдання системи адміністративної юстиції повинно входити забезпечення прийняття органами публічної влади належних (законних, обґрунтованих і справедливих) рішень, забезпечення функціонування механізмів відшкодування шкоди в ситуаціях, коли такі органи приймають неправильні рішення або некоректно поведуться з приватними особами, а також зниження ймовірності прийняття таких помилкових рішень надалі. Слід зазначити, що система адміністративної юстиції повинна бути спрямована, в першу чергу, на задоволення потреб її користувачів.

Адміністративна юстиція повинна забезпечуватися відповідно до принципів, які суспільство вважає справедливими і легітимними в певних історичних умовах.

Приведемо, як приклад, принципи адміністративної юстиції, які Рада адміністративних трибуналів Канади встановила в якості базових для забезпечення здійснення належного публічного управління у даній сфері та ефективного функціонування системи органів адміністративної юстиції: незалежність органів адміністративної юстиції в питаннях управління та прийняття рішень; неупередженість і свобода органів адміністративної юстиції від будь-якого стороннього впливу або втручання; недопущення конфлікту інтересів у процесі функціонування органів адміністративної юстиції; високий рівень кваліфікації та професіоналізму суддів та інших працівників органів адміністративної юстиції; гідність, повагу, ввічливість; доступність адміністративної юстиції, в тому числі фінансова, зрозумілість та відповідність можливостям і потребам її користувачів; прозорість та підзвітність; здійснення адміністративного правосуддя на принципах природного права і справедливості; оперативний розгляд суперечок і винесення рішень; наявність можливості для неформального мирного врегулювання спорів; мінімізація ризиків для учасників процесу, які не мають професійних представників; забезпечення однаковості правозастосовної практики [4].

На наш погляд, вказані принципи є універсальними і можуть застосовуватися для будь-якої системи адміністративної юстиції.

Список використаних джерел:

1. *Creyke R., McMillan J. Administrative Justice – the concept emerges. Administrative justice – the core and the fringe* (Papers presented at the 1999). National Administrative Law Forum). Australian institute of administrative law inc., 2000. P. 3.

2. Administrative justice in Scotland – the way forward (A Summary of the final report of the administrative justice steering group). *Consumer Focus Scotland*. 2009. P. 2.

3. Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms as amended by protocols № 11 and № 14, Rome, 4 November 1950. URL: http://ajtc.justice.gov.uk/docs/principles_web.pdf (дата звернення: 10.04.2022).

4. Principles of administrative justice. URL: <http://www2.gnb.ca/content/dam/gnb> (дата звернення: 10.04.2022).

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ

Малімон В. І.

Одним з перших міжнародних документів у сфері публічного управління соціальними ризиками є Конвенція МОП № 102 про соціальне забезпечення (мінімальні стандарти) 1952 р. Вона охоплює всі відповідні соціальні ризики (хвороби, безробіття, вік, нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання тощо), але договірні сторони зобов'язуються гарантувати соціальний захист лише певній частині населення. Однак, оскільки зобов'язання, що випливають з ратифікації Конвенції, досить великі, на сьогодні лише 53 країни, серед них промислово розвинені країни та Україна, погодилися пройти відповідний моніторинг. Тому в останні роки МОП переключила свою увагу на подальший розвиток публічного управління соціальними ризиками на рівні м'якого права (зокрема, декларацій та рекомендацій, які не мають юридично обов'язкової сили), а також вирішення все більш особливих проблем, з якими стикаються країни із середнім ВВП. Цей підхід розглядає проблему, пов'язану з тим, що більшість працездатного населення таких країн належить до неформального сектора економіки, і тому не охоплюється звичайними системами соціального забезпечення.

На своїй 101-й сесії у червні 2012 року Конференція прийняла нову міжнародну норму в галузі соціального забезпечення – Рекомендацію № 202 щодо мінімальних рівнів соціального захисту (2012 р.), яка стала завершальним компонентом стратегії МОП щодо соціального забезпечення. Рекомендація доповнює існуючі норми МОП у галузі соціального забезпечення і містить «гнучкі, але змістовні настанови для держав-членів щодо встановлення мінімальних рівнів соціального захисту в рамках всеосяжних систем соціального забезпечення, адаптованих до національних умов і рівня розвитку». Двовимірною стратегією МОП дає чіткі настанови щодо майбутнього розвитку соціального забезпечення у країнах усіх рівнів розвитку. Ефективні національні стратегії з розширення систем соціального забезпечення, у відповідності до національних умов, мають бути спрямовані на досягнення всезагального охоплення населення шляхом забезпечення принаймні мінімальних рівнів гарантованого доходу

та доступу до основних медичних послуг (горизонтальний вимір) і на поступове забезпечення більш високих рівнів захисту у відповідності до актуальних норм МОП у галузі соціального забезпечення (вертикальний вимір). Згідно з національними пріоритетами, з урахуванням наявних ресурсів та існуючих обставин, такі двовимірні стратегії мають бути націлені на побудову та підтримання всеосяжних і адекватних систем соціального забезпечення.

Програми гідної праці є важливою складовою системи планування надання підтримки МОП державам-членам. Вони окреслюють середньостроковий план, що спрямовує роботу МОП у країні відповідно до пріоритетів і завдань, розроблених за участю та погоджених з урядами, профспілками та роботодавцями. Програма гідної праці має на меті вирішення проблем, які належать до сфери ключових технічних експертних знань МОП. Так, Програма на 2020–2024 роки для України передбачає три пріоритети з 9 кінцевими результатами, а саме: 1) покращений соціальний діалог, 2) інклюзивна та продуктивна зайнятість, 3) поліпшені умови праці та соціальний захист.

Багато країн включили соціальні права у свої конституції і, зробивши це, здійснили перший крок до виконання своїх міжнародних зобов'язань. Окрім прав на здоров'я, харчування та освіти, право на соціальний захист прямо зазначено у великій кількості конституцій. Формулювання різняться за обсягом та рівнем деталізації: деякі положення є досить стислими і містять лише твердження про те, що кожна людина або громадянин має право на соціальне забезпечення (або що гарантується право на соціальне забезпечення).

Зокрема, у Конституції України ст. 46 гарантує право на соціальний захист, яке забезпечується також державним соціальним страхуванням. Ст. 47 Конституції України затверджує право громадян на житло, ст. 48 передбачено право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, а ст. 49 забезпечує право громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Важливою частиною Конституції України є забезпечення безпеки її громадян: це положення засвідчується ст. 50, 91, 107.

Отже, міжнародні правові акти у сфері публічного управління соціальними ризиками мають переважно рекомендаційний характер та окреслюють рамки для прийняття відповідних законодавчих актів у різних країнах. Виникає необхідність чіткої конкретизації окремих норм конвенцій і рекомендацій МОП у правозастосовчій практиці та подолання розриву між задекларованими пріоритетами соціальної політики й реальним станом речей. З точки зору прав людини, держави несуть чітке зобов'язання забезпечити, щоб усі люди мали можливість користуватися мінімально важливим рівнем економічних, соціальних та культурних прав, включаючи належний рівень життя та отримання соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Білик О. І. Розвиток системи публічного управління соціальними ризиками в умовах цифрових трансформацій: дис. ... доктора наук з державного управління. Миколаїв, 2021. 535 с.
2. Конвенція Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Програма гідної праці МОП для України. URL: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/decent-work-country-programmes/WCMS_774455/lang--uk/index.htm
5. Рекомендація № 202 щодо мінімальних рівнів соціального захисту. URL: <https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/30080.pdf>

FUNDAMENTALS AND TOPICAL ISSUES OF HUMAN RIGHTS LAW EDUCATION AT THE UNIVERSITY OF CUSTOMS AND FINANCE

Zaporozhchenko Yuliia

According to the last 8 year's warfare human rights law subject has become the most topical, so as alludes to the definite situations of rights' violation among all the representatives of the Ukrainian society. In 2014 among the vulnerable groups we could meet Donbass inhabitants, who had to leave their houses because of Russian aggression and temporary occupation of the Ukrainian territories. Since February 24, 2022 almost all the regions of our country have suffered from the renewed aggression of Russia Federation. In this way lots of world well known human rights organizations, as well as the people of the entire Earth planet started giving their help and recommendations «how to protect our rights».

But it's not exclusion for us. Inside our country we are also fighting against the invaders and the outcomes of their wild actions on different fronts, including legal and educational, information and material. So, nowadays Human Rights Law becomes more and more popular and spreads among the world and Ukrainian community by the rapid lips. It is necessary to highlight that higher educational establishments of Ukraine have been adopting this «Human Rights Law» course for the students of law faculties, but not for various ones. As well as, in 2015 the course was offered for the students of the Law Faculty at the University of Customs and Finance. But, it is necessary to highlight, that the lecture course was provided in English. Thus, it became the fundamental instance, which helped to create such platform for organizing teaching the course for the other students of different faculties of the University later.

Moreover, the University became the first educational center, where not only the Ukrainian students were provided the course of the International Humans Rights Law Standards and Human Rights Law in a Global World, but the foreigners, who had been studying there, as well. In accordance with the establishing of the preparatory department and starting teaching listeners within the abovementioned department, them have been given the opportunity to be studied the most important course on Human Rights Law for foreign students in Ukraine. The University has been offering the course with the aim of informing the foreign students about their rights and obligations.

The program of the course aims to introduce the legal, philosophical and historical foundations of human rights, the main international human rights legal instruments and institutions, and the distinction between civil, political and economic, social and cultural rights (The Bill of Rights). The course provides highlighting the focus on such groups of rights holders as foreigners and stateless persons in Ukraine, moving them to particular categories of rights and specific challenges to human rights, including governmental policies in providing the procedure of protection the abovementioned categories of people within the human rights state's policy.

The foreign listeners and students have been taught the main Ukrainian legislation, in accordance with which they can enjoy the same human rights and obligations as Ukrainians. The methodology derives from the topical issues, which we do have in Ukraine, when the rights of foreigners and stateless persons are not usually protected at whole, either on regional or national levels. We think that the problem origins from the fundamental peculiarities of poor-awareness of their rights by the representatives of different countries. That is why the unique course for the abovementioned categories of students had been provided in English and Ukrainian Languages with the aim to scrutinize all the problems which the students can meet. It is especially topical in the current war, when many foreigners have been facing lots of situations of human rights violations.

On our opinion not less important is the providing of the course for the students of the philology major, which was adopted by the Department of Foreign Philology, Translation and Professional Language Training of the University. During the last semester, when the classes were offline, there were organized the meetings of the coterie on the basis of the University. The aim was to unite the representatives of different civilizations (Ukrainian and foreign students from African Continent and India). Later, within online education the fundamental human rights law issues were discussed during online classes. In this way, the students of the philology major, future specialist on legal translation, have a great opportunity to communicate with the native speakers and improve their skills on legal interpreting, participating in role games (interpreter/translator – foreigner) translating different dialogs, which include conversational situations about human rights law protection and violation. In current conditions such a role of the translator is especially needed.

For searching the possibility of translating practice perfecting, the students were trained in the peculiarities of basic situations on holding negotiations, mediation and arbitration. Thus, philology students were scrutinized the role and functions of the official translator in Ukraine and abroad, learning the basic legal documents in the work of interpreters. The procedure of mediation, selection criteria for mediators, mediation law in Ukraine, mediating with Interpreters, Interpreters' membership in organizations of judicial translators and other topical issues were discovered by the students during the lectures, seminar classes and while their part-time education.

As a conclusion, we would like to highlight, that the University of Customs and Finance is a modern and innovative platform for human rights law education. It can become as an example for other Ukrainian higher educational establishments, especially for those majors, where the foreign students meet various problems on breaking their laws according to last 8 years' experience. At the same time, as a recommendation, we propose to adopt the classes on human rights law at all the faculties of the University for to provide the possibilities for Ukrainian students to get knowledges on the abovementioned course as well.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОВИЙ ВИМІР:
ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ
НА ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ
ВИКЛИКИ»**

**МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

27 травня 2022 р.

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 02.06.2022. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 10,19. Облік.-вид. арк. 9,06. Тираж 100 прим.
Замовлення № 23.

Дніпро: Університет митної справи та фінансів
(свідоцтво про видавничу діяльність ДК № 6198 від 24.05.2018 р.).
49000, м. Дніпро, вул. Володимира Вернадського, 2/4